

Univerzita Karlova – Právnická fakulta
Ústav právních dějin

Rigorózní práce:

Právní úprava stíhání černého obchodu v ČSR

(Legal regulation of black market prosecution in ČSR)

Autor: Mgr. Petr Malý

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně
za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Mgr. Petr Malý

OBSAH:

Úvod.....	4
1. Právní úprava černého obchodu a lichvy v československé republice, do 15. 3. 1939.....	6
1.1. Lichva individuální	6
1.2. Lichva sociální	9
1.3. Zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy (lichevní zákon).....	11
1.3.0. Přijetí právních předpisů postihujících lichvu v národním shromáždění a jeho okolnosti	11
1.3.1. Obecné pojmy	16
1.3.2. Trestné činy stíhané podle zákona o trestání válečné lichvy	19
1.3.3. Postihy podle zákona o trestání válečné lichvy.....	24
1.3.4. Novelizace zákona o trestání válečné lichvy	25
1.4. Zák. č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy (o soudech lichevních).....	30
1.4.1. Legislativní proces přípravy a přijetí zákona o soudech lichevních v Národním shromáždění	30
1. 4. 2. Obsah a aplikace zákona o soudech lichevních	37
1.5. Zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních.....	43
1. 5. 1. Příprava a přijetí zákona o trestních oddílech pracovních	43
1. 5. 2. Obsah zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních.....	49
1. 5. 3. Uplatnění zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních, v praxi.....	55
2. Právní úprava černého obchodu po 2. světové válce v republice Československé – zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich.....	56
2. 1. Přijetí zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich. 56	
2. 2. Zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“).....	66
2. 3. Novelizace zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“).....	79
2.3. Směrnice ministerstva vnitra k provedení zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „směrnice o stíhání černého obchodu“).....	80
2. 4. Uplatnění zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“) a souvisejících právních předpisů	87
3. Závěr	108
4. Resumé.....	112
Klíčová slova:.....	114
Literatura:.....	115
Přílohy:.....	117

Úvod

Pojem černý obchod je zpravidla používán jako obecný zastřešující výraz pro různé druhy deliktů, které jsou páčány hlavně v období politické nestability státu a jeho ekonomiky, přičemž s touto situací je spojena řada dalších negativních důsledků¹. Za nejtypičtější původce zlomových momentů lze považovat válečné konflikty a velké hospodářské krize. Po jejich vzniku následuje obvykle narušení státní ekonomiky a fungujícího hospodářského systému jako celku. Vlivem popsaných faktorů dochází postupně k omezení výroby, ohrožení distribuce nebo bránění pohybu zboží ke konečnému spotřebiteli. Obyvatelstvo proto ztrácí bezproblémový přístup k surovinám a produktům, jež jsou nezbytné pro uspokojování jeho každodenních potřeb. V reakci na vzniklý nedostatek jsou jednotliví zákazníci ochotni zaplatit za zboží vyšší cenu než by odpovídalo ceně obvyklé a také reálné hodnotě věci. Takto umělými vlivy zvýšená poptávka v krátké době zásadním způsobem ovlivní i nabídkovou stránku trhu, která opakovaně reaguje neustálým zvyšováním ceny, a to až do té míry, že požadovaná cena mnohonásobně překračuje běžně požadovanou částku. Uvedená obchodní situace pak dává velký prostor pro existenci různých forem spekulace, které využívají citelného oslabení jedné ze smluvních stran a neberou přitom ohled na morálnost obchodu, jelikož jejich hlavním cílem je se co nejvíce se obohatit.

Černý obchod představuje především protiprávní jednání, které je způsobilé, vyskytuje-li se ve větší míře, ohrožit i celkovou výživu obyvatelstva a jeho zásobování, a které je spojeno s řadou negativních nežádoucích projevů. Ze zkoumání vývoje hospodářských soustav různých států vyplývá, že v takovémto kritickém momentě, kdy vlivem externích příčin začínají selhávat samotné základy státní ekonomiky, nelze čekat na její automatické ozdravení a je třeba přistoupit k rychlému zásahu státu. Obnovit standardní prostředí, v němž opět fungují běžné tržní principy, bez potřeby

¹ Chalupný V., Trestání černého obchodu a podobných pletich, Praha 1917, s. 28

další regulace. Vytvoření kvalitní právní úpravy, schopné úspěšně potírat již spáchané delikty a zároveň účinně preventivně působit tak, že v maximální realizovatelné míře zabrání vzniku jiných a tím poskytne potřebnou ochranu obyvatelstvu, proto bylo vždy zájmem každého státu. Popsanou povinnost státního zřízení, spadajícího do kategorie zabezpečení příznivých životních podmínek jeho občanů, přitom v mnoha případech vyspělé státy garantovaly a stále garantují, a to většinou přímo svými právními řády, prostřednictvím norem nejvyšší právní síly práva ústavního². Jak se pokusí tato práce dále blíže objasnit, československý stát nebyl po svém vzniku v tomto směru žádnou výjimkou.

² Ševčík V., Právo a ústavnost v České republice, Praha 2002, s. 33

1. Právní úprava černého obchodu a lichvy v československé republice, do 15. 3. 1939

V období existence první a druhé československé republiky byl pojem černého obchodu svým obsahem bezprostředně spjat s termínem lichva, představující kategorii související a nadřazenou. Z tohoto pohledu lze lichvu považovat za jeden ze způsobů vykořisťování³, jenž je založen na hospodářské nerovnosti zúčastněných subjektů, a který je současně v rozporu s dobrými mravy. V Československu byla pro právní úpravu černého obchodu a lichvy velmi podstatná dřívější právní úprava rakousko-uherská, neboť ta byla novou republikou po jejím vzniku celá převzata. V následujících letech dále tvořila základ pro další vyvíjející se legislativu.

V právním řádu ČSR byl rozlišován dvojitý typ lichvy a s tím související ochrany proti ní. Jednalo se o tzv. lichvu individuální a lichvu sociální.⁴

1.1. Lichva individuální

U individuální lichvy zákonodárce sleduje především ochranu hospodářsky slabšího subjektu pomocí důsledné právní úpravy, která směřuje proti vykořisťování s cílem alespoň částečně regulovat tržní síly, s ohledem na uplatnění zásad slušnosti a elementární spravedlnosti. V rakouském právním řádu byl významným způsobem definován pojem lichva v § 1 císařského nařízení č. 275/1914 ř. z., ze dne 12. října 1914, jež částečně navazovalo na předchozí úpravu provedenou zákonem č. 47/1881 ř. z. a platilo až do zrušení

³ Vykořisťování = bezohledné, neomezené získávání materiálního prospěchu prisvojováním hodnot vytvořených jinou osobou s využitím běžných formálně právních postupů (koupě, nájem...). Ve starších českých právních dějinách majetkového práva, zvl. ve městech, byla známá a zakazovaná lichva při poskytování úvěru za úroky. Ve starší době trestána smrtí. Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání, Praha 2003, s. 134, 147

⁴ Scholz, O.: Lichva. Slovník veřejného práva československého, sv. II. Brno 1932, str. 523 a n.

v r. 1951⁵. V jeho § 1 bylo stanoveno, že: „smlouva je neplatnou, jestliže někdo lehkomyšlnosti, tísně, slabomyšlnosti, nezkušenosti nebo vzrušení myslí jiného vykořisťuje tím, že sobě neb osobě třetí za plnění dá slíbiti nebo poskytnouti vzájemné plnění, jehož majetková hodnota k hodnotě jeho plnění jest v nápadném nepoměru“. Pro vznik lichvy nebylo nezbytné, aby jedna ze stran utrpěla přímo škodu a druhá strana se naopak obohatila. Uvedené pravidlo se pak odráží ve skutečnosti, že za lichvu lze považovat jednání, kde hodnoty plnění, které si strany vzájemně poskytují, jsou ve výrazném nepoměru při srovnání s jinými obdobnými případy, přičemž obohacení nebo zisk jednotlivých osob nejsou rozhodujícím faktorem. Lichvou byl tedy i případ, kdy dlužník nejenže neutrpěl škodu, ale i přes své neúměrně vysoké plnění, získal majetkový prospěch. Neúměrnost mezi vzájemnými plnění stran byla tak prvním podmínkou ke vzniku lichvy.

Existence značného rozdílu mezi plněními, které si smluvní strany vzájemně poskytly, však ještě nedávala sama o sobě vzniknout lichvě. Dle císařského nařízení č. 275/1914 ř. z. byla ke vzniku lichvy nezbytné splnění dalších předpokladů, mezi které lze zařadit například uzavírání smlouvy v tísní, nezkušenost druhé zúčastněné osoby, případně její slabomyšlnost či lehkomyšlnost. Za tíseň je možné označit takový stav, kdy je nucena osoba, která se v něm ocitla, přistoupit na uzavření smlouvy za cenu, jež by při běžných okolnostech neposkytla. Charakter tísně může být dlouhodobý, stejně jako přechodný. Za nezkušeného pak lze považovat toho, kdo si není schopen uvědomit smysl a dopad jím sjednávaného závazku. Pro popsané předpoklady je společným znakem zneužití vlastností druhé strany nebo nevýhodné situace, v níž se ocitla.

Z citovaného císařského nařízení vyplývá, že jednání se stalo lichvou již okamžikem, kdy si pachatel nechal pouze slíbit vzájemné plnění od druhé

⁵ Zák. č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník ze dne 25. října 1950

strany. Za lichvu mohla být považována proto pouhá smluvní ujednání, bez toho aniž by nepřiměřené plnění bylo ve skutečnosti poskytnuto. Stejně tak nařízení rovněž nevyžadovalo, aby nepoměrné plnění pachatel sám požadoval nebo aby lichvářskou pohledávku přímo uplatňoval.⁶

Prostá forma lichvy byla trestána jako přečin. Závažnější podobu mělo lichvářské jednání v souvislosti se živnostenským podnikáním, kdy byla lichvou způsobena újma většímu počtu osob. Tato forma lichvy byla trestaná jako zločin trestem odnětí svobody. V úvahu přicházely i tresty vedlejší, v podobě vyhoštění nebo trestu peněžitého do výše 100 000 Kč. Ke stíhání lichvy docházelo vždy z úřední povinnosti, přičemž nebylo možné, aby došlo k zániku trestnosti spáchaného činu z důvodu účinné lítosti pachatele.

Ochranu proti lichvě navíc poskytovalo také právo občanské. Především v § 879 rakouského občanského zákoníku.⁷ Toto ustanovení upravovalo neplatnost tzv. lichevní smlouvy, která byla v § 879 vymezena v blízké souvislosti se smlouvami, jejichž obsah bylo možné považovat za rozporný s dobrými mravy nebo přímo zákonnou úpravou. Podle zmíněného ustanovení byly neplatné smlouvy uzavřené v případě, když někdo, kořistě z lehkomyšlnosti, tísně, slabosti rozumu, nezkušenosti nebo vzrušení myslí někoho jiného, dá sobě nebo třetímu za plnění slíbiti nebo poskytnouti plnění vzájemné, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru k hodnotě plnění. Jednalo se o neplatnost absolutní a soud byl povinen k ní přihlížet z úřední povinnosti.⁸ Jako následek neplatnosti vznikla každé smluvní straně povinnost vrátit nazpět vše, o co se na základě neplatné smlouvy ve svůj prospěch obohatila.

⁶ Scholz, O.: Lichva. Slovník veřejného práva československého, sv. II. Brno 1932, str. 523 a n.

⁷ Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. (Všeobecný občanský zákoník - ve znění III. dílčí novely)

⁸ Sedláček, J., Rouček, F., Komentář k československému obecnému zákonu občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha 1936, díl IV., s. 132

Podle § 879 rakouského občanského zákoníku měla smlouva charakter lichvy v tom případě, těžila-li smluvní strana vědomě a úmyslně z nepříznivých osobních poměrů a vlastností druhé strany ve svůj prospěch. Při lichevní smlouvě lichvář vyžítkuje k svému obohacení situaci, kterou nemusel sám vyvolat, která mu však je známa nebo musí být známa.⁹

1.2. Lichva sociální

Ochrana, kterou poskytoval stát a jeho právní systém před lichvou individuální se ukázala v době mimořádných okolností, tj. války a velké hospodářské krize jako slabá a nedostatečná. Nedostatek produktů nezbytných pro uspokojování základních běžných lidských potřeb, způsobený velmi výrazným narušením ekonomiky, výrobního procesu a následné distribuce mezi obyvatelstvo, vedl k enormnímu nárůstu poptávky po nedostatkových produktech. Takový přebytek poptávky pak umožňoval široké spekulace se žádaným zbožím, jež postupně dosáhly takové úrovně, že se staly jedním z faktorů, jež přímo ohrožovaly zásobování obyvatelstva a uspokojování jeho životních potřeb.

Z tohoto důvodu se ukázalo jako nezbytné vytvořit nejen takové právní předpisy, jež zajistí ochranu hospodářsky slabším jedincům, tj. pomocí potlačení lichvy individuální, nýbrž i předpisy, které budou chránit obyvatelstvo jako celek proti hromadnému předražování – lichvě sociální. Tato lichva bývá někdy označována také jako lichva válečná, což však nemusí být zcela přesné, jelikož někdy může dojít k vyvolání mimořádného stavu i z jiných důvodů, nežli pouze válečných (například přírodní katastrofy, státní převraty). I přesto je válečný stav reálně nejčastější příčinou.

⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, ročník VIII., Praha 1927, Vážný č. 5934 (dále také jen Vážný), str. 632

K vytvoření legislativy směřující proti sociální lichvě, jež byla platná i na území budoucího Československa, přistoupila monarchie již na počátku první světové války, a to císařským nařízením č. 194/1914 ř. z. a později císařským nařízením z r. 1917, o opatrování obyvatelstva předměty spotřebními. Po skončení války nutnost existence úpravy postihující sociální lichvu na území Československa nezanikla, ale naopak stoupla, zejména vlivem hospodářsky velmi obtížné situace, v níž se československá republika nalézala v době po skončení války.

V Československu byl jako základní pilíř protilichevního zákonodárství přijat zákon o trestání válečné lichvy a s ním související zákon o soudech lichevních¹⁰. Tyto nové zákony byly do značné míry přísnější než původní právní úprava rakouská. V článku I. zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy byla zavedena pravidla pro aplikaci této normy ve vztahu k předchozím právním předpisům. Ustanovení císařského nařízení ze dne 24. března 1917, č. 131 ř. z., a zákonný článek IV. a IX. z roku 1916, platný na území kdysi uherském, jakož i všechna jiná pravidla se zrušují, pokud odporují ustanovením tohoto zákona. Na jejich místě nastupují v platnost ustanovení nového československého zákona. V roce 1921 byl schválen zákon o trestních pracovních oddílech¹¹, který stávající úpravu ještě dále zostřoval. Všechny zákony byly přijaty především s cílem zamezit předražování zboží, zabránit fungování překupníků a chránit tak celkově zájmy obyvatel při zásobování životními potřebami.

¹⁰ Zákon č. 568/1919 Sb. z. a n. a zákon č. 567/1919 Sb. z. a n.

¹¹ Zákon č. 129/1921 Sb. z. a n.

1.3. Zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy (lichevní zákon)

1.3.0. Přijetí právních předpisů postihujících lichvu v národním shromáždění a jeho okolnosti

K zahájení legislativního procesu přípravy zákona, jehož cílem bylo vytvořit novou právní úpravu, chránící v poválečném období stát, jeho obyvatelstvo a hospodářský systém proti lichvě a obdobným praktikám, došlo na 8. schůzi Národního shromáždění československého v úterý, dne 10. prosince 1918, když byl přikázán výboru sociálně-politickému návrh poslance Fr. Síse¹² na zamezení lichvy s potravinami a spotřebními věcmi vůbec. K tomuto návrhu podává následně sociálně-politický výbor na 29. schůzi Národního shromáždění československého, konané ve čtvrtek, dne 13. února 1919, svůj návrh zprávy. Jako zpravodaj zde vystupoval poslanec dr. Schieszl¹³.

Na začátku svého projevu konstatoval, že lichva dosáhla značného nárůstu a představuje velký, komplikovaný problém. Přitom zdůraznil, že celkové odstranění lichvy je možné provést pouze jediným způsobem, spočívajícím v zajištění dostatečného množství spotřebního zboží a služeb, které obyvatelstvo požaduje, tak aby se již nemohly vyskytovat případy, kdy někdo jejich nedostatku cíleně využívá. Dle jeho názoru se však stát nesmí vzdát ani dalších prostředků sloužících boji proti lichvě, a to přesto, že samy o sobě nemohou vést k jejímu odstranění, nýbrž pouze částečnému zmírnění. Dr.

¹² František Sís, *15. 8. 1878 – † 17. 8. 1938, český novinář a politik, vůdčí činitel Československé národní demokracie. v letech 1910–1918 generální tajemník mladočeské strany, za 1. světové války přední činitel domácího protihabsburského odboje. V roce 1918 spoluzakladatel Státoprávní demokracie (od roku 1919 Československé národní demokracie). V letech 1917–1921 šéfredaktor, od roku 1923 ředitel Národních listů. V letech 1918–1925 poslanec Národní strany.
<http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=87117&title=S%EDs&s_lang=2>.

¹³ <http://www.psp.cz>

Schieszl připomněl, že právě za tímto účelem byl předložen návrh, o němž národnímu shromáždění podává zprávu.

Dle vyjádření zpravodaje, je účelem návrhu směřovat k přijetí nového zákona, jež bude ochraňovat s maximální možnou měrou obyvatelstvo proti lichvě a usilovat o její omezení. Dále porovnal předchozí protilichevní zákonodárství, reprezentované především císařským nařízením z r. 1917, o opatřování obyvatelstva předměty spotřebními¹⁴. K tomu dodal, že je nutné zkoumat, nakolik byl tento předchozí právní předpis kvalitní a do jaké míry by bylo možné využít některá jeho ustanovení i v nově připravovaném zákoně. Tuto myšlenku dr. Schieszl dále rozvádí, když se ve svém výkladu zabývá přímo jednotlivými ustanoveními císařského nařízení a posuzuje, zda by byly způsobilé komplexně řešit soudobé problémy s narůstáním lichvy v Československu. Ze srovnání je patrné, že císařské nařízení obsahovalo velmi podobné rozdělení kompetencí, jako připravovaný návrh.

Rovněž i v další důležité oblasti úpravy, tj. definici trestných činů, trestů, jež jsou za ně ukládány, stejně jako jejich přísnost, bylo nařízení z doby monarchie shledáno více než dostatečným. V nařízení byl vyzdvihnut zejména fakt, že se podle něj za trestný čin neukládala pouze pokuta (až do půl miliónu korun) nebo trest odnětí svobody (tříletý žalář), ale obojí zároveň, což ve svém důsledku vedlo ke značnému posílení účinnosti proti lichevních opatření. Osoba dopouštějící se lichvy, se již nemohla ze spáchání protiprávního činu „vyplatit“.

V rámci přípravy návrhu byla dále řešena otázka, zda císařské nařízení pokrývá všechny případy lichvy, jejichž spáchání přicházelo v úvahu, neboť návrh původní výčet nerozšiřoval. Zvláště pečlivě bylo zkoumáno, zda není nutné posílit ochranu proti lichvě bytové, přičemž závěrem bylo shledáno,

¹⁴ císařské nařízení ze dne 24. března 1917, č. 131 ř. z. o zásobení obyvatelstva nutnými předměty spotřeby

mimo jiné díky opatřením přijímaným Ministerstvem sociální péče a ministerstvem spravedlnosti, že nikoliv. Jako zcela samostatný problém byl uvážen problém s předražováním práce. Toto představovalo, podle stanoviska vyjádřeného zpravodajem, výraznou komplikaci pro národohospodářský systém tehdejšího Československa. Dr. Schieszl Národnímu shromáždění sděluje, že z technického pohledu lze přistoupit k regulaci předražování práce, například stanovením jejich maximálních cenových stropů, avšak z politického hlediska by se jednalo o opatření velmi nepopulární a nevhodné. Proto navrhl, aby od něj bylo upuštěno.

Na závěr se pak vyjadřuje k jednomu ze stěžejních bodů celé koncepce připravované právní úpravy, a to procesního mechanismu stíhání lichvy. Zdůrazňuje, že každý případ nepotrestané lichvy zanechává ve veřejnosti velký pocit křivdy a má špatný vliv na veřejné mínění. K obdobnému dochází, i tehdy, kdy lichva potrestána sice je, ale se značným časovým odstupem od okamžiku jejího spáchání. Za příčinu pomalého stíhání lichvy označuje trestní řízení, v němž jsou tyto protiprávní činy nejčastěji řešeny. Uvádí, že trestní řízení tento nedostatek způsobuje svým samotným charakterem a je téměř nemožné očekávat rychlejší postup při potírání lichvy, pokud by mělo být i nadále používáno. Jako nedostatečně účinný označuje pokus ministerstva spravedlnosti, snažícího se toto pochybení odstranit vydáním zvláštního výnosu pro státní zastupitelstva, ve kterém se jim ukládá, aby případy lichvy byly v rámci možností vyřizovány přednostně s maximální rychlostí a s důrazem na přísnost.

V této souvislosti proto tedy vyzdvihl dr. Schieszl odlišný postup, který měl být založen na svěření jednoznačnějších případů lichvy, kdy došlo k prokazatelnému překročení stanovených horních cenových stropů, do pravomoci správních orgánů. Zároveň připustil, že takovéto zrychlené správní řízení může představovat určité riziko, že ho bude zneužíváno. Domníval se ale, vzhledem k tehdejším mimořádným poměrům, že i přes zmíněné riziko by

se měl tento správní postup využít, jako součást opatření v boji proti lichvě. Ovšem pouze za podmínky, vytvoření spolehlivých záruk jeho řádného fungování.¹⁵

Jako jednomu z posledních zásadních bodů se dr. Schieszl věnoval tzv. zkušebnám cen. Ty byly zřízeny císařským nařízením ze dne 24. března 1917, z. ř. č. 131, v sídle jednotlivých sborových soudů. Zpravodaj je označil za závažnou překážku při potírání lichvy. Každá komise podílející se na práci zkušebny totiž musela obvykle být obsazena tak, aby v ní byli zastoupeni výrobci či obchodníci, tzn. osoby často nakládající s předměty potřeby, a proto bylo téměř nemožné sestavit komisi, jež by byla nestranná a skutečně usilovala o rychlou nápomoc při potírání lichvy. Často a pravděpodobně úmyslně docházelo k pozdržování při vydávání posudků o cenách, v důsledku čehož se celé řízení velmi prodlužovalo a ztrácelo tak na své účinnosti. Z výše uvedených důvodů proto zpravodaj jménem výboru, doporučil, aby byla ustanovení o zkušebnách z připravované nové právní úpravy vypuštěna a stávající předpisy o zkušebnách zrušeny.

Zpravodaj po svém vystoupení navrhnul, aby byl výborem vypracovaný návrh zprávy národním shromážděním přijat. K debatě o návrhu a vystoupení zpravodaje se nikdo z přítomných nepřihlásil. V následně proběhlém hlasování pak národní shromáždění návrh zprávy sociálně politického výboru přijalo většinou hlasů.

Další legislativní část schvalování lichevního zákona proběhla dne 17. října 1919, na 84. schůzi Národního shromáždění. Na ní byla zpravodajem dr. Boučkem podána zpráva právního výboru o vládním návrhu zákona o trestání válečné lichvy a lidových soudech pro ně. Větší část zprávy se váže k návrhu zákona o soudech lichevních (viz. níže), její nemalou část tvoří ovšem také dodatečné pojednání o některých ustanoveních lichevního zákona.

¹⁵ <http://www.psp.cz>

K lichevnímu zákonu zpravodaj dr. Bouček uvedl, že se při vzniku návrhu tohoto nového zákona zabývali jeho tvůrci podrobným posuzováním jednotlivých ustanovení i celkové efektivnosti císařského nařízení z r. 1917, tvořící výchozí vzor vznikající úpravy. Za jeden z nedostatků císařského nařízení označil nemožnost postihnout určité formy nekalého jednání. Jako konkrétní příklad uvádí praxi řezníků v Praze, kdy řezníci disponovali dostatkem zásob masa, přesto jej dočasně nenabízeli k prodeji, s cílem uměle zvýšit poptávku po mase a tím vyvolat nárůst jeho ceny. Úmysl byl podle císařského nařízení téměř neprokazatelný a pachatelé tak obvykle nebyli postiženi. Tento nedostatek měl odstranit § 12 návrhu, kterým byl zaveden nový delikt postihující „sabotáž v zásobování“.

Nový delikt byl vytvořen také v § 13 návrhu. Jeho smyslem bylo eliminovat rozšířenou praxi nepoctivých obchodníků. Ti nebyli ochotni přistoupit k prodeji věci vybrané kupujícím jako zákazníkem, dokud si neodebral další zboží prodávajícím určené, bez ohledu na to, zda jej potřeboval a zda požadovaná kupní cena byla v souladu s cenou reálnou.

Dr. Bouček seznámil Národní shromáždění i s deliktem obsaženým v § 5 návrhu. Tohoto deliktu se měla dopustit ta osoba, která se s jinými domlouvá nebo je navádí ke společnému hromadnému spáchání trestného činu uvedeného v § 3 nebo § 4 návrhu. Zpravodaj popsané jednání označil za zvláště nebezpečné pro společnost i státní hospodářství a vyložil, že právě z tohoto důvodu obsahuje navrhovaný nový zákon i sankci odpovídající míře nebezpečnosti spáchaného skutku. Kromě trestu odnětí svobody měl být pachateli odebrán veškerý majetek, jenž propadá ve prospěch státu. Dr. Bouček ve vztahu k mimořádně přísné sankci propadnutí veškerého majetku rozvedl úvahy tvůrců návrhu, kteří si byli vědomi extrémnosti sankce, ale zastávali zároveň názor, že její použití je akceptovatelné, pokud se společnost a stát rovněž ocitly v extrémních podmínkách. Navíc je bezpochyby

nepřípustné, aby si pachatel mohl ponechat nějakou část majetku, který byl nabyt zcela zavrženíhodným způsobem.

1.3.1. Obecné pojmy

Pro účely zkoumání zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, je nezbytné nejprve vymežit obecné pojmy v něm uvedené či obsažené.

Lichevní zákon ve svém § 1 definuje předměty potřeby, jichž se spáchání jednotlivých deliktů stíhaných podle tohoto zákona týká, tak, že předměty potřeby rozumějí se v tomto zákoně movité věci, které slouží přímo nebo nepřímo k ukojení lidských potřeb a potřeb domácích zvířat. Pojem předmětu potřeby v sobě však nezahrnuje pouze věci nezbytné ke každodennímu životu či pouze věci nepostradatelné. Lichevní zákon se vztahuje na to co, je používáno k uspokojení lidských potřeb, a to z pohledu značné části obyvatelstva.¹⁶

Dle judikatury Nejvyššího soudu bylo možno považovat za předmět nejnutnější potřeby, jako zejména obilí, mouku a jiné moučné výrobky¹⁷, ale také produkty živočišné. Jak již bylo zmíněno výše, pojem předmětu potřeby zahrnoval však také celou řadu další výrobků. To dokládá například i rozhodnutí Nejvyššího vojenského soudu ze dne 20. 9. 1924, kterým byla

¹⁶ Scholz, O.: Lichva. Slovník veřejného práva československého, sv. II. Brno 1932, str. 528

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. Kr I 875/20, kde je konstatováno, že: „Za veřejné záležitosti ve smyslu zákona dlužno pokládati takové, které se dotýkají přímo buď zájmů státu celého neb aspoň veřejným právem chráněných zájmů určitého kruhu státních občanů a které nejsou přikázány soudům ku konečnému vyřízení. Nemůže býti nejmenší pochybnosti, že v tomto případě šlo o takovou veřejnou záležitost. Citelný nedostatek předmětů potřeby, zvláště potravin, způsobený mimořádnými válečnými poměry, měl v zápětí, že zásobování obyvatelstva dělo se a ještě se děje dle určitého vyživovacího plánu, státem upraveného, a že zejména nejnutnější předměty potřeby, jako obilí, mouka a moučné výrobky atd., byly podrobeny hospodářství státnímu, vázanému, a že pro převod jejich do spotřeby stanoveny určité cesty, jichž nešetření bylo stíháno přísnými tresty“.

zamítnuta zmateční stížnost podaná armádními rotmistry, odsouzenými za falšování odběrní listiny na kuřivo s cílem, aby jejich prostřednictvím získali u vojenské zásobárny vydání kuřiva za 4380 Kč, k jehož odběru oprávnění nebyli. V rozhodnutí bylo zároveň stanoveno, že falšování listiny opravňující k odběru předmětu potřeby je nutné považovat za falšování veřejné listiny.

Dalším klíčovým pojmem používaným v lichevním zákoně bylo, právě především z pohledu ochrany proti lichvě sociální (provedené v tomto zákoně pod pojmem předražování v § 7 - § 13 - viz. dále), využití mimořádných poměrů vyvolaných válkou¹⁸.

Za mimořádné poměry vyvolané válkou je možno označovat nedostatek zboží, vyvolaný uměle působícími faktory a v jehož důsledku dochází k neuspokojování poptávky obyvatel po předmětech potřeby, vedoucí k rozsáhlé krizi na straně spotřebitelů. V takové době dochází u cen k deformaci tržního způsobu jejich utváření, jelikož se vlivem hospodářského úpadku neodvívá přirozeně ze vzájemného poměru výrobních nákladů a dosahovaného zisku. U obyvatelstva je pak možno pozorovat značné obavy o zajištění zásobování, což se následně projevuje zvýšeným nákupem zboží za účelem tzv. předzásobení pro případ nedostatku, a to i za ceny, které obvyklým hodnotám zboží vůbec neodpovídají. Takto zvýšená poptávka pak následně celý efekt předražování a nedostatku dále umocňuje.

Využití mimořádných poměrů vyvolaných válkou mělo pro spáchání trestného činu, spočívajícím v některé formě předražování význam pouze tehdy, pokud tu v době, kdy mělo dojít ke spáchání trestného činu, takové poměry byly, pachatel si byl této skutečnosti vědom a úmyslně toho využil. V době trvání války a po dobu, které po válce blízce následovala, nebylo

¹⁸Např. dle § 7 odst. 1 zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, je stanoveno, že kdo, využívaje mimořádných poměrů vyvolaných válkou, žádá za předměty potřeby zřejmě přemrštěnou cenu, dává jí sobě nebo jinému poskytovat nebo slibovati, potrestá se soudem pro přestupek tuhým vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců.

zpravidla obtížné prokázat, že došlo k naplnění těchto podmínek. S postupujícím časem ovšem problematičnost dokazování narůstala a soudy byly v každém konkrétním případě nuceny bedlivě vážit, zda ještě dochází ke zneužívání válkou vyvolaných poměrů nebo se již jedná o uplatnění pravidel volného obchodu v rámci tržního hospodářství. Pomocným rozhodovacím kritériem bylo vyhodnocení poměrů na trhu spotřebního zboží v místě, kde mělo ke spáchání činu dojít a to se zohledněním druhu předmětu potřeby, jehož se mělo spáchání dotknout.

Důležitým znakem představujícím podmínku trestnosti, k jejímuž splnění muselo dojít, aby byl čin spočívající v předražování trestný, bylo také požadování ceny zjevně přemrštěné, přičemž pachatel o nepřiměřenosti této ceny věděl.

O tom, zda požadovaná cena zjevně převyšuje cenu přiměřenou, rozhodoval soud podle svého volného uvážení. Při tom měl přihlížet k dalším ziskům majetkového charakteru, ke kterým došlo v souvislosti se zkoumaným jednáním. V době války a po ní nebylo možné použít jako ukazatel přiměřené ceny běžnou cenu, protože ta byla vlivem války deformována a zvýšena, a to právě v důsledku široce uplatňované sociální lichvy a narušením působení obvyklých tržních sil. Stát se sice pokusil popsany problém vyřešit stanovením cen úřednických, nicméně takový postup se v praxi neukázal jako příliš úspěšný, neboť státem určené ceny rychle zaostávaly a nebyly schopné reagovat na rychlý aktuální vývoj v hospodářství.

Soudy se tedy nakonec uchýlily ke kompromisnímu řešení, spočívajícím ve stanovování konkrétní přiměřené ceny na základě vyhodnocení pořizovacích nákladů, jež v sobě zahrnovaly:

- výrobní náklady nebo náklady nákupní

- režijní náklady
- spravedlivý, slušný a hospodářsky odůvodnitelný zisk

Tento určovací model ovšem nefungoval univerzálně a bezchybně. K jeho narušení například stačilo, pokud některý z nákladů, který měl tvořit základ výpočtu, byl již sám přemrštěný, takže nebylo možné jeho cenu použít, což způsobovalo při aplikaci lichevního zákona často komplikace, protože zákon sám nestavěl trestnost na zjištěném úmyslu nebo nepřiměřeném zisku, ale pouze na přemrštěné ceně.

Na druhé straně, byla praxe do značné míry nejednotná v tom, jak postupovat, když se osobě podařilo nabýt věci tvořící výsledný předmět koupě, za cenu nižší než byla skutečná – zda je povinnost zisk z levnějšího pořízení předmětu přenést až na konečného spotřebitele či zda si jej smí prodávající ponechat. Další obtížně zodpověditelnou otázkou představovalo, zda-li je možné, pro účely vyhodnocení přiměřenosti ceny, promítnout do kalkulace reálných nákladů i případnou ztrátu, kterou prodávající při obchodování se zkoumaným předmětem utrpěl nebo dokonce ztrátu vzešlou z celkového obchodování (třeba i s dalším nesouvisejícím zbožím). Praxe nakonec v této věci postupem času dospěla k závěru, že započtení celkového obchodního rizika možné není, částečná úhrada ztráty kompenzovaná formou dílčího připočtení přírážky v jednotlivých obchodech možná byla.¹⁹

1.3.2. Trestné činy stíhané podle zákona o trestání válečné lichvy

Přestože nejvíce významné byly trestné činy předražování, zákon o trestání válečné lichvy upravuje trestných činů větší množství, jelikož se neomezuje pouze na ochranu proti lichvě, ale stíhá i další jednání, způsobilá zapříčinit poškození nebo ohrožení zásobovací a cenové politiky státu.

¹⁹ Scholz, O.: Lichva. Slovník veřejného práva československého, sv. II. Brno 1932, str. 529

Do této kategorie se řadily činy uvedené v lichevním zákoně pod § 2 – zatajování zásob, § 3 - § 5 – úmyslné porušení dodávkové povinnosti. Jednalo se o činy soudně trestné a jejich posuzování bylo stejně přísné jako posuzování trestných činů spočívajících v předražování. Zákon znal dále řadu přestupků správních, například v § 6 – přestupek překročení nejvyšších cen.

Hlavní podstatu lichevního zákona tvoří ustanovení o předražování, upravené v § 7 lichevního zákona. Tato úprava byla vytvořena jako přímá ochrana proti přemrštěným cenám. Dle citovaného ustanovení platilo, že potrestán bude ten, kdo využije poměrů vyvolaných válkou, žádá za předměty potřeby zřejmě přemrštěnou cenu a dává jí sobě nebo jinému poskytovat nebo slibovat.²⁰ Požadování je možno chápat jako projev vůle, kterým pachatel informuje druhou stranu, že ji předmět potřeby po zaplacení požadované ceny přenechá. Forma tohoto projevu vůle přitom není rozhodná, stejně jako osoba druhé strany – vůle může být projevena i vůči neurčitým adresátům. K dokonání činu není nezbytné, aby došlo ke zrealizování převodu předmětu potřeby.

Činy spáchané tímto způsobem mohou být kvalifikovány různě, v závislosti na stupni ohrožení, který pro zájmy společnosti představují. Ujednání, při nichž jsou požadovány zřejmě přemrštěné ceny za předměty potřeby, směřující k využití poměrů vyvolaných válkou, se trestají vždy jako přečin, při kvalifikované zpětnosti nebo těžkém ohrožení veřejných zájmů jako zločin.

Vedle samotného předražování lichevní zákon stíhá také další činnosti, jež mohou mít rovněž vliv na růst cenové hladiny předmětů potřeby. Zde již nebylo vyžadováno k jejich spáchání, aby pachatel využil poměrů vyvolaných válkou.

²⁰ § 7 zák. č. 568/1919 Sb. z. a n.

V § 9 lichevního zákona je stanoveno, že přeplácení spáchal ten, kdo při nákupu předmětů potřeby, jež hodlá zcizit, přeplácí prodavačem požadovanou cenu nebo, nepožaduje-li se určitá cena, úředně stanovenou cenu, není-li tu však takové ceny, až dosud obvyklou cenu. K dokonání činu dojde nabídnutím vyšší ceny, přičemž jde o přešupek, při opakovaném spáchání nebo spáchání činu většího rozsahu o přečin a při kvalifikovaném opakování o zločin.

V § 11 lichevního zákona je uvedeno několik dalších činností, které mohou mít vliv na zvyšování ceny. Jedná se o situace, kdy někdo:

- činí potraviny nezpůsobilými k lidskému požívání nebo je vydává zkáze, aby je s větším ziskem zpeněžil,
- předměty potřeby nakupuje, nebo jejich výrobu nebo obchod s nimi - zejména hromaděním - obmezuje, aby jejich ceny vyháněl do výše,
- provozuje *řetězový obchod* s předměty potřeby, nebo se pouští do jiných *pletich*, jež jsou způsobilé stupňovat cenu předmětu;

Posledně uvedené ustanovení, má největší praktický dopad. Zákon ovšem nevymezil pojmy řetězového obchodu ani jiných pletich. Jejich výkladu je tedy nutné provést pomocí judikatury. Ta považuje za řetězový obchod za počínání, jehož vlivem dochází ke zbytečnému umělému navyšování výloh, s cílem zvětšit výnos překupníka. Za pletichy je možné považovat úmyslné jednání, které souvisí s daným předmětem potřeby a jež je způsobilé uměle navyšovat jeho cenu. K dokonání činu přitom není nezbytné, aby zákazníci činem utrpěli reálnou škodu.

Všechna jednání uvedená v § 11 lichevního zákona jsou trestána jako přečiny, a byly-li trestným činem těžce ohroženy veřejné zájmy nebo při kvalifikovaném opakování, pak jsou trestány jako zločiny.

Dle § 12 lichevního zákona se dopouští přečinu ten, kdo zastaví nebo podstatně obmezí veřejný prodej předmětů potřeby a je schovává nebo pod rukou prodává. Úmysl navyšovat cenu zde není rozhodný.

V návaznosti na trestné činy spočívající v předražování zákon rovněž trestá některá jednání, která mohou narušit vyhledávání, případně i stíhání, osob dopouštějících se lichvy. Úprava je provedena v:

- § 14 lichevního zákona, kde je stanoveno, že přestupku se dopustí ten, kdo úmyslně v účtech, závěrečných listech, dodávkových listech, průvodních listech o zboží, nebo podobných obchodních papírech, nebo v obchodních knihách uvede nesprávně nebo neúplně cenu předmětu potřeby, nebo okolností důležitých pro určení jeho hodnoty. Při spáchání činu větší závažnosti se pak osoba dopouští přečinu.
- § 15 lichevního zákona – kdo použije inzerci uveřejněnou v tisku, bez toho, aniž by se identifikoval uvedením svého jména nebo bydliště a nabízí předměty potřeby k prodeji či vybízí k podání nabídek k odkoupení, dopouští se přestupku. Stejně tak se přestupku dopouští ten, kdo v inzerci uveřejňuje ve vztahu k předmětům potřeby údaje, způsobilé vyvolat ve třetích osobách mylnou představu o osobě, která nabízí předměty potřeby k prodeji nebo vybízí k podání nabídek na jejich odkoupení nebo o stavu dostupných zásob, případně jiných souvisejících okolnostech důležitého charakteru.

Zvláštní případ činu, proti němuž lichevní zákon poskytuje ochranu ve svém § 8, je tzv. bytová lichva. Dle zmíněného ustanovení se bytové lichvy

dopouští ten, kdo využívá mimořádných poměrů vyvolaných válkou, žádá částky zřejmě přemrštěné, nebo dává jí sobě nebo jinému poskytovat nebo slibovat jako nájemné z nemovitosti, sloužící přímo nebo nepřímo k ukojení životních potřeb lidí a domácích zvířat, anebo za propůjčení k stejným účelům sloužících věcí movitých, ať s osobními úsluhami a jinými úkony (poskytování stravy a pod.) nebo bez nich²¹.

Při posuzování míry nájemného, která je ještě přiměřená a která již nikoli, bylo nezbytné rozlišovat dva případy. První, u staveb, jež byly pronajaty poprvé, až v době po válce, se míra přiměřeného nájemného určovala za pomoci srovnání s nájemným obvykle požadovaným v podobném místě a za srovnatelných podmínek (zejména velikost a stav bytu). Druhý případ představovaly nemovitosti, jež byly pronajímány už v době předválečné – zde nesmělo nájemné překročit hranici stanovenou na základě zákona na ochranu nájemníků. V souvislosti se zkoumáním případné přemrštěnosti požadovaného nájemného byly brány v úvahu také částky či služby, získané pronajímatelem v souvislosti s nájemním vztahem, avšak do nájemného přímo nezahrnutých.

Obecný pojem mimořádných poměrů vyvolaných válkou je zde třeba chápat jako celkový nedostatek bytových kapacit. Neposuzovala se tedy pouze ubytovací možnost konkrétního jedince, na němž měla být bytová lichva spáchána, ale bytová situace v komplexním měřítku.

²¹ § 8 zák. č. 568/1919 Sb. z. a n.

1.3.3. Postihy podle zákona o trestání válečné lichvy

Míra nebezpečnosti, jakého dosahovaly činy, postihované podle lichevního zákona, pro společnost a celé obyvatelstvo, se odrazila také na přísnosti jejich trestání. Tresty byly velmi přísné a je zřejmé, že byly vytvořeny s úmyslem odradit další případné potenciální pachatele.

Podle lichevního zákona bylo možné ukládat tresty odnětí svobody (v případě spáchání zločinu těžký žalář, a to až na dobu 20 let) nebo tresty peněžité do výše 2 000 000 korun. Jako další tresty bylo možno uložit:

- odejmutí živnostenského oprávnění
- propadnutí předmětu trestného činu
- uložení dohledu nad hospodářstvím či výkonem živnosti
- uložení zákazu pobytu
- vyhoštění
- propadnutí jmění odsouzeného ve prospěch státu – za předpokladu, že došlo ke spáchání zločinu a došlo k naplnění zvláštních, zákonem předpokládaných, podmínek (§ 18 lichevního zákona - bylo-li zločiny, spáchanými podle §§ 7 - 11, za okolností, při nichž to pachatel mohl předvídat, způsobeno vážné nebezpečí pro veřejný pokoj a řád, anebo poškodil-li pachatel vědomě značný počet osob nebo využil-li zvláště citelné tísně poškozeného, může soud vedle ostatních trestů vyřknout, že jmění odsouzeného propadá ve prospěch státu).

S odsouzením bylo také přímo spojeno odebrání volebního práva do obcí.

Přísnost trestání podle lichevního zákona byla také patrná na skutečnosti, že u osob starších osmnácti let nepřipadalo v úvahu použití podmíněného odkladu trestu a při ukládání trestů za činy uvedené v § 2 - § 5 a § 7 - § 12, nebylo možné přistoupit ani k aplikaci mimořádného zmírňovacího nebo

transformačního práva. S ohledem na ochranu klíčových veřejných zájmů byl lichevní zákon ještě zpřísněn přijetím zák.č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních a zák.č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy (soudech lichevních) – viz. násl. body.

Kromě následků trestněprávních mělo spáchání trestného činu postihovaného dle lichevního zákona rovněž následky civilního charakteru. Jednalo se především o rozhodnutí, učiněné trestním soudem, na základě volby provedené poškozenou osobou, že sjednaný závazek je neplatný, případně, že zůstává v platnosti, avšak dohodnutá cena se snižuje na přiměřenou částku.

1.3.4. Novelizace zákona o trestání válečné lichvy

Lichevní zákon byl za dobu své existence novelizován celkem čtyřikrát, a to především z důvodu potřeby přizpůsobit právní úpravu v návaznosti na nově vznikající okolnosti a problémy tak, aby byla stále aktuální a mohla dostatečně plnit svoji funkci. První novelizace byla provedena vyhláškou ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvy spravedlnosti a národní obrany č. 9/1920 Sb. z. a n.²² Tento předpis nepřinesl v lichevním zákoně žádné obsahové změny, pouze jím byly opraveny některé nepřesnosti, obsažené v první verzi lichevního zákona.

Úpravy výrazně většího rozsahu byly do zákona vneseny přijetím zák. č. 80/1924 Sb.²³. Ze zprávy ústavně-právního výboru Národního shromáždění k usnesení poslanecké sněmovny (tisk 1833) o vládním návrhu zákona, kterým se mění některá zákonná ustanovení o trestání válečné lichvy, vyplývá, že ve

²² Vyhláška ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvy spravedlnosti a Národní obrany, ze dne 30. prosince 1919, že se opravují chyby v zákoně ze dne 17. října 1919, č. 568 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy

²³ Zákon č. 80/1924 Sb. z. a n., ze dne 25. dubna 1924, kterým se mění některá zákonná ustanovení o trestání válečné lichvy

výskytu lichvy, stejně jako v podobě jednotlivých případů došlo během několika let ke citelným změnám. Zpráva konstatuje, že vlivem uplatňování proti lichevních zákonů a ekonomického vzrůstu Československa, docházelo postupně ke snižování množství lichevních deliktů. Zpráva zároveň obsahuje kritiku některých proti lichevních zákonů, neboť ty byly přijaty především s cílem zamezit páchání lichvy velkými lichváři, kteří byli schopni na úkor menších spotřebitelů vytvořit obrovské zisky. Ve svém důsledku ale zákony postihovali často spíše drobné podnikatele, jež se dopouštěli lichvy bez úmyslu se nepřiměřeně obohacovat. Jejich protizákonné jednání bylo často odrazem neznalosti platných právních předpisů, za což byli přesto trestáni se značnou přísností. Výše uvedená fakta o poklesu výskytu případů lichvy dokládá zpráva níže uvedeným přehledem.²⁴

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku vykazují lichevní soudy následující počty:

u zločinů a přečinů

	trestních oznámení	podaných žalob	odsuzujících rozsudků	osvobozujících rozsudků
r. 1921 ...	7484	3536	2150	2402
r. 1922 ...	2489	1273	719	1089
r. 1923 ...	1272	493	363	521

u přestupků soudně trestných

r. 1921 ...	23.392	5178	3056	10.567
r. 1922 ...	14.117	4895	814	7.289
r. 1923 ...	11.907	4298	469	6.320

V přehledu zpráva také poukazuje mimo jiné na fakt, že k největšímu poklesu dochází u zločinů a přečinů, nikoliv však u přestupků, přestože počet odsouzených zůstává obdobný. Tento závěr poukazuje na skutečnost, že se

²⁴ Zpráva ústavně-právního výboru Národního shromáždění k usnesení poslanecké sněmovny (tisk 1833) o vládním návrhu zákona, kterým se mění některá zákonná ustanovení o trestání válečné lichvy

orgány postihující lichvu zaměřovaly ve větší míře na drobné lichváře, než na ty větší, jež jsou schopní svým jednáním napáchat rozsáhlé škody.

Dále zpráva upozorňuje na silící hlasy ve společnosti, které volají, s ohledem na klesající výskyt lichvy, po úplném zrušení lichevního zákona nebo alespoň po jeho částečném přepracování, mající za následek zmírnění drakonických ustanovení. Hlasy se ozývají nejčastěji z řad obchodníků a živnostníků, neboť ti považují uplatňované proti lichevní zákony za nezanedbatelnou překážku volného obchodu a svobodného trhu.

Ústavně-právní výbor k tomu sděluje, že se otázkou vývoje v oblasti lichvářských deliktů podrobně zabýval. Přitom dospěl k závěru, že i když uběhlo od skončení světové války několik let a dochází k citelnému snižování výskytu lichvy, nelze stále považovat lichvu za vymýcenou. Tuto úvahu má potvrdit například i pokus o útok na československou měnu skrze umělé navyšování ceny zboží. Z tohoto důvodu zaujal ústavně-právní výbor stanovisko, že s přihlédnutím k celkovému zájmu společnosti a státu nelze ještě přistoupit ke zrušení lichevního zákona, ale je nutné doporučit jeho případnou revizi, reflektující změny, k nimž v předcházejícím období došlo.

Následně byl schválen zák. č. 80/1924 Sb. z. a n., kterým byl mimo jiné novelizován § 8 lichevního zákona, když se rozšířila v souvislosti s předražováním jednání, která bylo možno považovat za trestná. Podle novelizované úpravy měl být potrestán nájemník nebo jiný uživatel bytu nebo jeho části, jenž získá nebo si smluví majetkový prospěch za postoupení bytu nebo v souvislosti s tím. Dále také pronajimatel, který si smluví nebo obdrží zisk mimo nájemné, jako nepřiznanou protihodnotu za pronajmutí bytu nebo jeho části. Potrestány měly být rovněž osoby, usilující dosáhnout nepřiměřeného majetkového prospěchu za zprostředkování nájmu.

Snaha zákonodárců přizpůsobit právní úpravu její aplikační praxi byla patrná, když byl druhou novelou do lichevního zákona vložen také nový zmírňující § 9a), v němž bylo stanoveno, že přestupky § 7 a § 9 lichevního zákona se trestají vězením místo tuhým vězením, za předpokladu, že ke spáchání činu došlo v nouzové situaci při existenci převažujících polehčujících okolností. K větší změně došlo po druhé novele také u výměry trestů ukládaných dle lichevního zákona.²⁵ Dle novelizované úpravy bylo například stanoveno, že pokud byla za spáchání zločinu podle lichevního zákona odsouzena osoba starší osmnácti let, nebylo již možné využít mimořádného zmírňovacího, popř. přeměňovacího. Z tohoto pravidla byla připuštěna výjimka, pokud byl spáchaný čin zločinem jedině z toho důvodu, že viník byl již jednou potrestán pro přečin předražování.

Zák. č. 80/1924 Sb. z. a n., vložil dále do lichevního zákona § 19a). Tím byly upraveny situace, kdy došlo k obvinění zaměstnance, zmocněnce, zástupce nebo jiného orgánu podniku. Pokud se tak stalo, měl být předvolán majitel podniku k jednání před soudem prvního stupně. Majitel byl oprávněn sdělit všechny podstatné skutkové okolnosti, jež mohly mít význam pro posouzení věci a následně i podávat odpovídající návrhy. § 19a) lichevního zákona byl propojen s § 24a), taktéž nově zavedeným druhou novelou. V případě, že bylo ukládáno ručení za pokutu nebo peněžitý trest, pak dle §24a) mělo být obdobně pro tento účel analogicky užito ustanovení § 19 a) lichevního zákona.

Vliv praxe na stávající právní úpravu, v návaznosti na některé její problematické a komplikované oblasti, se odrazil i v nově vytvořeném § 24b) lichevního zákona, jehož smyslem bylo poskytnout pevnější právní rámec orgánům nuceným rozhodovat o nepřiměřeném navyšování cen nebo některých služeb. § 24b) lichevního zákona tak stanovil, že určení, zda je cena nebo nájemné zřejmě přemrštěné, může rozhodovat soud podle svého volného

²⁵ § 16 zák. č.568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy

uvážení, s přihlédnutím ke všem okolnostem. Při posuzování této otázky měl také navíc přihlédnout ke všem majetkovým prospěchům, jichž pachatel vedle ceny nebo nájemného požadoval, získal nebo si nechal slíbit. Pro účely odhalování protiprávního jednání byly vytvořeny nové povinnosti pro daňové orgány, které byly nuceny informovat veřejného žalobce či příslušné soudy o všem, co jim bylo známo o majetkovém zisk obviněného od okamžiku zahájení války. § 24c) lichevního zákona upravil příslušnost lichevních soudů. Pro řízení vedených ve věci spáchání zločinů nebo přečinů byly příslušné sborové soudy prvního stupně. Pro řízení týkajících se spáchání přestupků byly pak příslušné soudy okresní.

Třetí novelizace lichevního zákona provedená zák. č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu, vypustila z lichevního zákona některá ustanovení, jejichž potřebnost s vývojem hospodářské situace zanikla. Zrušen tedy byl § 2 lichevního zákona, jenž ve své době představoval právní ochranu proti utajování zásob, dále § 3 upravující úmyslné porušení dodávkové povinnosti a s nimi související § 5.

Čtvrtá a poslední novelizace lichevního zákona, byla přijata až po 2. světové válce, provedená zák. č. 23/1948 Sb., o výkonu trestů postihujících majetek, uložených trestními soudy. V § 20 odst. 1 tohoto zákona bylo stanoveno, že se zrušují všechny předpisy, které odporují tomuto zákonu. Mimo jiné také právě ustanovení § 18, odst. 2 až 6 lichevního zákona, týkajících se konfiskace jmění.

1.4. Zák. č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy (o soudech lichevních)

1.4.1. Legislativní proces přípravy a přijetí zákona o soudech lichevních v Národním shromáždění

K zahájení prací na přípravě nového zákona, který by představoval odpovídající procesní úpravu potírání válečné lichvy, došlo na základě vládního návrhu ze dne 16. září 1919, předloženém na 72. schůzi Národního shromáždění²⁶. Návrh byl přikázán právnímu výboru, za účelem vypracování zprávy. Dne 17. října 1919, na 84. schůzi Národního shromáždění byla zpráva právního výboru o vládním návrhu na trestání válečné lichvy a lidových soudech Národnímu shromáždění předložena, a to současně s odůvodněním od zpravodaje návrhu, poslance dr. Boučka²⁷.

Zpravodaj úvodem své řeči k Národnímu shromáždění vyslovil značné překvapení nad skutečností, že je nutné, aby návrh takovéto důležitosti bylo zapotřebí odůvodňovat, neboť původně očekával, že v nově založené československé republice bude převládat mravnost, ušlechtilé cíle a spravedlnost. V této souvislosti vyslovuje lítost nad tím, že jeho očekávání zůstala nenaplněna, což připisuje především znemravňujícímu vlivu světové války a ve stejné míře i předchozímu rakousko-uherskému zřízení, jež bylo ovládané zkorumpovanými Habsburky. Dle jeho názoru se pak negativní vliv vládnoucích osob zřejmě odrazil v celé společnosti. Dr. Bouček dále

²⁶ Vládní návrh 1. zákona o lidových soudech pro trestání válečné lichvy, platného pro Čechy, Moravu a Slezsko a 2. zákona, kterým se mění některá ustanovení císařského nařízení ze dne 24. března 1917 čís. 131 ř. z. o zásobování obyvatelstva předměty potřeby (Tisk 1548).

²⁷ Advokáti se valnou měrou podíleli již na vzniku samostatného státu, mnozí z nich se v první republice zapojili do politického dění. Jména advokátů nalezneme mezi poslanci, senátory a ministry. Z advokátů - politiků stojí v popředí nepochybně první ministr financí Alois Rašín, mnoholetý ministr spravedlnosti Ivan Dérer, sociálně-demokratičtí ministři Lev Winter a Alfréd Meissner, poradce a přítel T.G.Masaryka Václav Bouček, prvorepublikový diplomat a posléze prezident Nejvyššího kontrolního úřadu Eduard Koerner aj. (Zdroj: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=38>).

upozornil, že cílem připravovaného zákona v žádném případě není bojovat proti drahotě vznikající na základě prolínání nabídky a poptávky, jak je tomu ve většině západních zemí. Cílem vznikajícího zákona je ochrana proti drahotě vytvořené uměle, která dosahuje intenzity válečné lichvy.

Zpravodaj sdělil Národnímu shromáždění, že při utváření nového zákona bylo možné čerpat inspiraci z některých jiných států. Za jeden ze vzorů označil anglické lidové soudy, tzv. petty sessions (malé soudy), v nichž rozhoduje pouze jeden soudce a pět přísedících. Na další obdobné soudy poukázal také v Norsku (Nedoma retten), v Německu (Schöffengerichte) a v neposlední řadě i v Rumunsku, kde byly zavedeny zákonem ze dne 11. listopadu 1878, podle něhož byly lidové soudy obsazovány starostou a dvěma přísedícími.

Na popsané úpravě lidových soudů v jiných státech zpravodaj vyzdvihuje fakt, že zavádění lidových soudů není v zahraničí nijak neobvyklým jevem. Zdůrazňuje ovšem, že pro potřeby tvorby nového zákona bylo nezbytné zkoumat, nejen samotnou zahraniční legislativu, ale i to, zda a v jaké míře se jednotlivé úpravy lidových soudů osvědčují. K tomu následně konstatoval, že lidové soudy lze považovat za převážně úspěšné ve všech právních řádech, v nichž byly zavedeny. Tvrzení dokládá příkladem Francie, patřící po dlouhou dobu mezi státy bez lidových soudů, která po vyhodnocení pozitivních dopadů tohoto druhu soudů, o jejich zavedení již rovněž také vážně uvažuje.

Dr. Bouček se domníval, že lidové soudy mohou sehrát důležitou roli i při posilování vědomí spravedlnosti ve společnosti, jelikož právě lid byl válečnou lichvou zasahován nejcitelněji a měl by se proto v zastoupení podílet i při jejím trestání. Zavedení participace lidu na trestání by ve svém důsledku pak vedlo k posílení důvěryhodnosti soudnictví jako celku. Ve svém projevu pokračoval kritikou zaměřenou na obecné soudy. Domníval se, že zavedení

zákona o zvláštních lidových soudech by bývalo nebylo nezbytné, pokud by obecné soudy v dostatečném rozsahu využívaly pravomocí, poskytnutých jim dosavadními zákony. Dle jeho názoru tak ovšem nečinily, nevyužívaly možnosti ukládání maximálních trestních sazeb a naopak se přespříliš často uchýlovaly k použití svého zvláštního zmírňovacího práva.

Za jeden z hlavních cílů vytyčeným nově vznikající právní normou byla v projevu označena rychlost soudního řízení při trestání lichvy. Zpravodaj konstatuje, že účinnost jakéhokoliv právního předpisu snižuje dlouhý časový odstup mezi spácháním skutku a navazujícím potrestáním. Návrh je za účelem zajištění dostatečné rychlosti založen mimo jiné na úvaze, že je-li dostatek dostupných usvědčujících prostředků, pak již není zapotřebí, aby bylo zaváděno vyšetřování, vyhledávání a není dokonce zapotřebí ani obžalovacího spisu. Pro zachování zákonnosti považuje návrh za postačující, pokud je soudní obsílkou obviněný vyzván, aby se dostavil k soudu, který může v projednávané věci rozhodnout o vině a trestu během několika dnů.²⁸

V souvislosti s požadavkem na rychlost řízení obhajuje zpravodaj § 6 návrhu, jímž měl být nově zaveden důvěrník veřejného úřadu, oprávněný poskytovat soudu trestní oznámení. Toto trestní oznámení pak mohlo být podkladem pro vydání trestního příkazu. Nesouhlasí s kritikou vytýkající návrhu, že pouhé trestní oznámení od důvěrníka je nepřesvědčivým a nedostatečným důkazem a představuje preferování rychlosti řízení na úkor spravedlnosti a právní jistoty dotčených osob. Na podporu svých tvrzení zpravodaj argumentoval nezadatelnou možností osoby, proti níž byl na základě nevěrohodného oznámení od důvěrníka veřejného úřadu vydán trestní příkaz, aby proti příkazu jednoduchým způsobem podala, např. nekolikovaným dopisem adresovaným soudu či korespondenčním lístkem, oznámení k soudu, že trest v příkaze uložený nepřijímá. V důsledku takto uplatněného kroku

²⁸ Zpráva právního výboru o vládním návrhu (tisk č. 1548) na trestání válečné lichvy a lidových soudech pro ně

ztratí trestní příkaz svoji platnost a musí být započato řádné řízení, kde může osoba uplatnit všechny svoje námitky.

Dr. Bouček dále Národní shromáždění seznamuje s úvahami tvůrců připravovaného zákona, týkající se složení lichevních soudů. Pro obsazení lichevních soudů se stal klíčovým § 21 vznikajícího předpisu, stanovující pravidlo, že přísedící mají být vybíráni z řad obchodníků a živnostníků, z řad zemědělců, dělníků a osob s pevným platem, všichni podle návrhu odborové organizace a neexistuje-li pak na základě návrhu politické organizace. Uvádí, že tvůrci normy jsou si vědomi případné možné hrozby politizace soudů, k níž by mohlo vlivem jednotlivých jmenovaných skupin obyvatel a povolání teoreticky docházet. Na obhajobu zvoleného způsobu řešení však argumentuje tím, že možný politický vliv bude s největší pravděpodobností eliminován, jelikož všechny skupiny budou při obsazování zastoupeny rovnoměrně a v důsledku toho bude jejich působení vzájemně dostatečně vyváжено, přičemž výhody zavedené konstrukce výrazně převáží její potenciální negativa.

Tvůrci normy vycházeli ze skutečnosti, že při posuzování lichevních deliktů se střetávají dva různé pohledy. Pohled výrobce a pohled spotřebitele. V případě, že by byl soud byl obsazen s převahou osob z řad spotřebitelů, vznikalo by důvodné riziko nespravedlnosti a nepřiměřené tvrdosti vůči výrobcům. Převaha osob patřících do skupiny výrobců by pravděpodobně naopak způsobila nemístnou toleranci při posuzování jednotlivých případů lichvy a shovívavost při ukládání trestů za ni. Z těchto důvodů zvolili tvůrci předpisu kompromisní řešení založené na předvídatelnosti vlivu zastoupených skupin a jejich vzájemné kompenzaci.

Vypořádat se bylo nutné i s problémem, které konkrétní osoby budou jednotlivé skupiny zastupovat. Dr. Bouček sdělil, že návrh usiluje o výběr takových reprezentantů, jež budou představovat osoby spolehlivé, vážné, inteligentní a dobře obeznámené s poměry panujícími v příslušném okrese. Za

tímto účelem poskytuje § 21 připravovaného zákona pravomoc k výběru přisedících předsedovi soudu, na návrh odborové či politické organizace (jak bylo uvedeno výše). Tuto pravomoc však omezuje a specifikuje v § 23, který stanovuje, že: „za přisedící vybrány buďtež osoby vynikající počestností a poctivostí, jakož i rozhledem a znalostí osob i poměrů místních, od nichž očekávati lze, že budou rozhodovati nestranně. Buďtež vybrány tak, aby rozděleny byly pokud možno po celém okresu a aby byly zastoupeny hospodářsky význačné a od sebe odlišné jeho části. Ze závodu, který má méně než sto zaměstnanců, nesmí býti ze zaměstnaných jmenováno přisedících více nežli jeden.“²⁹

Zpravodaj shrnul svůj předchozí výklad k popsané problematice, připomenutím a zdůrazněním použití dvojité konstrukce ochrany proti negativním politickým vlivům. Její první část tedy tvoří výběr vhodných kandidátů odborovou nebo politickou organizací, jež předkládají návrh předsedovi soudu a ten je poté vázán při výběru přisedících ještě dodatečnými zpřísnujícími kritérii, kladených na uchazeče o post přisedícího dle § 23. S cílem podpořit zvolený model obsazování soudů, poukázal zpravodaj na fungování parlamentů. Ty jsou rovněž obsazovány podle politického klíče, a přesto jim tato skutečnost zpravidla nijak nebrání v jejich řádném fungování. Navíc dr. Bouček ještě doplňuje, že i kdyby došlo k nerovnováze mezi obsazenými přisedícími, stále existuje nezanedbatelná pojistka v osobě předsedy soudu, jako osobě profesně zkušené a zdatné, jež svým působením musí nevhodné převažující tendence eliminovat.

Následující oblastí zahrnutou do projevu zpravodaje dr. Boučka byla problematika činů pohybujících se svou povahou na pomezí správních deliktů a soudních deliktů. Dr. Bouček Národnímu shromáždění sděluje, že návrh konstruuje samostatnou kategorii činů zařazených do skupiny zvláštních správních přestupků, u nichž stanoví příslušnost senátů lichevních soudů. Ve

²⁹ § 23 zák. č. 567/1919 Sb. z. a n.

svém vysvětlení k tomuto postupu rozebírá, že se tyto přestupky vyznačují vyšší mírou komplikovanosti než je běžné u ostatních správních deliktů a proto je k jejich řešení nezbytné více znalostí z trestní oblasti než kterými disponují běžné správní orgány. Specifičnost této kategorie svébytných přestupků se odráží i v postavení příslušných rozhodujících senátů, jelikož ty při výkonu činnosti spojené s řešením zmiňovaných přestupků nemají mít povahu orgánu soudního, nýbrž pouze správního. Důvodem vzniku této nestandardnosti je, jak dr. Bouček uvádí, že během let hospodářské krize se drtivá většina občanů dopustila méně společensky nebezpečných pochybení, jež nemohou být prominuta, nalezne-li se pro ně žalobce, avšak jejich závažnost nedosahuje té míry společenské nebezpečnosti, aby o nich bylo rozhodováno soudním orgánem.

Zpravodaj do svého vyjádření zahrnul i vysvětlení, proč návrh nového zákona zavádí oprávnění soudu, aby posuzoval, zda při zkoumaném činu došlo k přemrštování cen či nikoliv, jen na základě svého vlastního volného uvážení. Potřebnost citovaného řešení demonstruje na srovnání s předchozí praxí, kde zpravidla bylo velmi obtížné dobrat se závěru o přemrštěnosti ceny. K tomuto účelu měly sloužit exaktní matematické výpočty v kombinaci se znaleckým posouzením, jež se ovšem velmi často protahovaly na neúměrně dlouhou dobu a i jejich závěry byly problematicky uplatnitelné.

Projev dr. Boučka se dotknul i kontroverzního § 28 návrhu, v němž byla zaváděna možnost k vyhlášení stanného práva, a to za předpokladu, že v nějaké oblasti dosáhnou zločiny a předražování takového stupně, že zásah obyčejnými právními prostředky bude zcela nedostačující. Jeden z hlavních důvodů spornosti ustanovení o zavedení stanného práva spočívá v jediném možném uloženém trestu za spáchání trestného činu – trestu smrti. Dr. Bouček se domníval, ač se sám označil za odpůrce trestu smrti, že použití tohoto trestu je akceptovatelné v případě, že zločinnost dosahuje takové míry intenzity, že je způsobilá ohrozit samotné základy státního zřízení a lidské společnosti a

každá osoba dopouštějící se v této chvíli zločinu musí být za své jednání odpovědná v maximální míře i s fatálními důsledky. Toto pravidlo odvozuje z práva lidské společnosti eliminovat ze svého středu jakéhokoliv jedince, jež je schopen brát v úvahu svůj prospěch a obohacení, i když by tím způsoboval u ostatních bídu, hlad nebo jinou formu utrpení.

V tomto kontextu zpravodaj Národní shromáždění současně informoval, že tvůrci návrhu si byli vědomi rizika zneužití stanného práva a trestu smrti, a proto rozhodování o něm odebrali soudcům lidovým a svěřili jej pouze soudcům z povolání, jejichž zkušenost má být zárukou přiměřeného použití.

Závěrem části projevu týkající se zákona o soudech lichevních zpravodaj dr. Bouček seznamuje poslance s připravovanou retroaktivitou tohoto zákona. Poukazuje na nezbytnost rozlišování mezi retroaktivitou u právního předpisu s materiálně právní povahou a u předpisu s procesní povahou. Zatímco v prvním případě označuje zpětnou účinnost za nepřipustnou z důvodu právní jistoty, v druhém případě, který je reprezentován právě zákonem o soudech lichevních jako formálním procesním předpisem sloužícím k zavedení právního rámce pro potírání lichvy, považuje retroaktivitu za nezbytnou. Odůvodnění tohoto stanoviska hledá ve vzrůstající potřebě rozhodování případů dostatečně kompetentními orgány, a to i u věcí vzniklých před schválením nového zákona³⁰.

³⁰ viz. § 30 odst. 1. Zák. č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy, který uvádí, že: „Zákon tento nabývá účinnosti sedmým dnem po vyhlášení, a to i při trestných činech, spáchaných před tímto dnem, avšak po 28. říjnu 1918, pokud nedošlo k rozhodnutí první stolice. Na přestupky správní vztahuje se tento zákon, jen když byly spáchány za jeho účinnosti“.

1. 4. 2. Obsah a aplikace zákona o soudech lichevních

Z následného přijetí zákona o soudech lichevních je patrná důležitost, jakou přikládal stát úspěšné eliminaci a omezování lichvy, jelikož tímto zákonem byly zřízeny, za účelem úspěšného potlačování lichvy, zvláštní lichevní soudy. Jednalo se o soudy lidové, trestající válečnou lichvu. V § 1 zák. o soudech lichevních, bylo stanoveno, že trestní řízení pro činy proti zákonům nebo nařízením, které byly vydány od začátku války k ochraně a zabezpečení zásobování obyvatelstva, zabránění předražování, se přikazuje zvláštním lichevním soudům.

Dle zákona o soudech lichevních vznikly zvláštní lichevní soudy u každého okresního a krajského soudu, jako jejich samostatná soudní oddělení. Každý lichevní soud měl ve svém čele předsedu, který byl na tuto pozici jmenován prezidentem nadřízeného soudu z řad soudců z povolání.³¹

Podoba řízení před lichevními soudy se lišila v závislosti na tom, zda se jednalo o:

- řízení o správních přestupcích
- řízení o soudních přestupcích
- řízení o přečinech a zločinech

V řízení o správních přestupcích, náležejících do příslušnosti lichevních soudů, rozhodoval dle § 6 zák. o soudech lichevních předseda lichevního soudu samostatně, bez přísedících. V těchto případech předseda vystupoval jako zástupce příslušného správního úřadu. Předseda mohl, ve stanovených případech (např. bylo-li zahájeno řízení na základě trestního oznámení od veřejného úřadu či jeho důvěrníka), rozhodnout věc bez předchozího řízení, a to vydáním trestního příkazu. V něm mohl uložit trest vězení v délce jednoho

³¹ § 3 zák. č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy

týdne nebo pokutu pět set korun (za předpokladu, že to považoval za dostatečné). K takovému trestu se mohl také připojit trest propadnutí předmětu potřeby. Trestní příkaz ovšem nemohl být vydán, pokud se veřejný žalobce neztotožnil s výší trestu, jenž soudce zamýšlel uložit. Trestní příkaz měl stanovené povinné náležitosti, které musel obsahovat. Jednalo se zejména o identifikaci obviněného, jeho povolání, označení trestného činu (včetně místa a času, kde mělo dojít k jeho spáchání).

Dále bylo nezbytné, aby v trestním příkazu byl obsažen název úřadu či osoby, které podaly trestní oznámení, určeno trestní ustanovení, k jehož porušení mělo dojít a v návaznosti na něj i určení výše trestu. Na závěr muselo být v trestním příkaze uvedeno označení soudu, který trestní příkaz vydával a poučení o právu uplatnit v zákonné lhůtě proti příkazu námitky. Ty bylo možné podat u soudu, který příkaz vydal, přičemž tak musí být učiněno nejpozději do tří dnů. Nedošlo-li k podání námitek ve lhůtě, může být trestní příkaz vykonatelný. Naopak v případě, že námitky byly uplatněny (při zachované lhůtě), muselo dojít k provedení řádného řízení.

Proti rozhodnutí ve výše uvedených věcech bylo přípustné podání odvolání. Mohl tak učinit obviněný i veřejný žalobce. Odvolacím orgán pak senát krajských soudů jako soudů nadřízených. Byl obsazen jedním soudcem z povolání, který byl jeho předsedou a dvěma přísedícími vybranými z řad lidu.

V řízení o přestupcích, odlišných od přestupků, které byly svěřeny lichevním soudům jako správním úřadům, rozhodovaly tříčlenné senáty u okresního soudu, složené ze soudce z povolání a dvou přísedících z lidu. O odvolání proti rozhodnutí těchto senátů, rozhodovaly pak odvolací senáty u nadřízených krajských soudů.

Řízení o přečinech a zločinech je vedeno před krajskými soudy, rozhodujícími pětičlennými senáty (jeden soudce z povolání a čtyři přísedící) nebo dokonce senáty sedmičlennými (tři soudci z povolání a čtyři přísedící), pokud se jednalo o zločin, za jehož spáchání navrhuje zástupce obžaloby uložení trestu odnětím svobody v minimální délce trvání pěti let.

Řízení před lichevními soudy bylo upraveno stejně jako řízení probíhající dle ustanovení tehdejšího trestního řádu, za předpokladu, že zákon o lidových soudech nestanovil výjimky. Mezi ně patřilo například zkrácené řízení při přečinech a zločinech, jež v případě závažného podezření umožňovalo konat ihned hlavní líčení, aniž by před tím proběhlo standardní obžalovací řízení a došlo k podání obžaloby se všemi formální náležitostmi nebo vyloučení vazby na jistotu.

Přísedící, kteří byli zastoupeni dle tohoto zákona o lidových soudech v jednotlivých soudních senátech, byli jmenováni na dobu trvání jednoho roku předsedou lichevního soudu. K jejich výběru docházelo poměrovým systémem ze čtyř různých skupin obyvatelstva. První skupinu představovali živnostníci a obchodníci, druhou skupiny osoby působící v zemědělském sektoru, třetí dělníci a poslední čtvrtou, osoby disponující pevným platem. Z uvedených skupin bylo nutné navrhnout konkrétní kandidáty vhodné pro výkon funkce přísedícího. Tyto osoby byly navrženy jednotlivými odborovými organizacemi. Pokud pro danou skupinu odborová organizace neexistovala, převzala navrhovací funkci organizace politická. Nebyla-li však ani politická organizace, jež by mohla navržením vhodných osob provést, pak byli přísedící jmenováni předsedou lichevního soudu pouze na základě jeho vlastního uvážení, opírající se o znalost poměrů v okrese.

Zákon o lidových soudech stanovil také přesné podmínky, které musela každá osoba splňovat, aby mohla vykonávat funkci přísedícího u lichevního soudu. Mezi hlavní podmínky patřilo především:

- věk nad třicet pět let
- gramotnost, tzn. požadavek, aby dotyčná osoba uměla číst i psát
- domovské právo v některé obci Československé republiky, přičemž musí pobývat v obci, kde má trvalé bydliště, alespoň jeden rok
- přísedící musel mít plnou způsobilost k právním úkonům a nesmělo proti němu být vedeno trestní řízení pro zločin nebo pro zjištěný trestný čin
- neodsouzení, v jehož důsledku by byla osoba zbavena volebního práva do zastupitelstev obcí

Při výběru přísedících mělo být dle § 23 zákona o soudech lichevních přihlédnuto rovněž k morálním a povahovým vlastnostem jednotlivých osob, neboť za přísedící měly být vybrány především osoby velmi počestné, velmi poctivé, disponující výrazným přehledem o místních poměrech, ovšem zároveň zaručující dostatečný stupeň nestrannosti. Přísedící mohly být vyloučeny popř. odmítnuty ze stejných důvodů, pro jaké bylo možné vyloučit v trestních věcech soudce.

Na začátku výkonu své funkce, musel každý přísedící během veřejného jednání složit do rukou předsedy přísahu. V té se na svoji čest a svědomí zavazoval, že bude jako přísedící plnit své povinnosti věrně a rozhodovat se dle svého nejlepšího svědomí a přesvědčení. Takto složená přísaha se vztahovala na celou dobu výkonu funkce. Dle § 25 zákona o lichevních soudech, bylo přijetí a zastávání úřadu přísedícího považováno za občanskou povinnost. Její neplnění bylo sankcionováno. Nedbalému přísedícímu mohla být předsedou lichevního soudu uložena pokuta pořádkového charakteru, odpovídající majetkovým poměrům. V případě, že majetkové poměry postižené osoby dosahovaly pouze minimální výše, pak byla jako sankce vyslovena ztráta způsobilosti vykonávat úřad přísedícího na jeden rok.

Přisedící měly nárok v souvislosti s výkonem úřadu nárok na kompenzační platby. Mezi ně patřila hlavně náhrada ušlého výdělku pro nepřítomnost v zaměstnání či práci a také náhrada cestovného, stravy nebo nocležného pro přisedící nebydlící v místě soudu.

Ustanovení zákona o lichevních soudech obsahovala rovněž úpravu situace, kdy předražování v určitém okrese dosáhlo nebývale velkých rozměrů, mohlo způsobit značné škody a narušovat veřejný pořádek. Předseda příslušného lichevního soudu proto mohl podat návrh na vyhlášení stanného práva podle předpisů platících na území, kterého se to týká.

Stav, zavedený zákonem o lichevních soudech, trval až do přijetí zákona č. 80/1924 Sb. z. a n., kterým se měnila některá zákonná ustanovení o trestání válečné lichvy. Související zpráva ústavně-právního výboru³², dokládá, že přínos zákona o soudech lichevních byl dosti sporný. Fungování lidových soudů se v mnoha případech neosvědčovalo. Za jeden z hlavních důvodů lze označit přístup obsazovaných přisedících. Ti svou funkci často nevykonávali řádně, vyhýbali se jednotlivým jednáním, což vedlo k opakovanému odročování a přerušování řízení. Jiný problém pak představoval způsob, jakým přisedící v konkrétních případech rozhodovali. Nebylo žádnou výjimkou, že se při rozhodování řídili více svými pocity než zákonem, což sice mohlo někdy zajistit vhodnou regulaci přísného zákona, ale častěji takový postup směřoval spíše k popírání zákona, jež nemohlo být ve vydaném rozhodnutí nijak věrohodně odůvodněno.

Mylné se ukázaly také představy tvůrců zákona o soudech lichevních, když se domnívali, že vyvážené zastoupení jednotlivých zájmových skupin povede k automatické kompenzaci jejich vlivu. I přes toto omezení se v praxi

³² Zpráva ústavně-právního výboru k usnesení poslanecké sněmovny (tisk 1833) o vládním návrhu zákona, kterým se mění některá zákonná ustanovení o trestání válečné lichvy

stávaly lichevní soudy nezřídka stranické, podléhající soudcům z lidu, jež reprezentovaly v dané oblasti nejsilnější zájmovou skupinu.

Odrazem popsaných problémů se stal čl. 3 zákona č. 80/1924 Sb. z. a n., jímž bylo stanoveno, že se zákon o lidových soudech pro trestání válečné lichvy (soudech lichevních), a § 20 odst. 2, zákona o ochraně nájemníků³³, zrušují³⁴. V návaznosti na provedené zrušení došlo k vrácení soudnictví ve věcech lichevních řádným soudům. Do této změny byla vložena očekávání v návrat k standardnímu soudnímu procesu i ve věcech lichevních, kde bude vymýcena možnost ovlivňování a dojde k nahrazení rozhodování podle citu rozhodováním podle platných zákonů.

³³ Zákon ze dne 26. dubna 1923, č. 85 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků

³⁴ Zákon ze dne 17. října 1919, č. 567 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy (soudech lichevních), a § 20 odst. 2, zákona ze dne 26. dubna 1923, č. 85 Sb. z. a n., o ochraně nájemníků, se zrušují.

1.5. Zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních

1. 5. 1. Příprava a přijetí zákona o trestních oddílech pracovních

Na základě iniciativy poslanců Národního shromáždění Igora Hrušovského, Dra, Th. Bartoška, Emila Špatného, poslankyň Landové-Štychové, Zeminové, a dalších, byl vypracován a následně Národnímu shromáždění předložen návrh, aby byl vydán zákon o zřízení trestních pracovních oddílů. Jak vyplývá z odůvodnění tohoto návrhu, hlavním motivem pro jeho vytvoření byl neustále pokračující nárůst případů lichvy, v mnoha různých formách, které byly iniciátory návrhu považovány za natolik nebezpečné, že mohly zapříčinit rozvrat státu či přispět k výraznému zhoršení hospodářské situace obyvatelstva. Vznikající nový zákon o trestních oddílech pracovních se proto měl stát další podpůrnou součástí systému ochrany proti lichvě. Samotní autoři návrhu k tomu uvádí, že ani dosavadní přísná trestní opatření se nejeví při potírání zhoubných jevů lichvy dosti účinnými a je proto nutné, dosavadní trestní předpisy více zpřísnit. Za vhodný účinný prostředek k dosažení zmiňovaného cíle má posloužit právě zavedení povinnosti odsouzených k nucené veřejné práci, jež jim bude uložena zároveň s ostatními jinými trestními opatřeními. V závěru autoři navrhli, aby byl návrh zákona přikázán k projednání výboru právnímu a sociálně-politickému.

Na výše uvedenou poslaneckou iniciativu reagovala vláda vytvořením vládního návrhu zákona o trestních pracovních oddílech a částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz. V důvodové zprávě³⁵ se k tomu uvádí, že vláda se z velké části ztotožnila s argumenty poslanců Igora Hrušovského a spol., kteří v

³⁵ Důvodová zpráva vlády ze dne 12. prosince 1920 k návrhu (čís. tisku 262) předloženém poslancem Igorem Hrušovským a soudr., aby byl vydán zákon o zřízení trestních oddílů pracovních

poslanecké sněmovně předložili návrh³⁶ k vydání zákona o zřízení trestních oddílů pracovních. Z tohoto důvodu vláda uznává účelnost navrhovaného opatření, stejně jako závažnost úvah, kterými navrhovatelé svoji předlohu podpořili. Vláda však zdůraznila, že je z legislativního pohledu nezbytné rozlišovat mezi skupinou jevů přechodných, vyvolaných mimořádnými poměry, které jsou představovány válečnou lichvou a soudně trestným podloudným vývozem předmětů potřeby, u nichž je nepochybně odůvodněné použití nadstandardních ochranných opatření a na druhé straně skupinou trestných činů spáchaných v době míru, jež jsou jistě také zavrženíhodné, ale jejich charakter již není přímo spjatý s následky vyvolanými válkou a jedná se proto spíše o běžné kriminální jednání, u něhož musí být postupováno v rámci obecného trestního řízení, bez použití výjimek z něj. Toto rozlišení bylo promítnuto i do vládního návrhu nového zákona.

V důvodové zprávě se dále uvádí, že vláda hodnotí fyzickou práci jako činnost mající představovat jednu z radostných součástí každodenního života, a která by sama o sobě neměla být používána k trestání. Dle názoru vlády lze, ovšem toto pravidlo respektovat pouze s omezením platící pro takové lidi jakými jsou váleční lichváři a podloudní vývozci nezbytných potřeb, jež svým působením prohlubují bídu a utrpení u hmotně nezabezpečené části obyvatelstva. Tito lidé by měli být k fyzické formě práce přinuceni, aby byli od dalšího svého negativního jednání dostatečně odrazeni.

Závěrem své zprávy se vláda zabývá vysvětlením pro zařazení § 8 návrhu. Cílem tohoto ustanovení je nutnost reagovat na potřebu doplnění zákazu podmíněného odsouzení, do zákona o trestání válečné lichvy, obdobně jako se tomu stalo v zákoně o trestání podloudného vývozu předmětů potřeby. Výjimku z této zásady vláda připustila pouze u podmíněného odsouzení u mladistvých osob, a to i pokud jde o trestné činy proti zákonu o trestání

³⁶ Návrh poslanců Igora Hrušovského, Dra, Th. Bartoška, Landové-Štychové, Zeminové, Emila Špatného a spol.abý byl vydán zákon o zřízení trestních pracovních oddílů čís. tisku 262)

podloudného vývozu. Důvodem pro zvolený postup se stal fakt, že i mladiství lidé bývali často zataženi do páchání lichvy a při jejich následném potrestání nebylo možno rezignovat na případnou možnost k jejich napravení. Přitom právě vyloučení podmíněného odsouzení vedlo ke značnému snížení šancí k nápravě.³⁷ V důvodové zprávě vláda navrhl, aby osnova vládního návrhu byla Národním shromážděním projednána a schválena a za tím účelem přikázána v poslanecké sněmovně výboru právnímu a po přijetí jejím touto sněmovnou v senátě výboru ústavně-právnímu k podání zprávy.

Na 52. schůzi Národního shromáždění konané dne 8. února 1921, v úterý, byla Národnímu shromáždění předložena zpráva výboru I. právního, II. sociálně-politického o návrhu poslance Hrušovského a spol. tisk 262, aby byl vydán zákon o zřízení trestních pracovních oddílů, a vládního návrhu zákona (tisk 1123) o trestních pracovních oddílech, částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz. Zpravodajem výboru právního se stal poslanec dr. Meissner. Zpravodajem výboru sociálně politického poslanec Johanis³⁸.

Jako první vystoupil zpravodaj poslanec dr. Meissner. Informoval Národní shromáždění, že předloha vypracovaná právním výborem, vycházela ze základu návrhu iniciovaným poslancem Hrušovského a pak také z vládního návrhu zákona o trestních pracovních oddílech a částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz. Zpravodaj úvodem sděluje, že lze zcela vyloučit pochybnosti o tom, zda návrh, který právní výbor předkládá sněmovně, znamená přísnější trestání těch činů, zařazovaných do kategorie podloudného vyvážení předmětů potřeby do ciziny a válečné lichvy. Dle zpravodaje je spíše nutné zabývat se přímo

³⁷ Vládní návrh zákona, o trestních pracovních oddílech a částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz

³⁸ Václav Johanis – ministr pro zásobování lidu (25. 5. 1920 - 15. 9. 1920), (Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-2/prehled-ministru-24665>)

otázkou, zda je takové zpřísnění předpisů, které jsou již součástí právního řádu, skutečně zapotřebí. Zda je možné nalézt dostatečně silné odůvodnění pro novelizaci a zpřísnění zákona o trestání válečné lichvy, schváleného na konci roku 1919, platícího zatím pouze déle než jeden rok.

Dr. Meissner se domníval, že za nejméně spornou bude v Národním shromáždění považováno zavedení vyloučení podmíněného odsouzení a úprava odkladu trestu. Odlišně ovšem vnímal navrhované zavedení nového trestu, představující stěžejní bod předlohy. Tento trest, spočívající v zařazení do trestního pracovního oddílu, měl být absolvován po odpykání hlavního trestu.

Zpravodaj připustil, že by někdo mohl proti připravované novelizaci argumentovat s tím, že zákon o trestání válečné lichvy obsahuje sám o sobě řadu velmi tvrdých postihů, jako například těžký žalář, vězení, trest na penězích, ztrátu živnosti, uvalení dohledu na živnosti, uveřejnění v novinách, uveřejnění na rozích. Tyto tresty lze vnímat ve srovnání s běžnou právní úpravou jako nadstandardně přísné a odpůrci nové úpravy tedy budou jistě uvádět, že není třeba jejich dalšího posilování pomocí nového zákona. V rámci hledání odpovědi na otázku, proč má i přes uvedené protiargumenty, návrh širokou podporu v Národním shromáždění, vládě i veřejnosti, poukazuje zpravodaj na nejdůležitější skutečnost, a tou je samo lichvářské jednání, které je až na výjimky stále v tehdejších mimořádných dobách vnímáno jako velmi nebezpečné, zavrženíhodné a je proto správně zastáván všeobecný názor, že tresty za lichvu nejsou nikdy dost přísné. Lichva se stala natolik sociálně nebezpečným činem, že její výskyt oprávnil stát k aplikaci všech dostupných prostředků, kterými disponuje, aby ji zlikvidoval.

Dr. Meissner dále ve svém projevu připomíná, že připravovaný nový trest – zařazení do trestních pracovních oddílů, nesmí být zaměňován s institucí takzvaných donucovacích pracoven. Toto odlišení mělo být důležité

zejména z důvodu, aby trest zařazení do trestních pracovních oddílů nemohl být označován za nadbytečný, když již jiný velmi obdobný zaveden je a zdánlivě by proto stačilo pouze v zákoně vytvořit nový odkaz na trest práce v donucovacích pracovních. Jako nejpodstatnější rozdíl vyzdvihuje zpravodaj zcela odlišný účel pro nějž byly donucovací pracovní zřízeny. Nejednalo se totiž o účel trestání, ale výchovný, kdy mělo docházet u osob práce se štítících či poctivé práci se vyhýbajících k převýchově, tak aby mohly získat nové vzdělání a vyučily se v určitém pracovním oboru, což by jim následně umožnilo zařazení do běžného občanského života.

Zpravodaj vysvětluje, že institut trestních pracovních oddílů naopak o převýchovu pachatele téměř neusiluje, jelikož trestní pracovní oddíly by si měly klást za cíl především potrestání pachatele, jehož jednání směřovalo proti sociálním zájmům společnosti a od takového jednání jej pro příště zcela odradit. Systém odrazení by pak měl spočívat zejména na zatížení pachatele zvláště těžkou a nepříjemnou fyzickou prací, vykonávanou na veřejných místech.

V pokračování projevu zpravodaj zdůraznil, že ze smyslu připravovaného zavedení institutu trestních pracovních oddílů, nelze v žádném případě dovozovat, že výkon fyzické práce má být vnímán jako něco ponižujícího či nedůstojného. Samotná poctivá fyzická práce musí být považována za činnost pro společnost velmi přínosnou, tvořící jednu z jejích důležitých hodnot, a to bez ohledu na to, zda se jedná o práci těžkou či lehkou, nebo více či méně příjemnou. Dr. Meissner odpovídá na otázku, proč tedy a jakým způsobem je v daném konkrétním případě fyzická práce použita jako tvrdý trest, takto: „Co je tu difamující a co je tu trestem, to je okolnost, že osoba, která až do té doby svojí činností paralysovala poctivou práci tisíců a statisíců lidí, je donucena, aby konala těžkou prací, kterou jiní lidé konají úplně svobodně a poctivě, že jest donucena konati práci nejen pro ni nezvyklou, pro její tělo a tělesné síly těžkou, nýbrž také práci mimořádně

nepříjemnou, o to nejpříjemnější, oč byl těžší její trestný čin, a konečně, že jest nucena konati práci tu veřejně. Je to trest, který nespočívá jen v tělesné námaze, nýbrž je to také druh pranýře.³⁹

Snaha o „pranýřování“ pachatele tím, že bude nucen vykonávat uloženou práci veřejně nebyla nová a lze ji hodnotit jako navazující trend, který byl započat již zákonem z roku 1919, kdy rozsudky, jimiž byly odsouzení váleční lichváři za páchání lichvy, měly být uveřejňovány na veřejných prostranstvích, aby se dostaly do podvědomí širokým vrstvám obyvatel. Toto zveřejnění jako součást trestu za spáchání lichvy bylo hodnoceno jako účinný prostředek zpřísnění trestu a posílení jeho efektivity.

V závěru své řeči se dr. Meissner věnoval otázce rozporu mezi platnou právní úpravou a její aplikační praxí, neboť bylo dle jeho názoru nesmyslné přijmout kvalitní právní normu, bez toho, aniž by se důkladně bdělo nad jejím fungováním v praxi. Sebe lepší norma nemůže dosáhnout požadovaného efektu, není-li řádně používána. Upozornil v této souvislosti na opakované chyby, k nimž ze strany státu často dochází. Mělo se jednat zejména o situace, kdy je přijat zákonný předpis, jež může být považován za značně přísný, a to do té míry, že jeho užití vyvolává ve společnosti obavy, ovšem následný výklad a aplikace je prováděna natolik mírně či nevyrovnaně, že je tím účinek předpisu velmi oslaben. Na nevhodný postoj poukázal zpravodaj právního výboru zejména u státních orgánů, které v mnoha případech nepostupovaly tak, jak jim zákon ukládal a svojí benevolentní činností výrazně tlumily přísný dopad právní normy, který zákonodárce při jeho tvorbě zamýšlel, s cílem chránit zájmy společnosti.

³⁹ Zpráva výboru I. právního, II. sociálně-politického o návrhu poslance Hrušovského a spol. tisk 262, aby byl vydán zákon o zřízení trestních pracovních oddílů, a vládního návrhu zákona (tisk 1123) o trestních pracovních oddílech, částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz

Na vystoupení zpravodaje právního výboru dr. Meissnera krátce navázal zpravodaj výboru sociálně-politického poslanec Johanis. Ten ve svém vyjádření sdělil Národnímu shromáždění stanovisko sociálně-politického výboru, připojit se ke zprávě výboru právního, neboť jak uvedl, bylo převažujícím názorovým pohledem v obou těchto výborech, že zavedení institutu trestních pracovních oddílů postihne válečné lichváře zvláště silným a účinným způsobem.

1. 5. 2. Obsah zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních

Zákon o trestních oddílech pracovních byl systematicky rozdělen do pěti odlišných částí. První z nich obsahovala úpravu trestních pracovních oddílů. Druhá část ustanovení o částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz. Třetí omezený odklad a přerušení trestu, čtvrtá odchytky pro osoby odsouzené soudy vojenskými a část pátou tvořila ustanovení závěrečná.

Dle § 1 zákona o trestních oddílech pracovních bylo stanoveno, že je-li odsouzen pachatel za zločin podle zákona o stíhání podloudného vývozu předmětů potřeby do ciziny ze dne 18. března 1920 nebo podle zákona o trestání válečné lichvy ze dne 17. října 1919, má mu být v rozhodnutí uložen takovýto celkový trest:

- a) trest(y) uložený(é) podle zákona o stíhání podloudného vývozu předmětů potřeby do ciziny či zákona o trestání válečné lichvy
- b) a vedle trestu(ů) uvedeného (ých) pod písmenem a) také trest, spočívající v zařazení, do trestního pracovního oddílu. Totéž

platí, spáchala-li osoba odsouzená pro přečin podle některého z obou zákonů po tomto odsouzení opětně přečin podle téhož zákona.

Stejně pravidlo se uplatnilo rovněž tehdy, pokud se osoba, která byla odsouzena za spáchání přečinu podle zákona o stíhání podloudného vývozu předmětů potřeby do ciziny či zákona o trestání válečné lichvy dopustila znovu přečinu, na nějž se vztahuje tentýž zákon.

Navíc bylo dle odstavce (3) citovaného paragrafu možné provést zařazení do trestního pracovního oddílu také u osob, které spáchaly přečin podle uvedených zákonů sice poprvé, ale jednalo se o osobu, jež neměla žádné poctivé zaměstnání nebo se dopustila skutku s cílem získat majetkový prospěch, a to přesto, že disponovala nadbytkem finančních prostředků. Zařadit do pracovního oddílu bylo možné i osobu, která se dopustila protizákonného činu způsobem, při němž lze usuzovat na její silnou bezohlednost a necitelnost k hmotné nouzi sociálně slabých občanů.

Trest výkonu práce v trestním pracovním oddíle mohl být dle § 1 zák. o trestních oddílech pracovních (dále jen „zákon o trestních oddílech“) uložen nejméně na dobu jednoho měsíce a maximálně v délce trvání jednoho roku. Pro určení rozsahu vykonávané práce bylo zákonem stanoveno, že jedním týdnem se rozumí šest pracovních dnů. V souvislosti s ukládáním shora popsanych trestů a jejich délky poskytoval zákon předpokládanému pachateli možnost využití opravného prostředku, stejného jako u výroku o trestu.

§ 2 zákona o trestních oddílech upravil, ve snaze předejít možné kolizi mezi vícero různými tresty, jimiž byl pachatel postižen, jejich časovou návaznost. Ke splnění povinnosti práce v trestním pracovním oddíle nastupoval pachatel poté, co nejprve absolvoval trest odnětí svobody. Výjimku z jinak rigidního pravidla mohl připustit svým rozhodnutím pouze příslušný

soud. Jak je z předpisu dále zřejmé, byli zákonodárci při jeho tvorbě nuceni vzít v potaz i případy, kdy pachatel nebude, vzhledem ke svému tělesnému, případně duševnímu, zdraví, způsobilý trvale vykonávat jakoukoliv fyzickou formu práce. Pro tyto situace poskytoval zákon rozhodujícím soudům oprávnění, aby pachateli uložily trest náhradní, spočívající v pobytu ve vězení po dobu, po kterou měl konat práci v trestním oddíle. V této souvislosti byl roven týden ve vězení deseti odpracovaným dnům. Rozhodnutí o nástupu k vykonání alternativního trestu náleželo soudu prvního stupně, jehož rozhodnutí se věc týkala. Soud byl přitom povinen zajistit znalecký posudek kvalifikovaného lékaře, pověřeného soudní správou k vyšetření zdravotního stavu pachatelů a pečlivě zkoumat všechny okolnosti týkající se zdravotního stavu pachatele.

Ustanovení obsažené v následujícím paragrafu upravovalo povinnost zřídit trestní pracovní oddíl u všech sborových soudů prvního stupně, jimž náleží pravomoc ve věcech trestních⁴⁰. Trestní oddíly měly být používány za účelem prospěšným společnosti a jejich činnost měla být provozována veřejným způsobem. Zákon podával příkladný výčet nejobvyklejší náplně práce. Jednalo se zejména o pravidelnou údržbu silnic a cest, čištění ulic, dopravě materiálu, ke stavbě veřejných zařízení a budov, k regulaci řek, ke stavbě drah apod. Nebylo-li žádné z těchto prací, pak bylo možné použít trestní pracovní oddíly k manuální práci v soukromých podnicích, označených ministerstvem spravedlnosti v dohodě s příslušnými ministerstvy. U posledně jmenovaného způsobu použití byla definována zvláštní podmínka. Jejím cílem bylo zabránit narušení přirozeného vývoje mezd v soukromém hospodářství. Byla založena na zásadě stanovující, že výše odměny, jež musela být

⁴⁰ viz. § 3 zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních - Trestní oddíl pracovní buď zřízen při každém sborovém soudu první stolice, vykonávajícím trestní pravomoc. Užito ho buď k ručním pracem veřejně prospěšným a veřejně vykonávaným, např. k čištění a úpravě ulic, veřejných zařízení a budov, k dopravě nákladů, ke stavbě a opravám silnic a cest, k regulaci řek, ke stavbě drah apod., a jen, není-li takové práce, k ručním pracem v soukromých podnicích, označených ministerstvem spravedlnosti v dohodě s příslušnými ministerstvy.

zaplacená podnikateli ve prospěch soudní správy za práci oddílů, je nutné určit tak, aby nevedla ke snížení platů řadových dělníků, konajících práci jako zaměstnanci podnikatele.

Z hlediska organizace trestního pracovního oddílu bylo možné přikročit k jeho rozdělení ve dvou případech. V prvním případě bylo možné rozdělit oddíl tehdy, pokud počet zařazených osob v něm, představoval problém pro jeho fungování nebo tím byla snížena efektivnost. Druhým případem byla situace, kdy vznikla potřeba, aby oddíl pracoval na více místech. Problém s nedostatečným počtem odsouzených pachatelů, neumožňující vytvoření samostatného pracovního oddílu, měl být dle zákona řešen spojením s jiným již existujícím oddílem.

Trestní pracovní oddíl měl být podřízen správě věznice sborového soudu. Pracovní činnost oddílu je vybírána správou věznice, která je vázána instrukcemi ministerstva spravedlnosti. Za práci vykonanou v rámci činnosti oddílu nedostává odsouzená osoba žádnou mzdu. Bylo však možné vyplatit odměnu osobám, k nimž měl odsouzenec vyživovací povinnost nebo osobám, které prokazatelně živil, pokud jsou v hmotné nouzi a k uspokojení jejich potřeb nedostačuje majetek odsouzeného. O sporných otázkách, týkajících se výživy těchto osob byl příslušný rozhodovat okresní soud, mající ve svém obvodu správu věznice, k níž byl odsouzený zařazen. Nedošlo-li na použití shora uvedených pravidel, pak v souladu se zákonem náležela získaná mzda za práci odsouzeného pachatele soudní správě. Soudní správa měla z takto nabytých prostředků pečovat o mladistvé odsouzence.

Pracovní zařazení jednotlivých osob z hlediska druhu jim ukládané práce, mělo dle § 6 zákona o trestních oddílech, probíhat v závislosti na vážnosti spáchaného trestného činu. Odsouzencům, kteří se dopustili těžšího trestného činu měla být uložena povinnost k výkonu tvrdší a nepříjemnější práce. Konkrétní druh práce byl určen ve výroku rozhodnutí soudu.

Rozhodnutí soudu mohlo být i následně zpřísněno v případech, kdy odsouzenec nekonal svoji práci řádně nebo její výkon dokonce zcela odmítal. Za takovéto porušení povinností mu mohla být v kárném řízení stanovená práce zaměněna za práci obtížnější nebo ještě méně příjemnou.

Ustanovení § 7 zákona o trestních oddílech poskytovalo možnost, aby odsouzení pachatelé, zařazení do pracovního oddílu, mohli mimo pracovní dobu pobývat ve své domácnosti. Výjimku tvořily osoby nekonající svoji práci dostatečně pečlivě a řádně. V zákoně musely být upraveny situace, kdy odsouzenec nabídnuté výhody nevyužije, ať ze své vlastní svobodné vůle nebo faktické nemožnosti, neboť například vlivem odsouzení o své vlastní obydlí přišel. V takovýchto případech zákon zkracoval časový úsek, během něhož měla osoba práci konat, pomocí pravidla započítání dvou pracovních dnů za tři, když odsouzenec netráví volný čas ve svém domově.

Zákon dále upravil sankce spojené s porušením povinnosti k výkonu uložené práce ze strany odsouzenec. Ten, kdo nenastoupil do práce, aniž by se řádně omluvil, měl být potrestán správou věznice. Trest spočíval v pobytu ve vězení v délce jednoho týdne za jeden zmeškaný a neomluvený pracovní den či jeho některou část. Nad tento trest navíc vzniká odsouzení povinnost nahradit si dny, v nich nenastoupil do práce. Pokud odsouzenec svoji absenci platně omluvil, neukládala se mu žádná sankce, avšak vznikla povinnost k nahrazení neodpracovaných dnů.

Ve druhé části zákona o trestních oddílech, pojednávající o částečném vyloučení podmíněného odsouzení při trestných činech pro válečnou lichvu a podloudný vývoz, bylo stanoveno, že: „Při odsouzení pro trestné činy podle zákonů ze dne 17. října 1919, č. 568 Sb. z. a n., a ze dne 18. března 1920, č. 188 Sb. z. a n., jakož i podle tohoto zákona je přípustno odložit trest na svobodě nebo trest zařazení do trestního pracovního oddílu jen, jde-li o chorobu duševní nebo takovou těžkou chorobu, pro kterou by výkon trestu

ohrožoval život. Ustanovení trestních řádů o odkladu trestu při nakažlivé chorobě nebo těhotenství zůstávají nedotčena. Přerušení lze povolit jen pro smrtelné onemocnění nebo úmrtí manžele, rodičů nebo dětí, a to nejdéle na tři dny.⁴¹

Třetí část citované právní normy se zabývá přípuštěním možnosti omezeného odkladu či přerušení trestu. Dle § 10 bylo možné odložit trest na svobodě nebo trest zařazení do pracovního oddílu, u odsouzenců souzených pro skutky stíhané podle zák. č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy a zák. č. 188/1920 Sb. z. a n., o stíhání podlouného vývozu předmětů potřeby do ciziny, v případech, kdyby byl při výkonu trestu, pro vážnou duševní či jinou nebezpečnou chorobu, ohrožen život odsouzeného. K přerušení výkonu trestu mohlo dojít na základě povolení, vydaného pro smrtelné onemocnění odsouzeného, nebo pokud odsouzenému zemřel manžel, rodiče nebo děti, a to nejdéle na tři dny.

Čtvrtá část zákona o trestních oddílech rozšiřuje jeho platnost i na osoby odsouzené vojenskými soudy, přičemž ministr národní obrany byl zmocněn k zavedení odchylek v organizačním uspořádání trestních pracovních oddílů, vyplývající ze zvláštního postavení potrestaných vojenských osob.

Poslední část zákona, představující závěrečná ustanovení, vztáhla použití zákona i na skutky, za něž byl pachatel odsouzen ještě před nabytím jeho účinnosti.

⁴¹ § 9 zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních, částečném vyloučení podmíněného odsouzení a obmezeném odkladu a přerušení trestu při trestných činech pro válečnou lichvu a podlouný vývoz

1. 5. 3. Uplatnění zák. č. 129/1921 Sb. z. a n., o trestních oddílech pracovních, v praxi

Oproti původním předpokladům, kdy zákonodárci i společnost vkládali do tohoto zákona značné naděje a byly očekávány jeho pozitivní účinky na poli preventivního působení proti páchání lichvářské kriminality, se zákon ve své aplikační praxi do značné míry neosvědčil. Vlivem této skutečnosti projednávalo Národní shromáždění v průběhu existence zákona několikrát jeho zrušení. To ovšem nebylo nikdy zrealizováno, přestože zákonodárci připustili nízkou účinnost, ale zároveň vyslovili názor, že je vhodné normu zachovat, aby nadále působila, zejména v dobách výjimečného stavu, jako výstražný prostředek směřující k předcházení páchaní trestných činů.

2. Právní úprava černého obchodu po 2. světové válce v republice Československé – zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich

2. 1. Přijetí zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich

Legislativní proces přijetí zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich byl zahájen vládním návrhem zákona, předloženým Ústavodárnému Národnímu shromáždění republiky Československé. Jak vyplývá z důvodové zprávy, v době po skončení 2. světové války se začaly ve velkém počtu znovu vyskytovat případy různých forem lichvy. Nejčastěji docházelo ke snahám narušit volný prodej zboží tím, že žádané produkty byly záměrně stahovány dočasně z trhu, aby poptávka po nich výrazně převýšila nabídku a následný nedostatek způsobil umělé navýšení kupní ceny. Takovéto jednání vláda v důvodové zprávě ostře odsoudila, považující jej za hrozbu pro řádné fungování společnosti, autoritu výkonných orgánů a existenci státního zřízení. Nepřípustnost a společenskou nebezpečnost lichvářských praktik umocňoval dále fakt, že se jich lichváři dopouštěli v době, kdy byli ostatní občané nuceni se uskromňovat a svým úsilím a prací přispívat k obnově státu a jeho hospodářství.

Z obecného pohledu spatřovala vláda nejúčinnější prostředek v co možná nejtvrdějších postizích černého a řetězového obchodu, přičemž při jejich objevování měla být vyvinuta maximální snaha a důslednost. V návrhu zákona byly zachyceny nové skutkové podstaty trestných činů, vytvořené tak, aby lépe reagovaly na specifickou protiprávního jednání založeném na černém obchodování. Závěrem důvodové zprávy vláda konstatovala, že smyslem připravované právní normy má být odrazení potencionálních pachatelů, jakož i následné příkladné potrestání již spáchaných trestných činů. Návrh byl

přikázán výboru zásobovacímu, živnostensko-obchodnímu a výboru právnímu.

Společná zpráva výboru výborů zásobovacího, živnostensko-obchodního a právního o vládním návrhu zákona (tisk 389) o stíhání černého obchodu a podobných pletich byla Ústavodárnému Národnímu shromáždění předložena na 36. schůzi, konané ve čtvrtek 13. února 1947. Při této příležitosti vystoupila jako první, zpravodajka za výbor zásobovací, poslankyně Žáčková-Batková⁴². Zpravodajka uvedla, že zásobovací výbor se zabýval vládním návrhem zákona velice pečlivě a posuzoval zejména jeho přínos pro spotřebitele, stejně jako jeho všeobecnou použitelnost. Názory a stanoviska zásobovacího výboru byla následně promítnuta do společné zprávy k návrhu. Ve svém projevu se proto poslankyně Žáčková-Batková omezila na vysvětlení některých základních úvah, z nichž zásobovací výbor při své činnosti vycházel. Připomněla, že každá válka představuje negativní faktor, který velmi ovlivňuje morálku ve společnosti jako celku i u jejích obyvatel. V této době by proto měl být stát na pozoru před pokusy osob nebo dokonce skupin osob, dosáhnout svého obohacení skrze vlivy vedoucí ke snížení nabídky a nezdravému zvýšení poptávky. Může se jednat o nebezpečný mechanismus, kdy nepoměrný růst cen způsobí klesání životní úrovně obyvatel.

Za nejnebezpečnější skupinu obyvatel, označila zpravodajka výrobce a distributory, neboť právě oni mají dostatek vlivu, aby narušili přirozený chod věcí a neumožnili nebo alespoň zpozdili návrat výroby a odbytu do normálního fungování, tak jak ho znala doba předválečná. Dle jejího názoru se Československo nachází ve srovnatelné situaci, v jaké bylo v době, když musel být dne 17. října 1919, přijat zákon č. 568 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, s cílem důsledně zastavit snahy profitovat z hmotné nouze řadového

⁴² Od r. 1919 členka Československé strany socialistické. Dále členka členkou výboru rozpočtového a zásobovacího. Svým návrhem iniciovala vydání zákona, kterým se 7. březen prohlašuje státním svátkem v republice Československé (tisk 206).

obyvatelstva. Zpravodajka zdůraznila, že nesmí být zaměňováni poctiví výrobci a distributoři, kteří v čase války na vlastní odpovědnost a riskující svůj život, zásobovali za nízké ceny vyhladovělé spoluobčany, s těmi lichváři, kteří již v období hrůzného okupačního režimu usilovali pouze o rychlé zbohatnutí bez ohledu na strádání, jež tím způsobí. Právě tito lichváři, válkou morálně narušení lidé, ve své činnosti pokračovali i v době míru a jsou to tedy oni proti komu měly směřovat nové zákony.

Dále poslankyně Žáčková-Batková vyslovila svoje přesvědčení, že připravovaná úprava se nedotkne poctivých obchodníků, protože oni jistě nebudou mít problém a dají si dostatečný pozor, aby se jejich jednání nemuselo hodnotit jako protiprávní. Zpravodajka také popsala veliké naděje, vkládané zásobovacím výborem do toho, že novým zákonem dojde k pozdvihnutí narušené morálky obyvatel Československa. Závěr projevu byl věnován nejpřísnějšímu trestu nové normy, tj. trestu smrti. U tohoto trestu se očekávalo, že nikdy nebude muset dojít na jeho praktické použití, neboť by bylo velmi obtížné splnit předpoklad pro jeho uplatnění, spočívající v tak širokém poškození obyvatel, že již by uložení jiného trestu nepřipadalo v úvahu⁴³.

Na vystoupení zpravodajky zásobovacího výboru navázal ve své řeči poslanec Horn, a to jako zpravodaj za výbor živnostensko-obchodní. Zpravodaj Horn sdělil Ústavodárnému Národnímu shromáždění, že i výbor, jehož je členem, se zabýval vládním návrhem zákona s velkou pečlivostí a důkladností tak, aby byly vzaty v potaz všechny hlediska oboru živnostenského, řemeslného a obchodního podnikání. Vzácnou shodu celého živnostenského-obchodního výboru pak demonstroval na skutečnosti, že vládní návrh nového zákona byl tímto výborem jednomyslně odsouhlasen, a to i přes různorodost názorů, která projednávání návrhu provázela. Živnostensko-

⁴³ Společná zpráva výborů zásobovacího, živnostensko-obchodního a právního o vládním návrhu zákona (tisk 389) o stíhání černého obchodu a podobných pletich (tisk 418)

obchodní výbor si byl vědom, že v hospodářství, je možné se setkat s řadou určitých menších negativních jevů, vyvolaných nedostatkem a poválečnými poměry. Tato drobná pochybení však výbor neměl v úmyslu citelněji stíhat, neboť se jedná o logické vyústění poměrů, u něž lze předpokládat postupnou korekci, bez velkých vnějších zásahů. Naopak klíčovým cílem se pro živnostensko-obchodní výbor staly projevy široko-kapitalistického rázu, které jím byly označeny za jednu z hlavních příčin pokračující hospodářské krize a nedostatku zboží.

Nezbytnou podmínkou, která měla být podle poslance Horna při cestě za úspěšnou hospodářskou obnovou naplněna, tak bylo především odstranění bující velkokapitalistické spekulace. Ta v jeho očích dosahovala již takového objemu, že ji neváhal označit za kriminální útok proti národu a státu, při němž buržoazní podnikatelé neomluvitelně upřednostňují vlastní zbohatnutí před blahem lidu. Z tohoto důvodu se poslanec Horn přiklání k použití nejpřísnějších trestů, včetně trestu smrti. Na odůvodnění své argumentace připomíná, že jeho názor vychází z přání obyčejného lidu, který svou prací usiluje o zotavení republiky a nechce si tuto svou snahu nechat narušovat výpady ze strany kapitalistických lichvářů a dalších osob, jež by chtěli profitovat na těžké situaci vlastní národa, v níž se vlivem války ocitnul.

Výbor se domníval, že připravovaný zákon se stane stěžejním prvkem, společně se začínajícím dvouletým hospodářským plánem, vedoucím k obnově ekonomiky a všeobecného blahobytu, srovnatelného s předválečným stavem. Vzájemná provázanost tohoto zákona a hospodářské dvouletky byla dle poslance Horna evidentní, neboť bylo nade vše pochybnost zřejmé, že dvouletý hospodářský plán nemá naději na úspěch, pokud bude při jeho realizaci neustále docházet k opakovanému negativnímu ovlivňování ze strany černé ekonomiky. O to více tak vzrůstá potřeba zavedení kvalitní právní normy, která působení černého obchodu potlačí.

Zpravodaj připustil, že se při projednávání návrhu zákona ve výboru živnostensko-obchodním objevily hlasy, jež volaly po zmírnění předlohy zákona, neboť se obávaly, že tvrdý dopad zákona neúměrně ostře postihne v některých případech také menší poctivé živnostníky. Tato myšlenka byla ovšem následně v průběhu diskuze uvnitř výboru vyvrácena s tím, že omezení přísnosti zákona by mohlo poskytnout nechtěnou úlevu velkým kapitalistickým lichvářům, což nebylo možné připustit. Navíc výbor došel následně k závěru, že poctiví živnostníci se zákona nemá důvod obávat, jelikož je v jeho vlastním zájmu, aby nebyl zařazen do sankciované kategorie.

Výbor naopak očekával, že mezi běžnými malými podnikateli bude zákon vítán kladně a vzbudí příznivé ohlasy, neboť tyto lidé by měli mít z nové úpravy největší prospěch. Právě oni byli nejvíce postiženi nedostatkem zboží. Zpravodaj připomněl, že poctiví a důvěryhodní živnostníci by měli stále v paměti, že se jim již jednou nevyplatilo, a to v období první republiky, aby nerozlišovali mezi zájmy svými a zájmy velkých kapitalistů. Všichni řádní živnostníci by si měli uvědomit, že jim jejich práce může přinést užitek teprve tehdy, budou-li uspokojivě zabezpečeny potřeby lidu a zajištěna jeho rostoucí životní úroveň.

Poslanec Horn v nově připravovaném zákonu spatřoval jeden ze série kroků za novým právním řádem a zachycením stability revolučních vymožeností, z nichž vystupuje nové společenské uspořádání. Ve svém vyjádření se připojil k myšlenkám předsedy vlády Klementa Gottwalda, který ve svém novoročním projevu řekl: „Co jsou to šmelináři a hlavně ti velcí a největší? Jsou to deklarované a příživnické živly buržoasie, které opustily základny legální výroby a legálního obchodu a vrhly se jako žravé kobylinky na skupování a zašantročování zboží, pokud je ho nedostatek. Šmelinářství, toť vřed, který odsává z národního těla životadárné mízy. Šmelinářství, toť v pravém slova smyslu rozvratnictví a protistátní činnost. Vláda nebude váhat předstoupit před ústavodárné Národní shromáždění s návrhem mimořádných

opatření, zejména proti těm velkým a největším. Nebude trpěno, aby zatím, co jedni poctivě pracují, druzí je nepoctivě okrádali o plody této práce. Ve snaze po odstranění všech nežádoucích příživnických zjevů z našeho distribučního aparátu počítá vláda s aktivní podporou všech poctivých obchodníků a živnostníků, neboť z úspěchu této akce bude mít nakonec prospěch nejen spotřebitel, nýbrž získá tím materiálně a morálně i poctivý obchodník a živnostník⁴⁴. V úplném závěru svého vystoupení, navrhl zpravodaj jménem živnostensko-obchodního výboru, aby Národní shromáždění schválilo vládní návrh zákona, a to ve znění, které byly schváleno dotčenými výbory.

Na vyjádření výboru živnostensko-obchodního navázal poslanec dr. Bartuška, jako zpravodaj výboru právního. Dr. Bartuška Národnímu shromáždění úvodem sdělil, že veškeré kroky právního výboru byly prováděny koordinovaně a ve vzájemné spolupráci s výborem zásobovacím a živnostensko-obchodním. Pohled výboru právního na nový návrh zákona byl takový, že jej považoval za jednoznačný odraz vůle pracujícího lidu, který nekompromisně požaduje, aby v době, kdy ve státě probíhají rozsáhlé budovatelské snahy a překotné úsilí o zajištění úspěchu dvouletého hospodářského plánu, nelze připustit toleranci k těm, co na tomto pokroku mají v úmyslu ve velkém parazitovat. Dr. Bartuška ve své řeči vyvrací případné pochybnosti o správnosti názvu zákona. Nepřiklání se k závěru, že by použitý výraz černý obchod mohl poškozovat i poctivé obchodníky a živnostníky. Dle jeho názoru bylo nezbytné rozlišovat mezi obchodníky a černými obchodníky. Černým obchodem je vinen ten, kdo běžné podnikání zatracuje a sám chce poškozovat dobré jméno řádných živnostníků.

Právní výbor také, stejně jako výbor živnostensko-obchodní, spatřoval nezpochybnitelnou souvislost mezi zákonem o stíhání černého obchodu a podobných pletich a dvouletým hospodářským plánem. Mimořádná důležitost těchto vzájemně spojených pilířů státního rozvoje by se pak dle dr. Bartušky

⁴⁴ tamtéž

měla promítnout do přístupu soudů a státních orgánů k jejich ochraně. Zpravodaj dr. Bartuška neměl pochyb o tom, že správní orgány byly již v době projednávání návrhu zákona obsazeny dostatkem zkušených lidí, uvědomujících si nezbytnost ochrany zájmů pracujících a vůbec lidu jako celku.

Naopak tuto jistotu postrádal u orgánů soudní moci. Zdůraznil, že je nutné, aby se i soudy připojily k podpoře nových budovatelských záměrů a se vši rozhodností a tvrdostí postihovaly ty, jež by chtěli rozvoj všeobecného lidového blaha ohrozit. Zdůraznil, že u osob, které se dopustily jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu, musí být soudy připraveny ukládat nejpřísnější sankce a mít stále na zřeteli, že se jedná o zločince, útočící svými činy na elementární zájmy státu. Tuto myšlenku zpravodaj promítnul i do shrnutí svého projevu, když konstatoval, že je třeba mít stále na zřeteli nesmírnou důležitost připravovaného zákona, jenž představuje jeden z hlavních nástrojů k podpoře a ochraně nového lidového uspořádání a soudy nemohou zklamat důvěru, vkládanou do nich zástupy usilovně pracujících, kteří již dále nechtějí bezmocně přihlížet, jak na jejich poctivé pílí parazitují podvratné živly.

Ze všech uvedených důvodů pak právní výbor doporučil Národnímu shromáždění přijetí vládního návrhu zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich i se změnami, jejichž znění bylo přiloženo ke zpravodajově zprávě.

Po skončení projevu zpravodaje právního výboru dal místopředseda Národního shromáždění dr. Ševčík prostor k rozpravě k zákonu. Jako první vystoupil poslanec Skaunic. Na počátku vyslovil souhlas se základním smyslem zákona, tj. nepřípuštění parazitování nepoctivých obchodníků na úkor pracujícího lidu, usilujícího o výstavbu nové vlasti. Dále ovšem přistoupil ke kritice přípravy nového zákona. Domníval se, že lhůta poskytnutá

Národnímu shromáždění, resp. jeho poslancům, k připomínkování zákona a vytvoření případných pozměňovacích návrhů, byla příliš krátká. Obával se, že se tato skutečnost negativně odrazila na tom, že nový zákon obsahuje celou řadu ustanovení o trestání již spáchaných deliktů černého obchodu, ale mnohem méně těch preventivních, jež by měly potenciální pachatele od jejich činnosti účinně odrazovat nebo alespoň omezit vznik možné škody.

Nebezpečí tohoto opomenutí v preventivní rovině doložil na úvaze, že pro vznik lichvy je nezbytné naplnění vždy minimálně třech základních prvků. Za prvé, existenci osoby, která nutně potřebuje nedostatkový produkt, dále přítomnost někoho, kde je ochoten chybějící produkt za určitých podmínek zajistit a nakonec pochybení státu, spočívající ve slabém zakročení proti vzniku kuplířských cen. Poslanec Skaunic takovýto stav tvrdě kritizuje a uvádí, že je velkou slabostí státu, když se spokojí pouze se sekundárním postihem již spáchaného deliktu a rezignuje na opatření, které by mu mohly předejít. Stát nikdy nemůže počítat s tím, že k naplnění účinné ochrany postačuje jen vytvoření primitivních následných trestů, byť by byly sebe tvrdší. Poslanec Skaunic měl za to, že nový zákon není způsobilý, v podobě, v níž je navržen, odstranit černý obchod. I přes tuto skutečnost však byl připraven hlasovat, protože hlavní osnova zákona měla jeho podporu a představovala alespoň částečné kompromisní řešení, reagující na urgentní potřebu zákroku proti černému obchodu.

V rozpravě k návrhu zákona o stíhání černého obchodu a jiných pletích vystoupila také poslankyně Macháčová⁴⁵, která hned zkraje svého přednesu označila připravovaný zákon za mimořádný počín v sociální oblasti. K této

⁴⁵ Božena Macháčová-Dostálová (25. září 1903, Havlíčkův Brod – 20. května 1973, Praha), původně dělnice, od roku 1926 členka KSČ, aktivistka komunistického odborového a ženského hnutí. V letech 1935–1938, 1946–1969 poslankyně Národního, 1969–1971 Federálního shromáždění. Od roku 1939 žila v emigraci v Moskvě. Po příjezdu do Československa se vrátila do politického života (členka ÚV KSČ, ministryně výkupu, ministryně spotřebního průmyslu, poslankyně). Během 2. světové války se podílela v Moskvě na československém vysílání sovětského rozhlasu.

úvaze ji přiměl, jak sama uvedla, fakt, že v republice lze nalézt dvě velké skupiny obyvatel. První, živící se pilnou poctivou prací a druhou, která se na snaze první chce jen přiživovat a bez práce zbohatnout. Tuto úvahu završila svým výrokem, že: „lid volal po tomto zákoně, volal po něm proto, že chce mít záruku, že jeho práce nebude zneužíváno a že toho, co si společnou prací vyrobí, bude také ve prospěch všech využito. Ve prospěch všech, chudých jako bohatých. Lid chce mít záruky, že už nebude parazitů, kteří jako pijavice odsávají krev našeho hospodářství, okrádají obchodníky, živnostníky i spotřebitele. Zatím co jiným přibývaly mozoly, jim přibývaly miliony na kontech; miliony vzniklé z nedostatku a chudob ostatních. Tyto pijavice však si chtěly spojit příjemné s užitečným. Bylo jim příjemné miliony vydělávat a při tom považovali za užitečné rozvracet naše tak rychle se konsolidující hospodářství. To byl hlavní smysl a cíl jejich práce: pomlouvat národní podniky, pomlouvat vládu, která prý neumí opatřit to či ono, zasívat nedůvěr v lidově demokratický režim, s tím vším pracovat pro zvrácení revolučních vymožeností, pro návrat těch starých zlatých, v pravém slova smyslu pro ně zlatých časů, to byla ta nejnebezpečnější stránka jejich zločinu. Kradli a křičeli: Národní podniky kradou! Kradli a křičeli: Zboží jde do Sovětského svazu! Kradli zboží a křičeli: Proč vláda nedává? Nekřesťansky natahovali ceny a křičeli: Proč jsou ceny tak vysoké? Čekali na každou příležitost, nic jim nebylo dost svaté.“

Dále juristicky zajímavý pohled věnovala poslankyně Machačová srovnání návrhu nového zákona se zákonem o potírání lichvy ze 17. října 1919. Tuto starší právní normu považuje za nezdařilý předpis, který ve své době vyvolal velkou vlnu zájmu, ale který nikdy nenaplnil cíl, pro nějž byl přijat. Na rozdíl od původního, nový zákon by již neměl být v žádném případě sentimentální, naopak spíše nekompromisně tvrdý a mající pouze na zřeteli zájmy a blaho celku, nikoliv shovívavost k jednotlivci, jenž se dopustil zkoumaného provinění. Neodůvodněnou sentimentalitu považovala za schvalování zločinu a projev falešné tolerance k protistátním živlům.

Upozornila také, že u osob dopouštějící se černého obchodu ve velkém rozsahu, se velmi často lze setkat s intervencí od vlivných osob, vystupujících i ve vysokých státních funkcích. V této souvislosti vyslovila pro ně varování, že již nikdo nebude váhat, aby takovéto intervenující osoby označil a identifikoval. Pracující lid pak bude mít možnost zjistit, o jaké skupiny osob se jedná, prozkoumat jejich cíle a následně proti nim bez slitování také zakročit. Svá tvrzení dokládá několika příklady. Jeden z nich se měl týkat známé provozovatelky známé pražské vinárny. Provozovatelce byla mimo jiné uložena mnohasettisícová pokuta a ve snaze ji pomoci vystupoval na její ochranu přímo člen Národního shromáždění, který žádal zrušení všech uložených sankcí.

Ze zkoumání všech výše uvedených příspěvků je zcela zřejmá výrazná změna v nazírání na celkové fungování společnosti, její základy a principy. Přestože hlavním účelem přijetí nového zákona mělo být potírání černého obchodu nebo jiný podobných praktik, z popsaných vyjádření jasně vyplývá, že tato právní norma byla vnímána rovněž jako nástroj tzv. sociální spravedlnosti, se kterým bylo možno vystoupit proti nadprůměrně bohatým občanům. Právě tito občané byli v této době již pravidelně označováni za překážku rozvoje společnosti, a jak je patrné, byli považováni také v některých případech dokonce i za viníky poválečné chudoby a bídy.

Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a jiných pletich byl přijat⁴⁶, a to jako osnova skládající se ze pěti částí, osmnácti paragrafů, ve znění společné zprávy výboru zásobovacího, živnostensko-obchodního a výboru právního, jelikož k předložené podobě zákona nebyly podány žádné pozměňovací návrhy.

⁴⁶ K přijetí zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a jiných pletich došlo na 36. schůzi Ústavodárného Národního shromáždění Republiky Československé, ve čtvrtek 13. února 1947

2. 2. Zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“)

Tato právní norma se skládá z pěti částí. Úvodní je tvořena ustanoveními o správních přestupcích a sankcích za ně ukládaných a dále zachycení vztahu zákona o stíhávání černého obchodu k dosavadním právním předpisům. Navazující část obsahuje úpravu soudních trestných činů a souvisejících trestů. Ve třetí části je provedena definice stěžejných pojmů zákona, jako například mimořádné hospodářské poměry vyvolané válkou, zvláštní přitěžující okolnosti a dále obsahuje sankce, které nejsou upraveny v části o správních přestupcích ani soudních trestných činech (propadnutí majetku získaného protiprávním jednáním, ztráta živnostenského oprávnění, uveřejnění odsuzujícího rozhodnutí aj.). Je zde zachycen případný vznik ručení pro majitele podniku, a to za zaplacení peněžitých trestů, které byly uloženy zaměstnancům jejich podniku (při jehož provozování byl čin spáchán). Část čtvrtá se zabývá procesní úpravou řízení před správními úřady, trestním řízením a pravidly pro ustanovení znalce, vyžadují-li to okolnosti případu. Závěrečné ustanovení je obsaženo v části páté. Zde je již pouze stanovena účinnost zákona a zrušující ustanovení k zákonu ze dne 17. října 1919, o trestání válečné lichvy.

Úvodní část zákona o stíhání černého obchodu a jiných pletich – Správní přestupky, má pro celou právní normu stěžejní důležitost, jelikož právě zde jsou zachyceny jednotlivé skutkové podstaty protiprávního jednání, na něž zákon již následně pouze odkazuje. V § 1 odst. 1 je stanoveno, že černého obchodu se dopustí ten, kdo v době mimořádných hospodářských poměrů vyvolaných válkou:

- a) chce prodávat předměty potřeby za nepřiměřeně vysokou kupní cenu nebo naopak usiluje o koupi těchto předmětů za nadhodnocenou cenu, s úmyslem je se ziskem předprodat, to vše proto, aby na takovémto jednání dosáhl neúměrně vysokého finančního příjmu

- b) naruší výrobu (zejména řízenou), oběh zboží nebo jeho spotřebu tím, že z nich odejme předměty potřeby, a to ve větším objemu než je standardní, s cílem zajistit si neadekvátní výdělek
- c) s odsouzeníhodným motivem přeruší nebo sníží probíhající výrobu tak, aby na trhu vzniknul nedostatek vedoucí ke zdražování
- d) opakovaně bez uděleného schvalujícího rozhodnutí vyváží velký objem zboží nebo zboží vysoké hodnoty do ciziny, v důsledku čehož dojde k jejich nedostatku ve výrobě, konzumaci či řádném a schváleném vývozu
- e) opakovaně nebo ve velkém množství či vysoké hodnotě dováží předměty potřeby do československé republiky, aniž by disponoval platným dovozním povolením, čímž se dopouští poškozování řízené ekonomiky
- f) se uchýlí k nějakému jinému jednání, kterým může vyvolat nedostatek předmětů potřeby

Ten, kdo se dopustí výše popsaných jednání má být potrestán vězením do jednoho roku a peněžitou sankcí v maximální výši tři milióny korun československých. Je zde také zachyceno omezení, že trest na svobodě, ukládaný zároveň s náhradím trestem za peněžitou sankci, nesmí překročit celkovou délku jednoho roku. Zákon poskytuje v odst. 2 citovaného paragrafu oprávnění, aby případně ve svém rozhodnutí uložil pachateli, odpykání trestu na svobodě v donucovací pracovně. K provedení zákona o stíhání černého obchodu byla dne 27. 2. 1947 vydána ministerstvem vnitra směrnice č. B-2220-26/3-47-I/2⁴⁷.

K § 1 odst. 1 písm. a) zákona o stíhání černého obchodu směrnice stanoví, že „předměty potřeby“ jsou movité věci, které slouží přímo nebo nepřímo k uspokojování lidských potřeb. Směrnice zdůrazňuje, že za

⁴⁷ viz. Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník III. (leden až prosinec 1947), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze

předměty potřeby proto nelze považovat jen předměty sloužící k výživě, ošacování apod., nýbrž také zařízení, strojní vybavení, nástroje, léčiva, broušené sklo, pohonné hmoty atd. Následujícím pojmem, jehož podrobnější objasnění prováděcí předpis ve spojení s § 1 odst. 1 zákona o stíhání černého obchodu směrnice poskytuje, je „přemrštěná cena“. Za přemrštěnou je nutno považovat takovou cenu, která je vyšší než cena obecná nebo úředně stanovená. „Nepřiměřeným hospodářským ziskem“ je pak dle určení směrnice dosažení takového výdělku, jenž zřetelně překračuje výnos v dané situaci obvyklý a standardní.

V dalším ustanovení směrnice vztahujícím se k § 1 odst. 1 písm. b) zákona je pojednáno o odebrání předmětů potřeby „nad obvyklou mírou“, když k této problematice uvádí, že pro vyhodnocení, zda odebrání předmětů potřeby je již za obvyklou mírou, je nezbytné posuzovat s ohledem na poměry ve zkoumané lokalitě, při současném zvážení dílčích vlivů jako například k speciálním podmínkám osoby, o níž se jedná. Termín „odebrání předmětů potřeby normální, zvláště pak řízené výroby, oběhu nebo spotřebě“ definuje směrnice tak, že se jedná všechna jednání nebo naopak jejich záměrnou absenci, které ve svém důsledku mohou způsobit, že předměty potřeby nebudou reálně využity k cílům, ke kterým byly vytvořeny a jsou svými vlastnostmi určeny, zejména k cílům požadovanými právními předpisy řízeného hospodářství. Tato skutková podstata je proto naplněna, dojde-li k použití předmětů potřeby k účelům, odlišným od účelů v rámci řízeného hospodářství, nebo je-li tendenčně zabráněno, aby předměty potřeby mohly být využívány k zákonem stanoveným cílům, bez ohledu na skutečnost, zda se tak stalo aktivním jednáním nebo opomenutím.

Se shora uvedenými pojmy přímo souvisí také termín „nepřiměřený hospodářský prospěch“. Pro zvažování, zda se v dané situaci prokazatelně jedná o nepřiměřený či neúměrný prospěch je vždy nutné vyhodnotit všechny okolnosti, především v jejich souvislosti s aktuálním ekonomickým stavem.

Samotný sousloví hospodářského prospěchu chápe prováděcí směrnice tak, že představuje zisk, jehož prostřednictvím si pachatel zajišťuje pro sebe nebo ostatní osoby na něj navázané, lepší osobní postavení oproti běžným občanům státu. Může se jednat o zlepšení finančních možností pachatele, vyživovacích, zásobovacích nebo jiných. Ze stupně vylepšení pozice pachatele vyplývá, zda lze ve sledovaném kontextu hovořit o dosažení nepřiměřeného hospodářského zisku či nikoliv.

Pro potřeby správného výkladu § 1 odst. 1 písm. c) zákona o stíhání černého obchodu prováděcí předpis stanoví, že „nekalými důvody“ jsou důvody plynoucí z mimořádné pachatelovy zášti již proti základům hospodářského systému, případně také z jiných zavrženíhodných vlastností pachatele, jakými jsou například vysoká míra ziskuchtivosti aj.

K § 1 odst. 1 písm. d) a e) zákona směrnice uvádí, že toto citované ustanovení je zaměřeno zejména na ochranu proti nekalým vývozcům a dovozcům, přičemž pod termínem „opětovně“ je dle směrnice třeba spatřovat i konání, které se po sobě opakuje pouze dvakrát, hodnoceno ovšem vždy s přihlédnutím ke konkrétním souvislostem zkoumaného problému. Pro vysvětlení správné interpretace slovního spojení „ve větším množství či hodnotě“ je prováděcím předpisem připomenuto, že smyslem zavedení tohoto kritéria bylo vytvoření odpovídající hranice tak, aby ze stíhání a trestání dle shora citovaného zákona byly vyňaty skutky reprezentující pouhé drobné porušení právních povinností, jakými mohou být i převozy věcí cestujícími v cestovním styku⁴⁸ nebo srovnatelné případy popsané v přílohách vyhlášek ministerstva zahraničního obchodu, č. 2 o kontrole vývozu zboží.⁴⁹ Při vyhodnocování zda již došlo k překročení přípustné meze zákonné tolerance musí být bráno v potaz, zda posuzovaný objem převážených věcí odpovídá

⁴⁸ viz. § 84 odst. 1, č. 9 celního zák. č. 114/1947 Sb. a § 154 prováděcího nařízení č. 168/1927

⁴⁹ Vyhláška ze dne 6. prosince 1945, b. č. 585/1945 Ú.I. I.

délce údajného pobytu, jeho charakteru, místě (v zahraničním státě či v tuzemsku).

Z takto získaných informací má pak být vytvořen závěr, jedná-li se o předměty ve skutečnosti připravené k dalšímu obchodování. Bude-li prokázáno, že svým jednáním osoba porušila sice právní předpisy, avšak ne nebezpečným způsobem, pak má být takováto osoba potrestána méně přísně⁵⁰, bez užití závažných skutkových podstat zákona o stíhání černého obchodu. Tolerantnější posuzování připouští směrnice výslovně u jedinců s jinou státní příslušností, kde lze na jejich omluvu přihlídnout k pochopitelné nižší informovanosti a dále také u věcí s vlastnostmi obchodních vzorků.

V návaznosti na § 1 odst. 1 písm. d) a e) zákona o stíhání černého obchodu je ve vyhlášce rovněž pojednáno o vysvětlení termínů „platného vývozního nebo dovozního povolení“. Za tímto účelem je zde zdůrazněno, že povolení zařaditelná do kategorie platných vývozních nebo dovozních povolení podle předchozí věty jsou ta, která byla vydána ministerstvem zahraničního obchodu. Nezáleží, zda se tak stalo na vypracovaných formulářích nebo prostřednictvím specifického výměru. Popsaným řádným povolením musí disponovat všechno zboží. Jediné přípustné výjimky jsou uvedeny v přílohách k vyhláškám ministerstva zahraničního obchodu č. 1 a 2 a akceptovatelnou výjimku zachycuje i § 10 dekretu č. 113/1945 Sb.⁵¹

⁵⁰ viz. § 9 dekretu č. 113/1945 Sb., který stanovuje, že: „Bez újmy stíhání podle jiných předpisů potrestá okresní národní výbor trestem vězení do 1 roku nebo pokutou do 1 000 000 Kčs nebo oběma těmito tresty každého, kdo vědomě poruší ustanovení tohoto dekretu nebo předpisů na jeho podkladě vydaných a zejména kdo uvede nebo učiní nepravdivé nebo neúplné údaje o skutečnostech rozhodných podle tohoto dekretu nebo předpisů a opatření jej provádějících pro chválení, udělení povolení, závazného příslibu nebo jiného osvědčení, anebo rozhodující skutečnosti vědomě zamlčí“.

⁵¹ Dle zvláštního předpisu ministerstva financí ze dne 23. ledna 1946, č.j. 96.395/45-VIII/1 bylo rozhodnuto, že není dočasně povinné dokládat vývozní povolení pohraničnímu celnímu úřadu, za předpokladu, že tento úřad postupuje zboží k celnímu odbavení na vnitrozemský celní úřad. Nedosahovala-li hodnota zboží částky více než 500 Kč, pak nebylo nutné celní povolení vůbec.

Mezi zboží, o němž dle směrnice platí, že naplňuje definici „určení pro vývoz“ ve smyslu písm. d) zákona o stíhání černého obchodu, se řadí především produkty, které svými hlavními vlastnostmi nejsou určeny k obvyklému spotřebování v domácnostech, neboť mají luxusní charakter, dále produkty, jenž nejsou vůbec zamýšleny k prodeji na trhu v republice a jako poslední ty, které byly dovezeny v podobě polotovarů, případně hotových výrobků, s podmínkou jejich následujícího exportu do jiné země. Směrnice obsahuje demonstrativní výčet výrobků určených pro vývoz, když uvádí, že je sem třeba řadit například výrobky ze skla pro asijské trhy, netradiční oděvní prvky či porcelánovou keramiku. Ve spojení s písm. e) zákona o stíhání černého obchodu směrnice ministerstva vnitra k jeho provedení uvádí, že právní podstata sousloví „na úkor řízeného hospodářství“ může být naplněna počínáním, jehož důsledky jsou způsobilé ovlivnit zaměstnanost obyvatelstva a pozměnit cenovou úroveň. Směrnice rovněž připomíná, že nelze nevízt v úvahu případné komplikace s přebytky u sezónních druhů zemědělských výrobků, jelikož jejich prodej by se pod vlivem podloudného dovážení jiných výrobků nepochybně významnou měrou snížil.

K § 1 odst. 1 písm. f) zákona o stíhání černého obchodu prováděcí předpis konstatuje, že jsou sem zařazovány jiná nekalá jednání, za předpokladu, že není možné přistoupit k jejich potrestání dle předchozích ustanovení písmen a) až e), vyvolávají-li zároveň zvýšení ceny a nedostatek zboží na trhu a je třeba takovéto jednání sankcionovat přísněji než dle dosavad platných právních norem.

Prováděcí směrnice dále souhrnně k písm. a) až f) § 1 zákona o stíhání černého obchodu stanovuje, že pro posouzení otázky, zda ve zkoumaném případě došlo k naplnění skutkové podstaty dle konkrétních zákonných ustanovení, musí být pokaždé velmi detailně posuzována existence a prokázání všech nezbytných pojmových znaků. Tato pravidlo směrnice demonstruje na ilustrativním příkladu aplikace písm. a), pro nějž je třeba

prokázat, že se jednalo o předměty potřeby, že s cílem dalšího zcizení byla nabídnuta přemrštěná cena nebo byla taková cena přímo požadována, a současně sledované počínání bylo prováděno s úmyslem dosáhnout nepřiměřeného hospodářského zisku. Při ukládání trestu musí být vždy přikročeno k trestu odnětí svobody s maximální délkou do jednoho roku nebo k trestu peněžitému s nejvyšší hranicí tři milióny Kč. Pro případ uložení náhradního trestu vězení při nedobytnosti peněžité sankce, není možné, aby tento trest odnětí svobody činil více než jeden rok.

K § 1 odst. 2 zákona o stíhání černého obchodu zavádí prováděcí právní předpis pravidlo, že: „vysloví-li správní úřad (orgán), že odsouzený si odpyká trest v donucovací pracovně, oznámí to opisem trestního nálezu zemskému národnímu výboru (na Slovensku pověřenectvu vnitra), který pak po pravoplatnosti nálezu učiní příslušné opatření“⁵².

§ 2 odst. 1 zákona o stíhání černého obchodu se zabývá otázkou nezbytnosti dokonání zkoumaného protiprávního činu, když stanoví, že ten, kdo měl v úmyslu dopustit se jednání uvedeného v § 1 zákona a neučinil tak pouze proto, že mu v tom zabránila náhoda nebo jiná nesubjektivní zábrana, je trestně odpovědný ve stejném rozsahu, jako kdyby svůj čin dokonal. Odst. 2 obsahuje úpravu postihu těch osob, které formou poroučení, přesvědčování nebo poskytnutí podpory, cíleně zapříčiní nebo alespoň zlehčí spáchání správního deliktu dle § 1 zákona. Takováto napomáhající osoba nese stejnou trestní odpovědnost jako sám pachatel, a to i za předpokladu, že pachatel nesmí být za delikt stíhán či potrestán.

§ 3 zákona pojednává o předpisech přijatých před schválením zákona o stíhání černého obchodu a ponechává je v platnosti. Konkrétně se jedná o předpisy o přestupcích v oboru vyživovacím, zásobovacím a cenovém. Ve

⁵² viz Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník III. (leden až prosinec 1947), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze

snaze předejít kolizi mezi novým zákonem a dosavadní právní úpravou zde byla určeno, že bude-li nějaký čin stíhán dle nové normy, není možné na něj již aplikovat normy původní.

K § 2 zákona o stíhání černého obchodu prováděcí směrnice stanoví, že pokus je trestný jako dokonáný čin. Toto pravidlo platí i pro osoby, jenž rozkazem, poskytnutím pomoci či utvrzováním úmyslně způsobí nebo vytvoří předpoklady pro spáchání přestupku. Z pohledu právních předpisů je takováto osoba trestná, přestože pachatele nezlez reálně postihnout z důvodu, že uprchl, popřípadě zemřel. Ustanovení § 3 zákona o stíhání černého obchodu směrnice ponechává směrnice bez větších doplnění, pouze sděluje, že v oboru vyživovacím, zásobovacím a cenovém, zůstávají nadále beze změn vybrané právní předpisy⁵³, avšak došlo – li k potrestání závažného činu již dle zákona o stíhání černého obchodu, nesmí být znovu stíhán dle ostatních právních norem.

Dále následuje druhá část zákona – Soudní trestné činy. Podle § 4 odst. 1 osoba, která se spáchá čin popsáný v § 1, přestože si je vědoma skutečnosti, že jím může narušit pravidelnost a rozsah zásobování lidu určitého kraje a omezit tím jeho přístup k předmětům potřeby, bude stíhána za přečin, a to tuhým vězením. Délka tuhého vězení může být určena ve výši od tří měsíců do tří let. V případě, že se jednání uvedeného v odst. 1 dopustí pachatel ze zvyku nebo z řemesla nebo je-li si jako viník vědom toho, že jeho konání bude mít

⁵³ V oboru vyživovacím a vládní nařízení č. 206/1939 Sb., kterým se zmocňuje ministerstvo zemědělství k úpravě hospodaření s některými potravinami a krmivy, vládní nařízení 10/1945 Sb., kterým se zmocňuje ministr výživy k úpravě výroby, oběhu a spotřeby potravin a poživatin, a dekret prezidenta republiky čís. 118/1945 Sb., o opatřeních ve věcech vyživovacího pořádku.

V oboru zásobovacím vládní nařízení č. 265/1939 Sb., kterým se ministerstvo zemědělství zmocňuje k úpravě lesního a dřevařského hospodářství, vládní nařízení č. 29/1940 Sb. o hospodaření s odpadky, vládní nařízení č. 270/1940 Sb. o příslušnosti ministerstva zemědělství, vládní nařízení č. 175/1943 Sb. o oběhu zboží, dekret č. 109/1945 Sb. o řízení výroby a dekret č. 113/1945 Sb. o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu

V oboru cenovém vládní nařízení č. 121/1939 Sb., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, ve znění vládního nařízení č. 189/1940 Sb. a č. 87/1945 Sb.

Předpisy vydané na podkladě shora uvedených právních norem

negativní vliv na kvalitu zásobování obyvatelstva, má být sankcionován pro zločin. Zde má být jako trest uloženo těžké vězení, v délce trvání od jednoho roku do pěti let, dojde-li však činem k citelnému narušení zásobování, pak těžké vězení od pěti do deseti let.

V návaznosti na okolnosti spáchání deliktu je přísnost trestu dále zvýšena v následujícím třetím odstavci, který stanoví, že je-li čin, specifikovaný v odstavci prvním, spáchán viníkem tak, že se dle zákona o stíhání černého obchodu kvalifikuje jako zločin a viník se ho přitom zároveň dopustil jako člen spolčení k vykonání tohoto kriminálního činu, pak má být odsouzen k trestu těžkého vězení, v délce od deseti do dvaceti let nebo dokonce na doživotí.

Nejpřísnější sankce je zachycena ve čtvrtém odstavci paragrafu 4, dle něž bude pachatel, který svým protiprávním jednáním naplnil skutkovou podstatu dle § 1, a to v rozsahu přísnější kvalifikace, to znamená, že se jedná o zločin, přičemž tímto jednáním došlo k vyvolání nebezpečí na životech obyvatel nebo narušení brannosti státu, odsouzen k trestu smrti. Posledním předpokladem vyřčení nejpřísnější sankce je, aby se jednalo ze strany viníka o takový čin, u něhož mohl předvídat jeho protizákonné důsledky.

Přísnost celého zkoumaného právního předpisu není tvořena pouze vlivem hlavních trestů a jejich mimořádné přísnosti, nýbrž i dalšímu doplňujícími sankcemi, jež měli soudy buď povinnost ukládat přímo z úřední povinnosti, nebo jim bylo alespoň poskytnuto rozšiřující oprávnění k rozhodnutí o doplňujícím trestu. V § 5 zákona o stíhání černého obchodu je upravena povinnost soudu, aby v případech, kdy je osoba odsouzená za delikt dle § 4, rozhodnul o ztrátě jejího volebního práva, popřípadě o odejmutí veřejné funkce. Doplňující trest je obsažen také v § 6, podle kterého má soud postihnout pachatele přečinu finanční sankcí ve výši od třech tisíc do třech miliónů korun československých a jede-li o zločin potom ve výši od deseti

tisíc do deseti miliónů korun. Dále může být vysloveno, že majetek osoby odsouzené pro zločin propadá celé nebo jeho část ve prospěch státu. Jediné omezení rozsahu propadnutí majetku spočívalo v nemožnosti vztáhnout trest i na majetek nezbytně sloužící k uspokojování základních životních potřeb odsouzeného a osob, o něž má dle zákona pečovat. Institut donucovacích pracoven byl rozveden v § 7, jež poskytnul soudu oprávnění, aby osoby dopouštějící se trestného činu kvůli své vlastní lenosti, po vykonání jejich primárního trestu, svým rozhodnutím odsoudil k povinnému pobytu v donucovací pracovně. Délka nuceného pobytu se odvíjela v závislosti na tom, zda šlo o přečin (od šesti měsíců do tří let) nebo zločin (od jednoho roku do pěti let).

V závěru druhé části zákona o stíhání černého obchodu, konkr. § 8, je soudu zakázáno, aby u trestů ukládaných dle § 4 přikročil k jejich podmíněnému odložení u osob, které se činu dopustily jako starší dvaceti let. Tímto pravidlem došlo k citelnému omezení zákona ze dne 17. října 1919⁵⁴ vztahující se na úpravu problematiky podmíněného odsouzení.

K §§ 4 až 8 zákona o stíhání černého obchodu směrnice ministerstva vnitra uvádí, že jelikož se citovaná ustanovení vztahují výhradně k soudně trestným činům, pak v situaci, kdy se správní úřad po obdržení trestním oznámení nebo z obsahu spisu, domnívá, že je přichází v potaz podezření z trestného činu dle zákona o stíhání černého obchodu, je povinen předat celou věc krajskému soudu s odpovídající místní příslušností, nemá-li být věc postoupena vojenskému soudu z důvodu, že podezřelá osoba podléhá vojenské soudní pravomoci.

⁵⁴ Zákon č. 562/1919 Sb. z. a n., ze dne 17. října 1919, o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.

Část třetí se ve své úvodní části věnuje výkladu a vysvětlení stěžejních pojmů zákona. Za dobu mimořádných hospodářských poměrů vyvolaných válkou označuje dobu od nabytí účinnosti zákona do okamžiku, který bude určen vládou ve formě vládního nařízení. Za zvlášť přitěžující okolnost považuje, dopustil-li se protiprávního jednání, stíhaného podle tohoto zákona, národní správce během správy majetku, o který měl pečovat, s cílem osobně se obohatit, stejně jako vedoucí funkcionář nebo obdobný zaměstnanec na vedoucí pozici, anebo veřejný úředník, člen nebo funkcionář národního výboru, hospodářské či zájmové organizace, a to v souvislosti s výkonem svého povolání či funkce.

Část třetí také obsahuje další ustanovení o vedlejších trestech. Dle **§ 11** určí rozhodující orgán, že majetkové obohacení, které pachatel svým proti zákonným jednáním získal, se zabavuje ve prospěch státu. **§ 12** se zabývá činy, které byly spáchány v souvislosti s živnostenským podnikáním – pokud ano, tak dle tohoto ustanovení může rozhodující orgán odejmout živnostenské oprávnění. Délka tohoto odejmutí může být omezena, ale i nemusí a orgán tak může oprávnění odejmout navždy. Specifické posílení již uložených sankcí, které demonstruje snahu o co největší zviditelnění viníka a o jeho morální odvržení od společnosti poškozené jeho jednáním, je provedeno v **§ 13** - je-li to ve veřejném zájmu, nařídí úřad (orgán) nebo soud v odsuzujícím nálezu nebo rozsudku pro čin trestný podle tohoto zákona, že pravoplatný nález nebo rozsudek bude uveřejněn na útraty odsouzeného nejvýše třikrát v jednom nebo několika časopisech, které v nálezu nebo v rozsudku určí. Může též nařídít, aby nález nebo rozsudek byl v obci, kde odsouzený bydlí, a v obci, kde se trestného činu dopustil, veřejně vyvěšen nebo jinak uveřejněn. Úřad (orgán) nebo soud stanoví, zda mají být uveřejněny i důvody nálezu nebo rozsudku nebo jejich podstatný obsah ve znění, které sám určí.⁵⁵

⁵⁵ § 13 zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a jiných pletich

Zákon o stíhání černého obchodu zavedl rovněž i novou kategorii ručení majitelů podniku, jako zvláštního zajišťovacího institutu, na jehož základě odpovídal vlastník podniku za nevymahatelné peněžité tresty, uložené zaměstnancům podniku, při jehož fungování ke spáchání činu došlo. Toto ručení se uplatňovalo za předpokladu, že majitel svým chováním, kdy si nepočínal s náležitou povinnou péčí, uskutečnění deliktu umožnil. Vzhledem k zavedení tohoto ručení, přiznává zákon majitelům podniku i procesní práva, jako například právo být předvolán k prvnímu jednání ve věci, právo tvrdit u soudu rozhodné okolnosti, případně činit návrhy v průběhu řízení. Dospěje-li rozhodující orgán, že je na místě, aby vlastník podnik ručil za uložený trest, pak je nezbytné, aby toto ručení bylo součástí výroku příslušného rozsudku nebo nálezu. Proti tomuto výroku o ručení mohlo být podáno odvolání.

Podle § 9 zákona o stíhání černého obchodu je dle směrnice možné stíhat pouze ty trestné činy, k nimž došlo po nabytí účinnosti zákona o stíhání černého obchodu, tzn. trestné činy spáchané po datu 24. února 1947. Ve spojení s § 10 zákona o stíhání černého obchodu ukládá prováděcí právní předpis správnímu orgánu povinnost, aby pro případ existence „přítěžujících okolností“, k těmto okolnostem přihlédl tím způsobem, že pachateli při svém rozhodnutí stanoví přísnější a vyšší trest v rámci přípustného rozsahu trestní sazby. Dle směrnice a § 11 zákona o stíhání černého obchodu je správní orgán povinen ve svém výroku rozhodnout o propadnutí věcí, jež byly pachatelem získány jako „majetkový prospěch“, do vlastnictví státu.

K § 12 zákona o stíhání černého obchodu prováděcí směrnice zavádí povinnost správního orgánu informovat místně příslušný živnostenský úřad (pokud rozhodující správní orgán sám není tímto úřadem) a příslušné živnostenské společenstvo o tom, že pravomocným správním rozhodnutím byla vyslovena ztráta živnostenského oprávnění pachatele. Dle ustanovení prováděcího právního předpisu k § 13 zákona o stíhání černého obchodu je nezbytné, pokud bude nařízeno uveřejnění pravomocného rozhodnutí, aby byla

uveřejňována pouze jeho nejpodstatnější část v co možná nejméně podrobné formě.

Procesní pravidla vztahující se k zákonu o stíhání černého obchodu jsou obsažena v jeho čtvrté části. Pro řízení probíhající před správními orgány mají být použity tehdy platné předpisy v oboru vyživovacím, cenovém a zásobovacím. Dále je zde zachycena lhůta, která stanovuje povinnost, aby správní trestní řízení bylo započato nejpozději do třech dnů od podání trestního oznámení. V první stupni pak musí být uzavřeno nejdéle do jednoho měsíce. Charakter popsanych lhůt je ovšem pouze pořádkový. § 16 pojednává o případech, kdy je potřeba pro řízení vedená dle tohoto zákona povolat znalce. Ten může být vybrán jen ze zvláštního seznamu znalců, vedeném ministrem vnitra, jenž byl sestaven po projednání s ministrem spravedlnosti či dalšími členy vládního kabinetu a konzultaci s organizací, na které odkazuje zákon⁵⁶. Část pátá zákona o stíhání černého obchodu zrušuje dosud platný zákon č. 568 Sb. z. a n., ze dne 17. října 1919, o trestání válečné lichvy⁵⁷.

Dále směrnice stanovuje k § 15 zákona o stíhání černého obchodu některá procesní pravidla pro řízení před správními úřady⁵⁸. K § 16 zákona o stíhání černého obchodu směrnice uvádí, že okolnosti vyplývající z hospodářské situací jsou oprávněny příslušné správní orgány většinou posoudit samy dle svého uvážení. Bude-li nutné v určitých případech provést odbornější posouzení, pak je třeba za tímto účelem ustanovit znalce, a to ze

⁵⁶ Např. Jednotný svaz českých zemědělců, Revoluční odborové hnutí, Ústřední rady družstev aj

⁵⁷ viz. § 17 zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a jiných pletich - Zrušuje se zákon ze dne 17. října 1919, č. 568 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících. Pokud se jiné zákony dovolávají ustanovení § 18, odst. 2 až 6 uvedeného zákona, zůstávají příslušná jejich ustanovení nedotčena.

⁵⁸ Pro řízení před správními úřady se používá v zemích České a Moravskoslezské vládní nařízení č. 393/1941 Sb., ve znění vládního nařízení č. 163/1943 Sb., na Slovensku pak nařízení č. 65.000/1909 BM (pol. trestní pořádek), zákona č. 51/1942 Sl. z., ve znění zákona č. 21/1943 Sl. z. a nařízení č. 41/1946 Sb. n. SNR., jehož účinnost byla obnovena ustanovením § 3 odst. 1 zákona č. 15/1947 Sb. Pokud ovšem některé otázky byly řešeny novým zákonem, platí tato nová úprava. Odvolací lhůta je osmidenní.

zvláštního seznamu znalců. V návaznosti na § 17 zákona o stíhání černého obchodu směrnice konstatuje, že ustanovení § 18 odst. 2 až 6 zákona č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, která byla stále ponechána v platnosti, se vztahují na zabavování – konfiskaci majetku prováděnou příslušnými soudy.

2. 3. Novelizace zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“)

Zákon o stíhání černého obchodu byl poprvé novelizován zákonem č. 167/1949 Sb., o stálých přísežných znalcích a tlumočnících. V § 27 tohoto zákona bylo stanoveno, že se zrušuje ustanovení § 16 zákona ze dne 13. února 1947, č. 15 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich, a to proto, že bylo vyhodnoceno jako odporující nové právní úpravě.

Druhá a zároveň poslední novelizace byla provedena zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ze dne 12. července 1950. Vzhledem ke skutečnosti, že nový trestní zákoník sám o sobě obsahoval takovou úpravu, která se v některých místech s původním zákonem o stíhání černého obchodu překrývala, tak bylo nezbytné zrušit celou první část zákona – Správní přestupky a celou část čtvrtou - Zvláštní ustanovení o řízení.

2.3. Směrnice ministerstva vnitra k provedení zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „směrnice o stíhání černého obchodu“)

K provedení zákona o stíhání černého obchodu byla dne 27. 2. 1947 vydána ministerstvem vnitra směrnice č. B-2220-26/3-47-I/2⁵⁹. Jedním z cílů této směrnice bylo bližší vyjasnění pojmů užitých zákonem o stíhání černého obchodu, a to tak, aby při jeho výkladu byl minimalizován vznik interpretačních nejasností. Definice jednotlivých termínů, jsou zachyceny v **části A směrnice**, v návaznosti na příslušná zákonná ustanovení, tak jak bylo pojednáno shora.

Směrnice ministerstva vnitra v **části B** upravuje a blíže rozvádí poměr dosavadních právních předpisů k zákonu č. 15/1947 Sb. Například zde pojednává o jednotlivých možnostech trestání černé porážky dobytka, přičemž rozlišuje dvě situace. První, kdy nepovolená porážka dobytka s váhou nepřesahující 51 Kg má být potrestána na základě dříve zavedených právních norem pro vyživovací obor, a druhá při černé porážce dobytka s mrtvou vahou větší než 51 Kg, která má být již postihována prostřednictvím zák. č. 15/1947 Sb., a to i v případě porážky pouhého jednoho zvířete. Pro bližší podání výkladu zákona směrnice rozvádí, že nepovolenou porážkou vepřů dochází k odnětí řízené výrobě, oběhu a spotřebě vepřové maso a sádlo nad obvyklou míru a pachatel dosáhne nepřiměřený hospodářský prospěch, pokud takto nelegálně získané vepřové maso sám zkonsumuje nebo ho se ziskem prodá třetím osobám. Současně je předpisem zdůrazněno, že v republice je vepřového sádla a masa velmi závažný nedostatek. Ve srovnání s poctivými občany si tak pachatel svým jednáním značně přilepší, přičemž zároveň připraví státní hospodářství o zákonnou odvodní dávku sádla a kompletní objem poraženého masa a sádla, jelikož tyto suroviny nemohou být pachateli promítnuty do jeho samozásobitelských dávek.

⁵⁹ viz Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník III. (leden až prosinec 1947), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze

Směrnice při posouzení tehdejších aktuálních ekonomických poměrů ve státě dále konstatuje, že ve vztahu k jiným potravinovým výrobkům lze za odnětí zboží oběhu nebo spotřebě nad obvyklou míru pokládat také případ odnětí živočišných nebo rostlinných tuků nad 20 Kg, masa nad 50 Kg, mouky od 10q a vajec nad 300 kusů. Odnětím je pak třeba rozumět především takové chování, které spočívá v záměrném zapracování surovin v popsáném rozsahu, bez toho aniž by došlo k jejich zaznamenání do připravených seznamů (bez odpovídajícího povolení) nebo i realizace prodejů bez odběrních dokladů. V oboru zásobovacím se pak za odnětí zboží oběhu nebo spotřebě nad obvyklou míru dle směrnice považuje, je-li využito při tajném pálení lihu minimálně padesát kilogramů cukru nebo 1 q melasy, jež jsou jinak určeny pro výkrm hospodářských zvířat.

Směrnice ve svých ustanoveních neopomíjí upravit i otázky spojené s aplikací existujících cenových předpisů, zejména s vládním nařízením č. 121/1939 Sb., ze dne 10. května 1939, o zřízení nejvyššího úřadu cenového, nařízeném vládou Protektorátu Čechy a Morava podle čl. II ústavního zákona zmocňovacího ze dne 15. prosince 1938, č. 330 Sb. z. a n.⁶⁰ Směrnice k provedení zákona o stíhání černého obchodu stanovuje, že podle dosavadních cenových předpisů mají být stíhány následující přestupky:

- dle § 6 nařízení č. 121/1939 Sb. má být postupováno i nadále u nevyznačování cen.⁶¹

⁶⁰ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., ze dne 15. decembra 1938, o zmocnení ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko- Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení.

⁶¹ § 6 nařízení č. 121/1939 Sb, o zřízení nejvyššího úřadu cenového, stanoví, že „Kdo po živnostensku nebo na trhu nabízí nebo prodává potraviny, je povinen ve své obchodní místnosti zákazníkům přístupné, na svém prodejním stánku nebo tržovišti vyznačiti na místě zřetelně viditelném a písmem dobře čitelným cenu jednotlivých potravin, hledíc k jejich jakosti i množství. Zemský úřad a z jeho zmocnění okresní úřad může také u jiného druhu zboží naříditi, aby ceny byly zřejmě vyznačeny na zboží samém nebo jiným vhodným způsobem. Na zboží, které je k účelům obchodním veřejně vyloženo ve výkladech,

- dle § 9 odst. 1 nařízení č. 121/1939 Sb. – na základě tohoto paragrafu mají být, v souladu s pokyny směrnice, stíhány veškeré prodeje, u kterých nebyl řádně vystaven účet, ačkoliv zákon či jiný právní předpis takovouto povinnost ukládá, případně může být toto ustanovení použito pro ostatní cenové delikty, u nichž nelze provést jejich zařazení pod zvláštní ustanovení⁶²
- dle § 9 odst. 2 nařízení č. 121/1939 Sb. – směrnice určuje, že rozhodující skutečností pro odpověď na otázku dle jakého právního předpisu má být protiprávní jednání posuzováno, je to, zda potenciální pachatel požadoval nebo s úmyslem dalšího prodeje nabízel za předměty potřeby přemrštěné ceny a byla-li jeho činnost orientována na dosažení nepřiměřeného hospodářského zisku.
- dle § 9 odst. 2 bod 1 nařízení č. 121/1939 Sb., který stanoví, že správního přestupku ve smyslu citovaného nařízení se dopustí ten, kdo za zboží nebo úkony požaduje nebo sobě nebo jinému dává poskytnout nebo slíbit cenu jinou, než je cena úředně stanovená nebo připuštěná, nebo cenu národohospodářsky neoprávněnou – prováděcí směrnice zavádí pravidlo, že tohoto ustanovení má být použito pro sankcionování závadného jednání osob, které sice platí

výkladních skříních a oknech, v stáncích a podobně, musí býti ceny vždy vhodným způsobem zřejmě vyznačeny. Zemský úřad a z jeho zmocnění okresní úřad může naříditi, aby vedle ceny byly zřejmě vyznačeny ještě jiné další okolnosti, důležité pro stanovení ceny zboží. Prodává-li se zboží na váhu, jsou prodáváči povinni dovoliti bezplatné užití svých vah, aby si kupci převážili prodávané jim věci.“

⁶² Např.: dle § 6 odst. 6 vládního nařízení č. 121/1939 Sb., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, je prodáváč povinen, požádá-li o to kupec, vydat mu potvrzení, že (lístek o prodeji), na němž jsou vyznačeny druh a množství prodaného zboží a jeho cena. Když prodávající odmítl takové potvrzení vydat, je trestný podle § 9 odst. 1, kde se stanoví, že pro správní přestupek bude potrestán, kdo poruší některé z ustanovení tohoto nařízení nebo zařízení podle něho vydaných.

za zboží nebo ho nabízejí, za cenu jinou než je stanovena příslušnými úřady, případně za cenu hospodářsky nepřiměřenou, avšak není v dané situaci dosaženo neodpovídajícího hospodářského zisku a nejedná se o cenu přemrštěnou.⁶³

- dle § 9 odst. 2 bod 2 nařízení č. 121/1939 Sb. – toto ustanovení má být stále aplikováno na případy, kdy někdo prodává zboží menší kvality za cenu zboží, které má kvalitu větší.
- dle § 9 odst. 2 bod 3 nařízení č. 121/1939 Sb. – prováděcí směrnice konstatuje, že tato část nařízení má pokrývat ty situace, v nichž nedošlo k obstarávání předmětů potřeby za přemrštěnou cenu, s cílem následného dalšího prodeje, při současném dosažení nepřiměřeného ekonomického obohacení⁶⁴.

V poslední části směrnice ministerstva vnitra č. B-2220-26/3-47-I/2 k provedení zákona o stíhání černého obchodu, označené jako **část C**, je pak pojednáno o pravidlech a konkrétních podrobnostech **řízení**. Úvodem této části směrnice označuje okresní (ústřední) národní výbory za úřady příslušné vykonávat trestní řízení na území Českém a Moravskoslezském, a to ve spojení s určením místa spáchání trestného činu. Pro Slovensko náleží příslušnost okresnímu národnímu výboru v pozici policejního trestního soudu.⁶⁵

⁶³ Např. firma A prodávala 1 q uhlí za 180 Kčs, ačkoliv maximální cena činí 90 Kč. Firma však prokázala během řízení, že zvýšení vzniklo tím, že skutečně platila drahý dovoz uhlí auty přímo ze šachty, tj. že byla nucena konat prázdné jízdy a pro nesjízdnost silnice také jízdy oklikou.

⁶⁴ § 9 odst. 2 bod 3 nařízení č. 121/1939 Sb., o zřízení nejvyššího úřadu cenového, určuje, že: „kdo při nákupu zboží, jež hodlá zciziti, přeplácí cenu prodávacem požadovanou, anebo není-li určitá cena požadována, cenu úředně stanovenou nebo připuštěnou“.

⁶⁵ Příp. také jako speciálního policejního trestního soudu (osobitný policejní trestný soud).

Z hlediska obsazení okresních (ústředních) národních výborů, kterým náleží pravomoc dle zákona o stíhání černého obchodu, je pro zemi Českou a Moravskoslezskou činnost vykonávána jednou či několika speciálními trestními komisemi. Plenární schůze okresního (ústředního) národního výboru volí tyto zvláštní trestní komise podle § 10 vládního nařízení č. 46/1945 Sb., a § 29 prozatímního organizačního řádu zemských a okresních národních výborů.⁶⁶ Při jednání komise je nezbytná přítomnost osoby znalé práva, konkrétně úředníka okresního národního výboru, jemuž náleží pozice referenta s poradním hlasem.

O průběhu řízení před komisí musí být pořizován zpracovaný zápis, který bude splňovat následující podmínky:

- v zápise budou zaznamenána jména přítomných osob,
- datum jednání,
- identifikace obviněného se současným uvedením čísla spisu,
- protokolace projevu referenta,
- odkaz na výpovědi, které byly podány během řízení, odkaz na protokoly čtené před komisí,
- záznam jednotlivých rozhodnutí komise, které byly vyneseny v průběhu řízení,
- záznam o výsledku hlasování;⁶⁷

⁶⁶ Prozatímní organizační řád zemských a okresních národních výborů ze dne 18. ledna 1946. Dalšími právními předpisy, jimiž se také řídí volba zvláštních trestních komisí mimo jiné jsou: Ú. L. I, bež. Č. 299/1946, § 15 prozatímního organizačního řádu statutárních měst ze dne 10. října 1946, vládní nařízení č. 120/1946 Sb., směrnic ministerstva vnitra ze dne 13. června 1946.

⁶⁷ Dle směrnice ministerstva vnitra č. B-2220-26/3-47-I/2 k provedení zákona o stíhání černého obchodu má být tato část zápisu o řízení před komisí tajná.

Právě ve vztahu k řízení před zvláštní komisí prováděcí směrnice zdůrazňuje, aby při řízení byla vždy přikládána mimořádná pozornost dodržování procesních náležitostí.

Dále prováděcí směrnice přímo stanovuje, kterých právních norem má být použito pro vykonání trestního řízení. Současně přitom dotčené normy rozděluje do dvou skupin, v závislosti na území, na němž mají být aplikovány. První skupina je představována oblastí zemí České a Moravskoslezské. Zde má být postupováno dle vládního nařízení č. 393 ze dne 23. října 1941⁶⁸. Do druhé skupiny spadají právní předpisy platné pro Slovensko, zejména pak nařízení č. 65,000/1909 BM⁶⁹, zákon ze dne 27. března 1942, č. 51 Sl. z., o stíhání a trestání přestupků podle některých právních předpisů o cenách a zásobování obyvatelstva⁷⁰ a nařízení ze dne 26. února 1946, č. 41 Sb. n. SNR. Platnost vyjmenovaných norem byla znovu zavedena § 3 odst. 1 zákona č. 15/1947 Sb.⁷¹

Směrnice k provedení zákona o stíhání černého obchodu ve své úpravě neopomíjí ani trestání mladistvých osob, neboť zavádí příslušným rozhodujícím orgánům povinnost při trestání pachatele, který nedosáhl věku osmnácti roků, přihlídnout k této skutečnosti při ukládání trestu. Pokud tedy osoba v době spáchání správního přestupku nedovršila osmnácti let, pak dle

⁶⁸ vládní nařízení č. 393 ze dne 23. října 1941, o správním trestním právu a řízení v oboru vyživovacím, zásobovacím a cenovém, ve znění vládního nařízení ze dne 12. května 1943, č. 163 Sb.

⁶⁹ policejní trestní pořádek

⁷⁰ zákon ze dne 27. března 1942, č. 51 Sl. z., o stíhání a trestání přestupků podle některých právních předpisů o cenách a zásobování obyvatelstva, ve znění zákona ze dne 25. února 1943, č. 21 Sl. z.

⁷¹ § 3 odst. 1 zákona č. 15/1947 Sb., stanovil, že dosavadní předpisy o přestupcích v oboru vyživovacím, zásobovacím a cenovém zůstávají nedotčeny. Pokud takovéhoto předpisy na Slovensku pozbyly platnosti dnem 31. prosince 1946, obnovují se dnem účinnosti tohoto zákona bez časového omezení. Bude-li trestný čin stíhán jako správní přestupek podle tohoto zákona, nelze jej stíhati podle oněch předpisů.

směrnice má být věk považován za polehčující okolnost, jež hraje nezanedbatelnou roli při určování výše případného trestu.

Následně jsou prováděcím předpisem zaváděna bližší pravidla odvolacího řízení. V případě, že se řízení odehrává před zvláštním policejním trestním soudem (osobitný policejní soud), platí, že procesní lhůta pro podání odvolání je osm dnů, a to i na Slovensku. V opačném případě je směrnicí pro Slovensko určena odvolací lhůta patnáct dní. Odkladný účinek podaného odvolání může být narušen ve spojení s § 19 odst. 7 vládního nařízení č. 393/1941 Sb., který stanovuje, že včas podané odvolání má odkladný účinek, avšak úřad provádějící trestní řízení může v trestním nálezů vyslovit, že odvolání, bude-li podáno, nemá odkladný účinek; z takového výroku není odvolání přípustné. Citované ustanovení tedy poskytuje orgánu, před nímž se odehrává trestní řízení, aby ve svém rozhodnutí v závislosti na konkrétních okolnostech vyslovil, že odvolání, které může být proti rozhodnutí podáno, nenáleží odkladný účinek.

O suspenzivních účincích odvolání směrnice pojednává rovněž také ve vztahu ke stížnosti k nejvyššímu správnímu úřadu. Ta sama o sobě nemá mít odkladný účinek, pouze zamýšlí-li řízením dotčená osoba dosáhnout odkladného účinku, musí vznést individuální žádost na úřad, který vynesl rozhodnutí v dané věci jako poslední instance. I přes uvedený způsob zakotvení možnosti dosáhnout suspenzivního účinku, směrnice její praktickou realizaci značně sužuje, když zavádí omezení, že příslušný úřad může rozhodnout o odkladném účinku pozitivně jen tehdy, neexistuje-li veřejný zájem na okamžitém výkonu trestu a došlo-li by výkonem trestu pro postiženou osobu k nenahraditelné újmě. Prováděcí směrnice ministerstva za účelem podání přesnější výkladu uvádí, že veřejný zájem na včasném výkonu trestu je předpokladatelný ve většině zkoumaných případů, a z tohoto důvodu je možné schválit odkladný účinek jen ve věcech zvláštního zřetele hodných.

Pro rozhodování o odkladném účinku je směrnicí stanovena fikce založená na cílené nečinnosti rozhodující úřadu. Pokud proto není úřadem rozhodnuto o podané žádosti nejpozději do 60 dnů, a není-li riziko, že dojde k negativnímu ovlivnění práv jiných třetích osob, má se za to, že žádosti o odkladný účinek bylo vyhověno. Závěrem části C směrnice nabádá k opatrnosti, pečlivosti a brzkému vyřízení žádostí, jež zamezí možným nechtěným schválením odkladných účinků, na nichž společnost nemá ve skutečnosti žádný zájem⁷².

2. 4. Uplatnění zák. č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich (dále také jen „zákon o stíhání černého obchodu“) a souvisejících právních předpisů

V období po druhé světové válce se nacházelo Československé hospodářství ve vleklé hospodářské krizi, která se projevovala v řadě různých oblastí. Jeden z hlavních problémů byl představován nedostatkem potravin a jiných předmětů, sloužících k nezbytnému uspokojování základních denních potřeb obyvatelstva. Tato porucha v zásobování vznikla již za trvání Protektorátu Čechy a Morava německé nacistické okupační správní úřady, aby se pokoušely o její eliminování vydáváním produktů proti tzv. potravinovým lístkům.

Ty je možné obecně definovat jako formu platebních prostředků, jichž se využívá v období nouze, zejména války nebo přírodních katastrof. Fungují na principu nákupu, resp. výměny těchto lístků za potraviny. Potravinové lístky mohou být používány také jako doplňkové oprávnění ke koupi jídla za peníze. Jejich vydání obstarávají státní orgány, a to podle jasně určeného přepočítávacího koeficientu, obvykle v návaznosti na předem stanovená kritéria jako například zhodnocení přínosu spotřebitele pro stát v kritickém období, předchozí zásluhy, obtížnost jeho povolání či jiné.

⁷² pokud jde o Slovensko, platí § 119 policejního trestního pořádku

Nacisté si od zavedení přidělových potravinových lístků slibovali kontrolu spotřeby obyvatelstva tak, aby nedocházelo k nadměrnému zatěžování jejich válečné ekonomiky. Lístky byly poukazovány v první řadě v návaznosti na národnost spotřebitele, přičemž byly vždy preferovány osoby s německým státním občanstvím, kterým náležel větší příděl potravin a ve vyšší kvalitě než obyvatelům české národnosti. Mezi další kritéria, která byla uplatňována, patřil druh profese a počet vykázaných pracovních hodin. Na území Protektorátu nebyly zavedeny pouze lístky potravinové, ale i lístky na další zboží, jako kupříkladu na obuv a tabákové výrobky. V důsledku těchto kroků však záhy došlo k vytvoření samostatného systému obchodování, nad kterým neměly státní orgány dohled – černému trhu. Vzhledem k nepříznivé ekonomické situaci poválečného Československa přetrvaly potravinové lístky i dlouhou dobu po druhé světové válce, konkrétně až do 31. května 1953, kdy nabyla účinnosti měnová reforma, jež odrážela snahu vlády o odstranění devalvace měny, černého trhu a přidělového hospodářství.

Příloha č. 2

Tabulka poukazující na nedostatečnost potravinových dávek, zejména její energetické hodnoty v počátku roku 1945:

Kategorie	Norma spotřeby	Energetická hodnota přídělu	Rozdíl proti spotřební normě	Příděl tvoř. % spotřební normy
Děti do 6 let	6 350	5 470	- 880	90,9
Děti 6-14 let	12 040	6 100	- 5 940	50,7
Dospělí	12 540	7 220	- 5 320	57,6

Pozn.: Údaje o energetické hodnotě jsou uváděny v kilojoulech (1 kcal = 4,18 kJ)

Příloha č. 3

Tabulka porovnávací množství potravin. Srovnání předválečného s poválečným vývojem ve sledovaném období (1936 a 1948):

	Výživová norma	1936		1948	
		Skutečná spotřeba	Spotřeba v % normy	Skutečná spotřeba	Spotřeba v % normy
na osobu a den					
Energetická spotřeba (kJ)	12 300	10 600	86,6	9 200	74,6
Bílkoviny (gr)	103,0	72,6	70,5	64,9	63,0
Tuky (gr)	103,0	79,0	76,7	60,5	58,7
Glycidy (gr)	400,0	395,5	98,9	361,4	90,4

Příloha č. 4

Tabulka energetických hodnot potravin pro základní věkové skupiny v sledovaném období (od září 1945 do prosince 1948):

Skupina potravin	Příděl. období	Dospělí		Dospívající 12 - 20 let.	
		Denně kJ	Index	Denně kJ	Index
Glycidy	5.	5 451	100	5 689	104
	18.	5 390	100	7 945	147
	31.	5 937	100	6 176	104
	45.	5 486	100	7 188	131
Tuky	5.	679	100	1 040	153
	18.	560	100	834	149
	31.	792	100	938	118
	45.	913	100	1 288	141
Bílkoviny	5.	189	100	479	253
	18.	574	100	1 688	294
	31.	459	100	954	208
	45.	492	100	1 418	288

Skupina potravin	Příděl. období	Děti 6-12 let		Děti do 6 let.	
		Denně kJ	Index	Denně kJ	Index
Glycidy	5.	5 689	104	3 950	72
	18.	7 911	147	4 524	84
	31.	5 497	93	4 016	67
	45.	6 084	111	4 280	78
Tuky	5.	1 040	153	555	82
	18.	834	149	555	99
	31.	990	125	673	85
	45.	1 339	147	684	75
Bílkoviny	5.	479	253	1 277	676
	18.	1 525	266	2 104	366
	31.	1 551	338	1 277	278
	45.	1 484	302	1 243	253

O tom, že i při fungování přidělového systému docházelo k řadě komplikací, svědčí i interpelace poslankyň F. Zeminové⁷³, M. Šmejcové a J. Uhlířové, na Ústavodárném Národním shromáždění republiky Československé 1946, během 1. zasedání, a to ve věci nedodržení usnesení ministerstva výživy

⁷³ Františka Zeminová (1882–1962), původním zaměstnáním účetní v knihkupectví, od roku 1897 členka národně sociální strany, 1905 členka ústředního výkonného výboru, v letech 1918–1939, 1945–1948 místopředsedkyně strany. V letech 1918–1920 členka Revolučního národního shromáždění, 1920–1939, 1945–1948 poslankyně Národního shromáždění. Po komunistickém převratu v roce 1948 se zřekla své funkce.

a vlády o přiznání potravinového lístku P 3/I všem ženám hospodyním a matkám. Dle jejich vyjádření ministr výživy závazně informoval vládu i zásobovací výbor, že hospodyním v domácnostech a matkám budou od 18. zásobovacího období vydávány trvale přídavkové potravinové lístky P 3/I, jako všem ostatním pracujícím a že již nebudou dále zařazeny do nejnižší zásobovací kategorie společně s pensisty a dětmi, neboť je nelze považovat za osoby nevykonávající práci. Návrh ministra výživy byl schválen na vládní úrovni jednomyslně schválen. Komise pro mobilizaci pracovních sil však tento postup nerespektovala a svým vlastním rozhodnutím se pokusila zvrátit rozhodnutí ministra výživy i usnesení vlády. Poslankyně považovali takový přístup za nepřijatelný a požadovali okamžité zjednání nápravy, tak aby byla konečně řádně oceněna práce poctivých žen, pracujících v domácnostech na zabezpečení fungování rodiny jako základní státní jednotky.

Problémy přidělového systému je možno demonstrovat řadou dalších jednotlivých příkladů, a to i v situacích, kdy by bylo možné předpokládat, že pro stát nebude problém zajistit dostatek potřebných surovin. To dokládá například žádost Ředitelství Francouzského domu v Brně, aby mu byl poskytnut zvláštní nadstandardní přiděl potravinových lístků za účelem pořádání slavnostního oběda pro francouzskou delegaci, neboť samo ředitelství si není schopno opatřit dostatek potravin. Žádostí se musel následně zabývat Ústřední národní výbor města Brna, zásobovací úřad. Ten se rozhodnul požadavku s ohledem na jeho charakter vyhovět.

Přísnost státních úřadů je zřejmá také z případu Vladimíra Fučíka, který onemocněl při výkonu svého povolání (magistr farmacie) tuberkulózou plic a byl nucen se podrobit dlouhodobému nemocničnímu léčení ve veřejné nemocnici ve Znojmě, kde mu bylo podáváno jídlo v rámci nemocniční stravy. Za dobu jeho pobytu v nemocnici mu byly poukázány zásobovacím úřadem ve Znojmě potravinové lístky. Na dotaz otce Konráda Fučíka, zda má jeho syn Vladimír na přiděl nárok, sdělila úřednice zásobovacího výboru, že pokud není

syn odhlášen ze svého zaměstnání, pak mu nárok na přiděl náleží. Po návratu z nemocnice do domácího ošetřování však byl Vladimír Fučík vyzván, aby vrátil všechny potravinové lístky, jež obdržel během svého pobytu v nemocnici, tj. za více než 80 dnů. Této povinnosti ovšem nemohl dostát, neboť již takto přidělené potraviny zkonsumoval. Jednalo se o přilepšení k nemocniční stravě, které doporučili ošetřující lékaři, jelikož dle jejich sdělení bylo nutné k úspěšnému vyléčení tuberkulózy nabrat dostatek tělesné hmotnosti. Vzhledem k tomu, že kdyby musel povinný Vladimír Fučík vrátet již přidělené lístky, bylo by ohroženo jeho další stravování a poté pravděpodobně i celkový zdravotní stav a s tím spojené pracovní nasazení pro budování státu, požádal prostřednictvím svého otce ministerstvo výživy v Praze, aby rozhodnulo o prominutí povinnosti k vrácení potravinových lístků.

Jak již bylo uvedeno výše, v důsledku fungování přísného systému přidělového hospodářství, jakož i výrazného nedostatku dalších základních předmětů potřeby, rozvinul se od doby vzniku Protektorátu Čechy a Morava na území Československa černý obchod. Ceny na tomto ilegálním trhu byly zvýšené až o tisíce procent. Černý obchod v praxi fungoval ještě několik let po skončení druhé světové války. Jak dokládá následující příkladný výčet konkrétních řešených případů, projevy černého obchodu bylo možné klasifikovat v široké škále od drobných přestupků malých spotřebitelů a dodavatelů až po protiprávní spekulace velkého rozsahu, kde dosahovaly zisky řádů miliónu korun.

Ústřední národní výbor města Brna shledal svým usnesením⁷⁴ Jana Ašmera, vinným z protiprávního jednání, které spočívalo v tom, že porušil zákaz prodeje a prodal vejce od chovatele přímému spotřebiteli, bez toho aniž by pro tuto transakci měl dostatek potravinových lístků. Jan Ašmer byl dne 24. července 1948 na hlavním nádraží zadržen kontrolním orgánem. V jeho

⁷⁴ Usnesení Ústředního národního výboru města Brna č. j. 16572/48, ze dne 13. 8. 1949

zavazedly bylo nalezeno 54 kusů neoznačených vajec, o nichž zadrženy vypověděl, že je převzal od svých rodičů, kteří jsou chovateli nosnic. Na dotaz kontrolního orgánu, pro koho veze takové množství vajec, odpověděl, že je má výhradně pro svoji potřebu.⁷⁵

V dalším případě byl úřadovnou hospodářské komory zemského národního výboru se sídlem v Brně, předložen okresnímu trestnímu soudu v Brně, spis vedený pod sp. zn.: 999/1948, a to za účelem provedení trestního řízení s Annou Andrlou. Provedeným šetřením bylo prokázáno, že se obviněná dopustila falšování potravin a předražování. Tento závěr byl učiněn na základě zjištění, že Anna Andřelová nabízela ke koupi egalizované mléko za nepřipustně vysoké ceny a mléko bylo navíc zředěno vodou minimálně o deset procent. Porušenou kvalitu mléka, tj. jeho naředění, dokázala zkouška na odebraném vzorku, kterou vykonal Státní zdravotní ústav, oddělení pro zkoumání potravin. Znaleckým posudkem bylo zjištěno, že zkoumaný vzorek nevykazuje stanovenou spodní hranici pro minimální množství tuku. Tento druh nelegálního jednání je možné řadit mezi často se vyskytující. To potvrzuje i obdobný případ Františky Langové, u které byla dne 17. srpna 1948 provedena náhodná kontrola cen a kvality prodávaných potravin. Při prohlídce byl také odebrán vzorek mléka, u něhož bylo následně Státním zdravotním ústavem, znalecký posudek č. 2775/2509/48 B, zjištěno naředění minimálně dvanácti procenty vody. Obviněná se pokusila na vysvětlení situace uvést, že to nebyla ona, kdo provedl zředění mléka, nýbrž mlékárna v Brankovicích, od které Langová mléko odebírala. Vzhledem k této argumentaci, obviněné nemohlo být prokázáno samotné ředění mléka, avšak byla shledána vinou z toho, že dopustila předražování a jiných pletich, jelikož prodávala zředěné mléko. V souvislosti s tímto skutkem bylo proti obviněné zahájeno okresním národním výborem v Kyjově trestní stíhání.

⁷⁵ Spis policejního muzea Praha

Deliktů spadajících svou povahou do kategorie černých obchodů se dopouštěly někdy i osoby vystupující jako veřejní činitelé. Například revizí Místního národního výboru v Bohutích , konané dne 1. února 1949, došlo ke zjištění pochybení p. Josefa Ambroze. Ten jako představitel veřejné funkce závažným způsobem zanedbal svoje povinnosti při zjišťování mrtvé váhy vepřů při domácích porážkách, když jako člen komise zmocněné Místním národním výborem, nestanovoval skutečné váhy zabitých zvířat. V některých případech se místo přesného měření spokojil pouze s rámcovým odhadem mrtvé váhy dle pomocných tabulek, jindy však dokonce úmyslně zapisoval do evidence nižší hmotnost, než jaká by odpovídala skutečnosti. Popsané porušování bylo dokázáno opakovanou kontrolou mrtvé váhy ve srovnání s evidencí a potom již i přímým doznáním obviněného. Těmito činy bylo veřejné zásobování připraveno celkem o 109 kilogramů vepřového masa a 3 kilogramy škvařeného sádla, vše v celkové hodnotě přibližně 5.630,- Kčs.

Předmětem zájmu osob ohrožující zásobování obyvatelstva byly také přímo i odběrní lístky, které sami o sobě představovali na černém trhu velice žádané zboží. Jedním z těchto deliktů se zabýval i krajský národní výbor v Brně. Z obsahu spisu vyplývá, že pomocný dělník Bohumil Aga předal ve vestibulu Hlavního nádraží v Brně, strojnímu zámečnickovi Miroslavu Sedlákovi, dvacet odběrních bodů na textil a obuv s tím, aby Miroslav Sedlák předmětné body postupně prodal. Jako svoji odměny požadoval Bohumil Aga částku 400,- Kč. Spolupachatel Sedlák byl ovšem zadržen v průběhu náhodné kontroly, jež probíhala ve firmě Dejmková – pedikura, když se na tomto místě snažil odběrní body zpeněžit. Kontrolní orgán při prohlídce body v rámci předběžného opatření předběžně zabavil. Následujícím vyšetřováním bylo zjištěno, že Bohumil Aga body odcizil své vlastní sestře Ludmile, bez jejího vědomí, z odběrního lístku na textil a obuv. K tomuto závěru přispělo porovnání odstřižených bodů s odběrním listem na textil a obuv, jenž vlastnila p. Ludmila Agová. Výše uvedená skutková zjištění poté doznal i obviněný Aga během svého protokolárního výslechu. Nad rámec již zjištěného také

uvedl, že se nelegálnímu obchodování s odběrními lístky věnoval i v širším měřítku. V době června do listopadu 1948 prodával Miroslavu Sedlákovi lístky na potraviny, kupoval na černo sádlo od Emila Poláška při ceně 300,- Kčs za jeden kilogram a dále také kupoval vepřové sádlo od Oldřicha Hložky, rolníka. Vyškvařené sádlo pak prodával různým překupníkům s čistým ziskem 100,- Kčs na jeden kilogram. Ti pak zajišťovali distribuční síť ke konečným spotřebitelům.

Nedostatkovým zbožím, byly také různé kovové či jiné obdobné materiály. Běžným postupem bylo jejich pořízení krajně obtížné. Z tohoto důvodu po nich byla na trhu značná poptávka, která jejich kupní cenu výrazným způsobem navyšovala, čímž se z nich stal na neoficiálním trhu zajímavý předmět umožňující dosažení nepřiměřených zisků. Mezi osoby spadající do skupiny obchodníků nelegálně podnikající se žádanými kovovými materiály patřil i Ferdinand Andrášek. Ten byl shledán Krajským národním výborem v Brně vinným z toho, že na počátku roku 1948 nakupoval bez příslušného povolení hliníkový odpad od Karla Sokola. Takto získaný materiál dále neoprávněně odprodával firmě Fediovič, se sídlem v Brně a dále Sběrným surovinám, oblastní sběrna, národní podnik v Brně. Ferdinand Andrášek se dopustil neoprávněného obchodování, jelikož mu nebylo uděleno povolení obchodovat se sběrnými surovinami a navíc vzhledem ke skutečnosti, za jaké kupní ceny prodával, dopustil se rovněž protiprávního činu spočívajícího v předražování. Ferdinand Andrášek popsaným jednáním odňal řízené spotřebě předmět potřeby nad obvyklou míru a firmě Fediovič opatřil neodpovídající hospodářský prospěch.

Mezi velice žádané zboží, jehož se obyvatelům opakovaně nedostávalo, je nutné zařadit masné výrobky, zejména pak masa vepřové, které bylo považováno za nejžádanější. O tom svědčí i série hlavních článků, vycházejících v tehdejších časopisech. Například v článku Františka Pecky, publikovaném dne 31. srpna 1946 pod názvem „Budeme mít více vepřového

masa a sádla?“. Již z úvodu textu je patrné, že autor spatřuje největší pochybení a komplikace na straně zemědělců, neboť to jsou právě oni, komu je celý článek věnován. Obrazně v něm zemědělce žádá, aby se pokusili vcítit do role hospodyň v domácnostech, které strádají citelným nedostatkem tolik oblíbeného a potřebného vepřového masa. Doslova uvádí výzvu: „jménem hospodyněk, které by tak rády upravily kousek vepřové pečinky svým dětem a hlavně rodiny rády by již slušně omastily suchý brambor a jiná jídla. Jménem těch, kteří mají právo nasytit se a také pochutnat si na dobrém párku uzenek, salámu, šunky a jiného uzeneho masa. Tedy jménem spotřebitelů, kteří jsou odkázáni na to, co jim zemědělec vypěstuje a odborník připraví.“⁷⁶

Z důvodu absence zlepšení problému navázal František Pecka na svůj první příspěvek v následujícím článku „Proč není vepřové masa a sádlo?“. Autor v něm zkoumá, jak je možné, že černý trh disponuje dostatečnými zásobami vepřového masa, avšak na trhu oficiálním se jedná o produkt, jenž není téměř k sehnání. Hlavní příčinu spatřuje v špatném fungování řízené ekonomiky, která ve vztahu k této problematice dle jeho názoru zklamala a nesplnila svůj cíl. Státním orgánům se nepodařilo vymýtit převládající praxi, kdy obyvatelé venkova nedodávají dostatek vepřového masa centrálnímu zásobování. Namísto toho distribuují maso přímo na černý trh, kde je k dostání za cca 120 až 150 Kčs za jeden kilogram. Své úvahy podporuje číselnou statistikou. V roce 1945 bylo v republice zabito přibližně 800.000 vepřů. Ihned v roce následujícím pak podle oficiálních zdrojů dvojnásobek. Autor si tedy klade otázku kam takové velké navýšení zmizelo, když z pohledu běžného spotřebitele není mezi oběma roky vidět vůbec žádný rozdíl. František Pecka odmítá obhajovací argumentaci zemědělců, že část vepřových chovů byla zasažena různými nemocemi, protože i kdyby se jednalo o pravdivou informaci, pak by stejně nebylo možné, aby nemoci či jiné negativní vlivy dokázali zcela eliminovat celý meziroční nárůst chovu. Autor v článku apeluje

⁷⁶ Budeme mít více vepřového masa a sádla?, František Pecka, časopis Potravinař ze dne 31. VIII. 1946, Praha

na morální stránku zemědělských chovatelů, nesoucích dle jeho názoru odpovědnost za uspokojování základních potřeb obyvatel měst, zejména pracujícího lidu, který na ně v této věci spoléhá a je naprosto odkázaný.

K větší aktivitě při plnění stanovených povinností vyzývá také státní orgány, především místní a okresní národní výbory a připomíná jim, že spotřebitelé bedlivě sledující, zda se skutečně snaží při naplňování svých funkcí či zda jednají pouze formálně bez doložitelných výsledků.⁷⁷

Výše uvedená autorova tvrzení ohledně existence černého trhu, způsobujícího omezení zásobování, mimo jiné právě i vepřovým masem, dokládá případ agrotechnika Františka Andreáše předložený Krajskému národnímu výboru v Brně k provedení trestního řízení. Dne 20. října 1949 bylo náhodnou kontrolou zjištěno, že jmenovaný nepřihlásil některá svá zvířata do soupisu vepřů, jak mu to ukládaly příslušné právní předpisy. Toto své pochybení se obviněný snažil odůvodnit tím, že nedisponoval informací ohledně povinného sčítání vepřů a neslyšel ani opakovaná hlášení obecního rozhlasu, které se touto povinností zabývaly. Námitka obviněného byla shledána pouze jako účelová výmluva, jelikož vzhledem ke svému povolání agrotechnika musel být o povinnosti k přihlášení zvířete ke sčítání jistě podrobně informován.

Po druhé světové válce byli českoslovenští občané zasaženi rovněž nedostatkem ošacení a textilu vůbec. V důsledku toho bylo zcela obvyklé, že se řada domácností uchýlovala k přešívání již použitých oděvů nebo alespoň k jejich častým opravám. Ten kdo měl zájem pořídit si některý z nových produktů oděvního průmyslu se obvykle nemohl spolehnout na odběrní lístky, neboť řadu věcí nebylo možno dostat ani na přiděl. V takovém případě zájemci opět nezbylo nic jiného než se spolehnout na možnosti černého trhu.

⁷⁷ Proč není vepřové maso a sádlo, František Pecka, časopis Potravinář ze dne 15. X. 1946, Praha

Do kategorie této problematiky spadá i případ Jiřího Kobra a jeho matky Josefy Kobrové. Oba jmenovaní společně ukryli v tajných domovních skrýších různého druhu textilního zboží, které poté postupně rozprodávali. Nejprve tak činili prostřednictvím prodejny textilů v Jilemnici a následně i pojízdné prodejně oděvů, jež byla Jiřím Kobrem provozována. Při vyšetřování bylo zabaveno celkem 63.282 m látek, přičemž další část, u níž došlo postupem doby ke znehodnocení kvality, byla spálena s pomocí švagra obviněného v zahradních sklenících. Vyšetřující orgány dospěly k závěru, že se obviněný svou činností obohatil přibližně o dva milióny dvě stě padesát tisíc korun československých.

Další klíčovou oblastí, která měla zásadní dopad na zásobování obyvatel potravinami, bylo obchodování, resp. přidělování, zemědělských osivy. Z tohoto důvodu státní orgány usilovaly o vytvoření fungujícího systému, jenž by umožňoval dostatečnou kontrolu nad hospodařením a nakládáním s těmito strategickými produkty. V této souvislosti byla vydána celá řada regulujících směrnic a administrativních pokynů. Do této skupiny patřil například dokument ministerstva zemědělství v Praze ze dne 18. září 1947⁷⁸. V jeho úvodní části bylo sděleno, že podprůměrná sklizeň produktů rostlinné výroby, především obilovin a píce, nabádá ke krajní úspornosti při nakládání s těmito živinami, jež jsou velmi důležité pro výživu obyvatel, stejně jako živočišnou výrobu. Vzhledem k této skutečnosti stát proto očekává, že samosprávné orgány, které byly pověřeny výkonem pravomoci při distribuci základních výrobních prostředků – osiv a sadby, jenž spočívá v možnosti vydávat povolení k nákupu osiva bez proti dodávky v souladu s vyhláškou ministerstva zemědělství č. 955/1947 Sb.⁷⁹, budou při tomto zásadním úkolu postupovat velmi striktně a podle toho, jak to obtížná situace na vyživovacím úseku požaduje. Ministerstvo se následně odkazuje na

⁷⁸ Předpis Ministerstva zemědělství ze dne 18. září 1947, č. j. 155837-II-I/5-1947, o vydávání povolení k nákupu osiv bez protidodávky

⁷⁹ Vyhl. č. 955/1947 Sb., o dodávkách uznaného a povoleného obchodního osiva obilí, luštěnin a olejnin v hospodářském roce 1947 a 1948

předchozí provedené kontroly, při nichž bylo dle předběžných hlášení zjištěno, že řada představitelů příslušných úřadů, zejména okresních národních výborů, nedbá dostatečné opatrnosti a je při plnění svých úkolů přehnaně tolerantní, a to když při hodnocení žádostí zemědělců (o vydání povolení k nákupu osiva bez protidodávky) s odpovídající opatrností neprověřuje, zda je vydání požadovaného povolení skutečně potřebné a vhodné.

Ministerstvo poukazuje na to, že takovéto jednání může závažným způsobem narušit celý rozdělovací plán osiva a následně pak také i výrobu rostlinou, což ve svém důsledku může vést k rozvratu zásobování obyvatel ve státě. Ministerstvo proto nabádá k dodržování všech, na danou problematiku se vztahujících právních předpisů, k dodržování předchozích výnosů ministerstva zemědělství a řádnému plnění stanovených povinností. Pro případ, že by se tak nestalo, zdůrazňuje, že každý zjištěný nedostatek či protiprávní jednání bude vzorově potrestáno. Toto ministerské stanovisko má být dále předloženo všem místním národním výborům.

Mimořádný význam shora specifikované problematiky nakládání s osivy a obilovinami vedl k tomu, že se této oblasti věnovalo hned několik příslušných úřadů. Za jeden ze stěžejních a zároveň nejspecializovanějších, lze považovat i Svaz pro hospodaření s obilím. Tímto svazem byl dne 6. října 1947 vydán metodický pokyn, který svým charakterem navazoval na předchozí regulaci s tím, že ji blíže rozvíjel do konkrétnějších podrobností, s cílem reflektovat potřeby praktického uplatnění⁸⁰. Byl určen všem okresním národním výborům a městům s vlastním statutem. Zaměřen byl na strategickou agendu vystavování povolení k nákupu osiva s osvobozením od protidodávky. V tomto pokynu je svazem připouštěno, že tehdejší zásobovací situace byla velmi komplikovaná až kritická. Doslova je zde konstatováno: „Svaz zcela otevřeně doznává, že jen s největšími potížemi stačí udržovati plynulé zásobování obyvatelstva chlebovinami“. Svaz považoval za nutné, aby

⁸⁰ Metodický pokyn Svazu pro hospodaření s obilím ze dne 6. října 1947, č. j. D – 39/1947

byl kladen důraz na kvalitní včasnou informovanost směrem k ministerstvům a ke Svazu pro hospodaření s obilím. Pozornost má být věnována údajům o objemu osiva, které okresní národní výbory povolily čerpat zemědělcům, aniž by za to poskytli adekvátní protidodávky.

Pro tento účel svaz vyzval všechny okresní národní výbory, aby měsíční hlášení o vystavených povoleních k nákupu osiva bez protidodávky zasílaly pravidelně vždy nejpozději do desátého dne každého měsíce za měsíc předchozí. Svaz v této spojitosti apeloval na důležitost evidence z hlediska řízeného zásobování. V citovaném pokynu byl explicitně stanoven zákaz osvobodit od protidodávky ty pěstitele, kteří v době běžné sklizně byli jen částečnými „samozásobiteli“ v chlebovém obilí, jelikož zemědělství nebylo jejich hlavním povoláním. O přísnosti při osvobozování od povinnosti poskytovat za osivo protidodávky, jako zvláštního prostředku zemědělské podpory, svědčí i stanovisko, aby okresní národní výbory přikročily k umožnění nákupu osiva s osvobozením od protidodávky jen tehdy, když existuje reálné riziko, že by při absenci této úlevy zůstala půda neosetá. Sankce za nedodržení této povinnosti pak spočívala v pravomoci svazu zakázat přidělovat osivo bez protidodávky těm pěstitelům, u nichž okresní národní výbor postupoval příliš líně a povolil jejich osvobození bez oprávněných důvodů.

Shora obecně popsané hospodářské obtíže je možné vysledovat až na lokální úroveň, a to včetně páchání trestné činnosti, jež vedla k jejich prohlubování. Do této kategorie spadá i případ Josefa Raiskupa, Jaroslava Šimíka a spol., realizovaný v okrese Kyjov.

Na základě směrnic Svazu pro hospodaření s obilím, byly dne 17. ledna 1947 v Kyjově vydány pokyny pro výdej jarního osiva. V nich bylo stanoveno, že každý pěstitel si byl povinen ponechat k jarnímu setí dostatek osiva z vlastní produkce (sklízň). U ječmene a ovsa dle pokynu muselo být

zachováno potřebné množství osiva i přesto, že hrozilo riziko přechodné nemožnosti jejich použití na krmení. Uzané osivo mohli pěstitelé obdržet jen prostřednictvím koupě z šlechtitelských podniků, obchodních a množitelských firem, u hlavních komisionářů a vykupovačů Výsadní obilní společnosti⁸¹. Příslušný rozdělovač osiva byl však oprávněn vydat pěstiteli jasní osivo pouze pokud doložil společně s řádně vyplněným objednacím listem také potvrzení vykupovače Výsadní obilní společnosti, že již splnil svou povinnost k protidodávce za osivo, které měl zájem odebrat a že tato protidodávka nebyla započtena na jeho dodávkovou povinnost. Povolení ke koupi osiva bez protidodávky vystavoval okresní národní výbor, ovšem pouze ve výjimečných případech. Ti zájemci, kteří prokazatelně potřebovali osivo k jarnímu setí a přitom po nich nebylo možné dle jejich tvrzení spravedlivě požadovat protidodávku, musely ve dvojím vyhotovení vypracovat zvláštní žádost. V ní uvést, zda bylo pověřeným orgánem zjištěno, že žadatel nedisponoval osivem z vlastní předchozí sklizně a že jarní osivo neměl seto. Žádost měla být poté doplněna o razítko a podpis předsedy místního národního výboru a předsedou místního sdružení JSČZ.⁸² Pro případ, kdy by bylo shledáno, že zemědělec svým pochybením spotřeboval osivo z vlastní sklizně za jiným účelem než k setí, či snad dokonce k prodeji, mělo s ním být zahájeno trestní řízení.⁸³

I přes výše uvedený soubor opatření proti nadměrnému osvobození od povinnosti plnit protidodávky osiva či jeho zneužívání, vykazovaly v okrese Kyjov údaje sledované dozorčími orgány takové hodnoty, že vyvstalo důvodné podezření na páčání trestné činnosti proti zásobování obyvatelstva. V reakci na toto podezření byla dne 15. října 1947 provedena revize výdeje

⁸¹ Československá obilní společnost, zřízená jako akciová společnost k provádění úkolů stanovených vládním nařízením ze dne 13. července 1934, č. 137 Sb. z. a n., o úpravě obchodu s obilím, moukou a mlýnskými výrobky a některými krmivými, ve znění vládních nařízení je pozměňujících a doplňujících

⁸² Místní organizace Jednotného svazu českých zemědělců

⁸³ Pokyny pro jarní výdej osiva v Kyjově, ze dne 17. ledna 1947, č. j. Z – 350/1947, rodinný archiv autora

osiv v okrese Kyjov, u p. Josefa Raiskupa⁸⁴. Při příchodu osob konajících revizi se p. Raiskup legitimoval průkazem tuzemského obchodního zmocněnce. Tento průkaz opravňoval jeho držitele vyhledávat objednávky pro firmu p. Vladimíra Jakeše, zaměřující se na obchod s obilím a semeny. Dále p. Raiskup sdělil revizním orgánům, že jeho činnost spočívala konkrétně v kompletaci objednávek pro firmu Vladimíra Jakeše, včetně osiva obilí. Po této fázi zasílal hromadné objednávací listy jmenované firmě. Na tyto listy následně obdržel dodávku osiv. Firma Jakeš provedla na zaslané osivo vyúčtování, jež bylo vždy p. Raiskupem proplaceno. Obdržené osivo p. Raiskup dle svého vyjádření údajně rozdělil mezi zájemce z řad zemědělců a zbytek umístil do skladu. Z ponechaných zásob ve skladu uspokojoval část došlých objednávek. Na dotaz člena revizní komise podává p. Raiskup vysvětlení, že osiva jím byly vydávány pouze proti poukazům místního národního výboru, případně i bez potřebných poukázek, když se zemědělci zavázali, splní svoji povinnost k odevzdání protihodnoty osiva, zpětně. Zájemci o objednávku osiv byli oslovoováni skrze obecní rozhlas.

Dále upřesnil, že výdej osiv vykonával přímo on sám na základě sepsaných oprávnění k odběru nebo také prostřednictvím svých důvěrníků. Revizní kontrola zjistila, že při odběrech prováděných důvěrníky byly vystavovány dodací listy pouze na jméno konkrétního důvěrníka a dílčí dodací listy na osivo takto vydané, vystavovány nebyly. P. Raiskup k tomu sděluje, že se nikdy nezajímal, jaké ceny jeho důvěrníci za vydávané osivo fakticky požadovali. Příslušné dokumenty neuvádějí ani, zda se jednalo o výdej osiva s protidodávkou či bez ní. Na dotaz revize P. Raiskup uvádí, že prostřednictvím jeho osoby nebyl nikdy Okresní národní výbor v Kyjově požádán o osvobození jeho odběratelů od protidodávkové povinnosti ani mu není známa skutečnost, že by některý ze spolupracujících odběratelů takovéto schválené osvobození předkládal. Je však pravda, že na doložení zmiňovaného

⁸⁴ Protokol č. 71 o revizi konané dne 15. října 1947, politický okres Kyjov, rodinný archiv autora

povolení při výdeji osiva netrval, a proto nemohl firmě Jakeš žádný z těchto dokumentů ani odesílat, stejně jako ji nesděloval, kolik osiva bylo odebráno s protidodávkou a kolik bez ní. Osobně také neprováděl kontrolu, zda ti pěstitelé, kteří nebyli od protidodávky osvobozeni, řádně splnili svou povinnost odevzdat u vykupovačů stanovenou dávku. V žádném z případů nechtěl, aby se mu odběratel před vydáním osiva vykázal potvrzením, že již splnil svoji vyměřenou protidodávku.

Na omluvu a vysvětlení svého jednání informuje členy revize, že mu nebyly známy potřebné právní předpisy, připouští ovšem, že ani nevyvíjel žádnou snahu se s nimi seznámit. Tam, kde měli odběratelé plnit protidodávky nepřistoupil ke kontrole proto, že předpokládal, že jejich dodatečné splnění je nutno považovat za automatické. K zápisům do hospodářských výkazů, které měly být povinně provedeny při každém výdeji osiva, prohlašuje, že tyto zápisy nemohl být sepsány, jelikož odebírající zemědělci je u sebe neměli obvykle k dispozici. Po prozkoumání evidenčních výkazů železniční stanice ve Vracově bylo zjištěno celkové množství dovezeného uznaného osiva, které bylo přijato p. Raiskupem od dodavatelských firem V. Jakeše a Semenářské společnosti. Z takto vypočteného množství bylo nalezeno pouze 100 Kg, a to v manipulačním skladu založeném p. Raiskupem.

V závěru revizní zprávy bylo shledáno, že se p. Josef Raiskup při výkonu svých povinností, tj. rozdělování osiv, dopustil řady velmi závažných pochybení, když nerespektoval většinu z platných právních předpisů vztahujících se ke zkoumané oblasti. Dále bylo konstatováno nezákonné jednání spočívající v tom, že došlo k neoprávněnému, tj. bez potřebného povolení, zřízení manipulačního skladu osiv. V reakci na popsané zhodnocení, přistoupil revizní orgán k odebrání legitimace p. Josefa Raiskupa, opravňující ho k zajišťování a organizaci výdeje osiv. Zabaveny byly také skladové zásoby v manipulačních prostorách a byl vydán přísný zákaz, aby p. Raiskup nadále shromažďoval objednávky osiv. Revize přebrala za účelem

pokračování zpětného přezkumu chování p. Raiskupa sérii dokladů k již vykonaným transakcím výdeje osiv. Ve spojitosti s provedeným šetřením byla na osobu Josefa Raiskupu Okresním národním výborem v Kyjově uvalena zajišťovací vazby, jelikož bylo vyhodnoceno jako nezanedbatelné riziko, spočívající v možnosti působit na svědky.

Vlivem značně znepokojujících výsledků, k nimž dospěla revize výdeje osiv u Josefa Raiskupa, naznačujících eventuální existenci rozsáhlého protiprávního jednání s dopady minimálně okresní úrovně, bylo překročeno k zahájení podrobného přezkoumání výdeje osiv v okrese Kyjov. V této souvislosti bylo nutné vyslechnout více osob, které by byly způsobilé podat bližší vysvětlení nebo mohli dokonce představovat další podezřelé, podílející se na závadném jednání. Za jednu z klíčových osob byl považován Josef Holcman, předseda okresní zemědělské komise při Okresním národním výboru v Kyjově. Okresní kriminální vyšetřovna provedla jeho výslech dne 23. 10. 1947.⁸⁵

Na začátku svého výslechu popisuje Josef Holcman situaci, která panovala v okrese Kyjov mezi zemědělci. Zhodnotil ji jako velice neuspokojivou, a to vzhledem k tomu, že v roce 1947 nastala v předmětném okrese mimořádná neúroda. Z tohoto důvodu musela okresní zemědělská komise začít připravovat kroky k zajištění dostatečného množství osiva, neboť hrozilo reálné riziko, že pěstitelé nebudou mít k dispozici potřebné produkty k osetí polí. V rámci zmiňované přípravy schválila jednomyslně okresní zemědělská komise plán, spočívající v obstarání osiva pro zemědělce hospodařící v jejím okrese. Druhý bod tvorby podpůrných opatření spočíval v pověření místních národních výborů v každé obci, aby sestavily přehledy těch zemědělců, u nichž se předpokládala budoucí nezbytnost podpory při osívání. Zároveň bylo výslovně stanoveno, že subvence přichází v úvahu

⁸⁵ Protokol z výslechu Josefa Holcmana ze dne 23. 10. 1947, Okresní národní výbor v Kyjově – okresní kriminální úřadovna, rodinný archiv autora

pouze v nejnútnejších prípadech, kedy bude zároveň miestnym jednotným svazem českých zemédělců shledáno, že zájemci výpomoc skutečně potřebují. Na základě těchto kroků, po náležitém přezkoumání, měl být zemédělcům místním národním výborem vystaven dokument potvrzující rozhodné skutečnosti. Tato listina pak byla předložena ke konečnému schválení okresnímu národnímu výboru.

Sám Josef Holcman k tomu uvádí, že kontrola vydaných seznamů o potřebě dodávek osiva a jejich potvrzení nespádala do jeho povinností. Zdůrazňuje, že tímto úkolem byli pověřeni lidé z okresního národního výboru, protože pouze ten mohl tato konečná potvrzení k nákupu osiva vydávat. Konkrétně se mělo jednat agronoma okresního národního výboru Ing. Bobýra a tajemníka téhož výboru p. Panáčka. Jemu samotnému pak nebyl údajně do určité doby znám celkový počet existujících potvrzení. V momentě, kdy se jej alespoň přibližně dozvěděl, zastavil na lokální úrovni vznik dalších potvrzení k nákupu osiva. Informace se mu podařilo získat až po přímých opakovaných dotazech na Ing. Bobýra. Na výzvu vyslychajícího upřesňuje, že se nikdy nedozvěděl, zda místní národní výbory vypracovávající seznamy zájemců, prováděly tuto činnost s řádnou péčí, zda vůbec bylo přistoupeno ke kontrole seznamů ze strany Jednoty českých zemédělců či naopak zda byly seznamy bez hlubší kontroly předány rovnou nadřízenému okresnímu národnímu výboru ke schválení a vystavení povolení k nákupu osiva. Znovu proto opakuje, že setrvává na stanovisku, aby se k této problematice vyjádřil především Ing. Bobýr, do jehož pracovní náplně kontrolní činnost spadala. Na konci svého výslechu vyslovil Josef Holcman svůj názor, že pravděpodobně opravdu docházelo k zneužití osivového systému dodávek. Za jednu z možných příčin považuje nečekaně vysoký zájem o dodávky, který v tomto rozsahu nebyl zdaleka předpokládán, byť se s určitým navýšením v roce 1947 počítalo. Osobně se však považuje za nevinného, jelikož se v době vydávání osiva věnoval zemédělským pracím na polích a nemohl se proto výdeje osiva ani účastnit.

Z obsahu vyšetřovacího spisu je zřejmé, že se zkoumaný případ postupně vyvíjel od zdánlivě zanedbatelné kauzy lokální úrovně, k široce provázané organizované činnosti, která svým ekonomickým dopadem mohla již ohrozit nejen samotný okres Kyjov, ale i celý region a její symbolické vyznění bylo způsobilé poskytnout ji dokonce celostátní význam. Následující průběh vyšetřování byl do značné míry ovlivněn právě výsledkem svědka Josefa Holcmana, jenž vyšetřující orgány upozornil na důležité spojitosti, která byly téměř shodně potvrzeny také zbývajícími členy Okresní zemědělské komise v Kyjově. Každý z těchto svědků vyzdvihl význam postavení Ing. Bobýra a tajemníka Panáčka, kteří jimi byli považováni za osoby nejvíce odpovědné za výdej osiv v okrese. Tato myšlenka se opírala mimo jiné i fakt, že zemědělská komise sice schválila jako možnost vydávat osiva bez protidodávek, ale pouze za podmínky, že k tomu budou splněny všechny potřebné předpoklady. A právě jejich řádnou a pečlivou kontrolu měli jmenovaní pracovníci konat.

Z výše uvedených důvodů přikročily vyšetřující orgány k výsledkům Ing. Bobýra a tajemníka Panáčka. Z obsahu jejich výsledků vyplynulo, že z věcného hlediska oba považují údaje sdělené členy okresní zemědělské komise za pravdivé. Ing. Bobýr i tajemník Panáček shodně uvedli, že si byli vědomi své povinnosti kontrolovat a dozorovat řádné vydávání osiva, avšak ani jeden z nich tuto činnost neprováděl jinak než formálně. Na svou obranu pouze tvrdili, že předpokládali, u jim předkládaných dokumentů, tj. seznamů žadatelů a příslušných potvrzení, že jsou správné, když byly vypracovány v součinnosti s místními národními výbory, resp. místními svazy Jednoty českých zemědělců a není jich třeba proto blíže přezkoumávat. Oba vyslyšení byli zatčeni již během vyšetřování. Na Josefa Raiskupa byla z důvodu možného ovlivňování svědků uvalena vyšetřovací vazba.

V průběhu velmi obsáhlého vyšetřování bylo zjištěno, že vlivem selhání systému výdeje osiva, resp. především jeho kontrolní části, došlo ke značnému narušení distribuce na celé okresní úrovni, což ve svém důsledku umožnilo přesměrování výdeje osiva zcela mimo oficiální rámec a vznik možného černého obchodování s ním. Popisovaný nelegální obchod byl realizován pomocí prostředníků, jakým byl i Josef Raiskup. Ti osivo zbavené státního dohledu dávali k dispozici dalším na ně napojeným firmám, které pak již mohly bez větších obtíží nabídnout tento krajně nedostatečný a žádaný produkt koncovým spotřebitelům na černém trhu. Prodej a koupě tohoto zboží probíhal v takových cenách, že se zpět jednotlivým osobám podílejících se na protiprávním jednání dostávalo vysokých provizí. Z celkového pohledu došlo tedy k vytvoření nelegální distribuční struktury, jež byla přítomná ve všech úrovních systému a těžila z nedbalosti odpovědných státních orgánů při nakládání s osivem určeným pro podporu zemědělců v obtížné hospodářské situaci.

Na konci vyšetřování byla vyhodnocena provinění jednotlivých osob. U řady z nich bylo shledáno spáchání trestného činu⁸⁶. Skutkové podstaty se odvíjely především od distribučního stupně, na jakém se ten který pachatel nalézal. Ing. Bobýr a tajemník Panáček se dopustili zločinu zneužití moci úřední, neboť nedbali platných právních předpisů vydaných nadřízenými úřady ve věci objednávání a rozdělování osevního obilí, neplnili řádně své povinnosti a ignorovali zákonem stanovené kontroly, čímž umožnili únik vysokého množství státního osiva na černý trh. Za přitěžující okolnost je navíc nezbytné označit jejich informovanost o kritickém stavu zemědělství, jelikož jako osoby ve funkci úředních orgánů se pravidelně seznamovali s konkrétními údaji, stejně jako s vydávanými právními předpisy.

⁸⁶ Závěrečná zpráva Okresního kriminálního úřadu v Kyjově ze dne 1. prosince 1947, rodinný archiv autora

Josef Raiskup a osoby či firmy na něj navázané či spolupracující pak byli převážně obviněni ze zločinů podle zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Tato protiprávní činnost byla v řadě případů doplněna o další související trestné činy, jako např. podvod, spočívající v pravidelném falšování objednacích listů, včetně chráněných kulatých státních razítek. V mnoha obcích bylo podrobenu přezkumu fungování jejich představitelů zodpovědných za problematiku výdeje osiv a nemalé množství případů bylo zasláno k posouzení státnímu zastupitelství pro zvážení dalšího postupu.

V rámci potírání trestných činů na úseku černého obchodu nebo jiných souvisejících deliktů byla ze strany ministerstev a vlády patrná také snaha motivovat příslušné orgány, resp. jejich představitele k odpovídajícím výkonům, které by umožňovaly v co největší míře prosazení právních předpisů do praxe. Jedním z prostředků oceňování bylo pravidelné udílení pochval a odměn⁸⁷.

⁸⁷ Viz. například Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník III. (leden až prosinec 1947), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze. Vyslovena byla pochvala a udělena odměna po 2.500 Kčs ministerstvem vnitra poručíku Františku Habelkovi, strážmistrům Oldřichu Hromádkovi, Františku Kovaříkovi a Josefu Kvasničkovi, SNB útvaru 7888, za úspěšnou a obezřetnou činnost, kterou bylo odhaleno tajné skladiště textilií, v hodnotě přes 2.000.000 Kčs, jež byly předmětem černého obchodu a zabavení hotovosti 244.000 Kč a zlomkového zlata.

3. Závěr

O skutečnosti, že problematika černého obchodu, resp. lichvářství, není již jen pouhou historickou záležitostí, svědčí také fakt, že na předcházející úpravu černého obchodu navázal i současný právní řád České republiky. V § 253 zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, je stanoveno, že trestného činu lichvy se dopouští ten, kdo zneužije něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, nebo dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, či kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede. Pachatel tohoto činu bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem. V případě, že však pachatel získá činem značný prospěch, pak bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až šest let. Z § 89 citovaného zákona vyplývá, že definice výše značného prospěchu začíná na částce půl miliónu korun českých.

Objektivní stránka trestného činu lichvy je tedy tvořena schopností, popř. možností, nenarušeného zdravého rozhodování ve vztahu k majetku a majetek samotný, jež má být potenciálním trestným činem dotčen.⁸⁸ Při spáchání tohoto činu tak pachatel zneužívá určitého nedostatku v kvalitě postavení druhé strany – nezkušenosti, tísně apod., čímž si zajistí protiplnění, jehož hodnota zcela neodpovídá plnění poskytovaného pachatelem. Tyto dvě podmínky musí být nezbytně splněny současně. Není možné, aby byl spáchán trestný čin lichvy např. pouze proto, že jedna strana obdržela v rámci smluvního vztahu neadekvátní protiplnění, ale nezneužila přitom zároveň nevýhody druhé strany. Nezbytný výklad pojmů spjatých s trestným činem lichvy není proveden v zákoně, nýbrž byl podán především prostřednictvím soudní interpretace. Zde bývá tíseň definována jako mimořádně tíživá situace poškozeného, jež souvisí s jeho neodkladnou nutností zajištění svých potřeb. Trestní právo nepřihlíží k tomu, zda stav tísně vyvolal sám pachatel či

⁸⁸ Jelínek J., Trestní právo hmotné, Praha 2005, str. 683

vzniknul zcela bez jeho vlivu. Za nezkušenost se považuje malá obeznámenost s vyřizováním majetkových záležitostí. Zda došlo ve zkoumaném vztahu k hrubému nepoměru vzájemných plnění, je třeba vyhodnotit stejným způsobem, jakým se stanovuje výše způsobené škody.

Shora popsané ustanovení § 253 trestního zákona sloužící k potírání trestného činu lichvy však není v České republice téměř využíváno. Ze statistik ministerstva vnitra je možné zjistit, že za tento trestný čin bylo odsouzeno naprosté minimum pachatelů. Vzhledem k tomu by proto bylo možné dospět k veskrze pozitivnímu zhodnocení, že lichevní delikty se na našem území již téměř nevyskytují. Při bližším zkoumání se ovšem takovýto jednoznačný závěr začne jevit jako poněkud zkreslující, což potvrzují i autoři, kteří se ve svých pracích věnují ochraně proti lichvářství dle aktuálně platného právního řádu.⁸⁹ Ti poukazují zejména na to, že ochrana proti těm činům, které by podle dřívějších zákonů byly kvalifikovány jako trestné, se dnes citelným způsobem přesunula do oblasti práva civilního, byť zde již nejsou explicitně zachyceny přímo smlouvy lichevní. Základ civilního rámce ochrany má výrazně obecnější charakter, jenž dopadá na řadu soukromoprávních vztahů a je tvořen především ustanoveními zák. č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník a zák. č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník. Prvně jmenovaný například poskytuje prostředek ochrany v § 39, když stanoví, že: „účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit“. Nelze opomenout také široké možnosti aplikace § 39 občanského zákoníku, který sankcí neplatnosti stíhá ten právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.

Při posuzování případného závadného jednání je třeba mít na zřeteli, zda předmětné jednání nebylo podřízeno režimu obchodního zákoníku, který je s ohledem na prostředí dnešního tržního hospodářství méně

⁸⁹ srov. např. Sokol T., Lichva, časopis Právní Rádce, vydání z 20. 12. 2006

protekcionalistický a ponechává stranám větší smluvní volnost než zákoník občanský. Často umožňuje platné sjednání závazku i tehdy, když plnění jednoho účastníka je ve výrazném nepoměru k plnění druhého, neboť i s tím je v některých případech spojeno podnikatelské riziko.

I přes absenci výslovného zachycení lichevních smluv v dnes platných zákonech, nelze konstatovat, že je jejich existence právnímu řádu České republiky zcela neznámá. Vymezení těchto smluv bylo ponecháno soudní praxi. Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí ze dne 8. 4. 2003 stanovil, že: „Lichevní smlouvy jsou takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. O lichevní smlouvu podle občanského práva jde v případě, kdy jednající z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil; nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin. Lichevní smlouvy jsou absolutně neplatné“.⁹⁰

Zdůvodnění prokazatelného úbytku výskytu trestného činu lichvy lze tedy za prvé spatřovat, jak již bylo popsáno shora, v nové tendenci právní ochrany, tj. bránit vzniku nežádoucích lichevních projevů pomocí norem civilního práva a pouze proti nejvíce závažným jednáním uplatňovat prostředky práva trestního. Druhým a nepochybně neméně důležitým faktorem, proč se můžeme s lichevními delikty setkat v dnešní době spíše výjimečně, je jistě také hospodářská situace, a to ať už na úrovni globální či státní. Ta se totiž z historického pohledu jeví stále jako dobrá, když v během několika posledních desetiletí dochází k neustálému posilování ekonomik a

⁹⁰ Rozhodnutí NS ČR ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001

s tím spojeného blahobytu obyvatelstva.⁹¹ Je třeba ovšem mít stále na paměti, že se nejedná o věc samozřejmou, která by se dala považovat za automatické pravidlo. Postačí krátký pohled do minulosti, aby bylo možné si připomenout, že zároveň se vznikem dějového zlomu přichází také zlom ekonomický, se kterým je všech případech bohužel spojena také série negativních dopadů na občany. Jasnými příklady, které byly v předchozích kapitolách blíže popsány, jsou obě světové války.

Připomenutím důležitosti historie, jejího významu a přínosu pro současnost, je průběh tzv. hospodářské krize nového tisíciletí, jenž panuje na všech světových trzích v době sepsání této práce. Její rozměr se doposud rozhodně neblíží ekonomickým zlomům, které stály u vzniku historických milníků, a přesto velmi dobře postačuje na to, aby se legislativní orgány musely znovu zabývat otázkami, které se paradoxně jevily v době ekonomické konjunktury, jako dávno překonaná minulost. To platí i pro problematiku černého trhu a lichvářství, kdy se při parlamentu České republiky náhle objevilo několik souběžných iniciativ, včetně vládní, směřující k novému zavedení zákona o lichvě, přičemž lze dokonce předpokládat, že tato oblast bude pro většinu západních států zastřešena prostřednictvím práva Evropské unie. O tom, že právní historie je stále živým odvětvím, jež může mít zásadní dopad na aktuální právní předpisy svědčí i současná logická snaha iniciátorů nového zákona, kteří stejně jako mnoho jejich předchůdců nucených zpracovat „nové“ právní normy, se obrací při vytváření podkladů pro přípravu potenciálního zákona k dříve existujícím úpravám, které se v minulosti osvědčily a mohou představovat minimálně dobrý počáteční bod, spíše ale nezanedbatelnou inspiraci, způsobilou k částečnému absorpci do vznikajícího návrhu zákona o lichvě.

⁹¹ Zpráva Českého statistického úřadu – hlavní makroekonomické údaje, 1993 - 2008

4. Resumé

The notion of the black market is most often used as a general expression for various types of offences which are mainly committed in the time of political instability of the state and its economy and a lot of negative consequences are connected with this situation. War conflicts and huge economical crises could be considered as very typical originators of breakthrough moments. After their appearance there is very often a violation of the state economics and economic system as a whole. And by influence of the factors described earlier there are many consequences like the production is being successively limited, the distribution is being endangered or the obstruction of moving the goods to its final consumer comes into consideration. Therefore the population loses its trouble free access for commodities and products which are necessary for satisfying their needs.

In a reaction of incurred deficit the individual customers are capable to pay higher prices for goods which are not worth it and which would normally have distinctively lower value. Such artificially increased demand can in a very short period of time influence very intensively the offer in the market which then repeatedly reacts by constant raising up the price till the point when the demanded price crosses the commonly demanded one. Higher specified process gives a large space for presence of different forms of speculation which avail the weakness of one contractual party and don't take in consideration any morality of the trade since their main goal is to enrich themselves. These defective phenomenons are known as usury or black market in Czech law.

To sum up this work concerns the described phenomenons, more precisely the legal amendment of their restriction and sanctioning by using concrete legal standards which were used in each and every period of time mainly during the Czechoslovak republic. Because of that it was needed to specify general notions in the first part of my work such as individual and

social usury. Then follows the chronological analysis of legal amendment of the prosecution of the black market and the evaluation of the circumstances leading to accepting main legal norms and related legislative process is also mentioned. As we need to examine every law and its implementation regulation it was shown as necessary to explain basic terms comprised in these regulations and after that to continue with interpretation of the main legal provisions. Two main columns on which the work is based are introduced by the analysis of the law n. 568/1919 Code of law, about prosecuting the war usury and then a paper about legal amendment of the black market after the second world war in Czechoslovakia which is represented by the law n. 15/1947 Code of law, about prosecution of the black market and other intrigues. And besides these standards this work is aimed to answer the questions about legal regulations dealing with procedural proceeding as well as other important circumstances.

Klíčová slova:

- černý obchod (black market)
- stíhání (prosecution)

Literatura:

- Jelínek J., Trestní právo hmotné, Praha 2005.
- Kalab J., Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravsko-Slezské, Brno 1936
- Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2003
- Milota A., Trestní zákon s vedlejšími zákony, Kroměříž 1936
- Milota A., Učebnice obojího práva trestního platného v Československé republice; právo hmotné, Kroměříž 1926
- Miřička A., Trestní právo hmotné, Praha 1920
- Miřička A., Trestní řízení, Praha 1920
- Prušák J., Československé řízení platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1921
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, Vážný, ročník VI., Praha 1925
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, Vážný, ročník VIII., Praha 1927
- Sedláček, J., Rouček, F., Komentář k československému obecnému zákonu občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl IV., Praha 1936
- Scholz, O.: Lichva. Slovník veřejného práva československého, sv. II. Brno 1932
- Sokol T., Lichva, Právní Rádce, vydání z 20. 12. 2006, <<http://pravniradce.ihned.cz>>
- Solnař V., Československý trestní řád platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1932
- Ševčík V., Právo a ústavnost v České republice, EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2002
- Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník III. (leden až prosinec 1947), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze

- Věstník sboru národní bezpečnosti, ročník IV. (leden až prosinec 1948), číslo 1-12, Státní tiskárna v Praze

Přílohy:

Příloha č. 1

Ukázka přehledu přidělových období pro stanovené dávky potravin v průběhu let 1945 - 1948:

1945:

1.	do 24.VI		5.	17.IX.	-	14.X.	
2.	25.VI.	-	22.VII.	6.	15.X.	-	11.XI.
3.	23.VII.	-	19.VIII.	7.	12.XI.	-	9.XII.
4.	20.VIII.	-	16.IX.	8.	9.XII.	-	6.I.1946

1946:

9.	7.I.	-	3.II.	16.	22.VII.	-	18.VIII.
10.	4.II.	-	3.III.	17.	19.VIII.	-	15.IX.
11.	4.III.	-	31.III.	18.	16.IX.	-	13.X.
12.	1.IV.	-	28.IV.	19.	14.X.	-	10.XI.
13.	29.IV.	-	26.V.	20.	11.XI.	-	8.XII.
14.	27.V.	-	23.VI.	21.	9.XII.	-	5.I.1947
15.	24.VI.	-	21.VII.				

1947:

22.	6.I.	-	2.II.	28.	1.VII.	-	31.VII.
23.	3.II.	-	2.III.	29.	1.VIII.	-	31.VIII.
24.	3.III.	-	30.III.	30.	1.IX.	-	30.IX.
25.	31.III.	-	30.IV.	31.	1.X.	-	31.X.
26.	1.V.	-	31.V.	32.	1.XI.	-	30.XI.
27.	1.VI.	-	30.VI.	33.	1.XII.	-	31.XII.

1948:

34.	1.I.	-	31.I.	39.	1.VI.	-	30.VI.
35.	1.II.	-	29.II.	40.	1.VII.	-	31.VII.
36.	1.III.	-	31.III.	41.	1.VIII.	-	31.VIII.
37.	1.IV.	-	30.IV.	42.	1.IX.	-	30.IX.
38.	1.V.	-	31.V.	43.	1.X.	-	31.X.
				44.	1.XI.	-	30.XI.
				45.	1.XII.	-	31.XII.

Příloha č. 5/1

Energetická hodnota potravin pro základní věkové skupiny s převážným obsahem bílkovin v průběhu let 1945 - 1948:

Část 1.

	Přiděl. Dospělí			Mladiství 12 - 20 let		
	Energetická hodnota kJ			Energetická hodnota kJ		
	celkem	i den	Index	celkem	i den	Index
1.	--	--	--	--	--	--
2.	5 609	200	100	14 020	501	100
3.	5 609	200	100	14 020	501	100
4.	5 296	189	94	13 430	479	96
5.	5 296	189	94	13 430	479	96
6.	4 982	178	88	21 707	775	155
7.	5 764	206	103	32 165	1 149	229
8.	5 764	206	103	32 165	1 149	229
9.	6 859	245	122	22 743	812	162
10.	8 122	290	145	40 429	1 444	288
11.	9 016	322	161	40 677	1 452	290
12.	7 967	284	142	40 504	1 446	289
13.	8 594	307	153	42 385	1 513	302
14.	8 594	307	153	40 893	1 460	292
15.	8 803	314	157	41 643	1 467	297
16.	9 873	353	176	42 975	1 539	306
17.	15 374	549	274	42 657	1 523	304
18.	16 076	574	287	47 263	1 688	337
19.	16 327	583	291	47 263	1 688	337
20.	16 327	583	291	47 263	1 688	337
21.	16 979	606	303	47 797	1 696	341
22.	17 109	611	305	48 045	1 716	343
23.	19 876	710	354	48 358	1 727	345
24.	19 094	681	340	47 577	1 699	339
25.	21 305	710	360	52 588	1 793	375
26.	18 751	629	314	51 711	1 724	369
27.	17 744	591	316	48 400	1 613	340
28.	18 417	614	328	49 470	1 649	353
29.	18 262	609	325	49 316	1 644	352
30.	13 522	451	241	49 316	1 644	352
31.	13 773	459	245	28 633	954	204
32.	13 326	444	238	28 110	937	200
33.	8 941	298	159	27 851	929	199
34.	8 218	274	146	27 036	901	193
35.	6 040	201	100	25 970	866	185
36.	6 981	233	124	42 210	1 407	301
37.	6 667	222	119	40 851	1 362	291
38.	6 667	222	119	41 896	1 396	299
39.	11 236	374	200	41 503	1 383	296
40.	11 007	369	196	42 548	1 418	303
41.	15 198	507	271	42 548	1 418	303
42.	13 685	436	244	42 548	1 418	303
43.	13 982	466	249	42 548	1 418	303
44.	13 802	460	246	42 548	1 418	303
45.	14 764	482	263	42 548	1 418	303

Část 2.

Příděl. děti 6 - 12 let
období

Děti do 6 let

	Energetická hodnota kJ			Energetická hodnota kJ		
	Celkem	1 den	Index	Celkem	1 den	Index
1.	--	--	--	--	--	--
2.	14 020	501	100	36 073	1 288	100
3.	14 020	501	100	36 073	1 288	100
4.	--	--	--	35 760	1 277	99
5.	--	--	--	35 760	1 277	99
6.	--	--	--	35 760	1 277	99
7.	--	--	--	35 760	1 277	99
8.	--	--	--	35 760	1 277	99
9.	--	--	--	36 847	1 315	102
10.	--	--	--	35 760	1 277	99
11.	--	--	--	36 659	1 309	102
12.	--	--	--	36 972	1 320	102
13.	--	--	--	38 226	1 365	106
14.	--	--	--	37 244	1 330	103
15.	--	--	--	37 515	1 340	104
16.	--	--	--	54 964	1 965	152
17.	--	--	--	55 239	1 973	153
18.	42 703	1 525	305	58 921	2 104	163
19.	42 703	1 525	305	58 921	2 104	163
20.	42 703	1 525	305	58 921	2 104	163
21.	42 941	1 534	306	58 294	2 082	162
22.	43 066	1 538	307	58 294	2 082	162
23.	44 007	1 572	314	58 921	2 104	163
24.	43 330	1 547	309	58 921	2 104	163
25.	48 852	1 628	348	66 596	2 220	165
26.	47 138	1 571	336	64 882	2 163	180
27.	45 365	1 512	324	62 499	2 083	173
28.	45 967	1 532	328	63 711	2 124	177
29.	45 967	1 532	328	63 711	2 124	177
30.	45 010	1 500	321	61 872	2 062	171
31.	46 544	1 551	332	38 318	1 277	106
32.	44 220	1 474	315	37 168	1 239	103
33.	45 763	1 525	326	38 840	1 295	107
34.	44 609	1 487	318	37 687	1 256	104
35.	40 797	1 360	291	34 268	1 142	95
36.	44 195	1 473	315	37 612	1 254	104
37.	42 653	1 422	304	36 253	1 208	101
38.	43 882	1 463	313	37 298	1 243	103
39.	43 305	1 443	309	36 253	1 208	101
40.	44 534	1 484	318	37 298	1 243	103
41.	44 534	1 484	318	37 298	1 243	103
42.	43 305	1 443	309	36 253	1 208	101
43.	44 534	1 484	318	37 298	1 243	103
44.	42 761	1 425	305	37 298	1 243	103
45.	44 534	1 484	318	36 253	1 208	101

Příloha č. 5/2

Podíl tuků pro základní věkové skupiny v potravinových přídělích v letech 1945 až 1948:

Část 1.

Příděl. období	dospělí			Mladiství 12 - 20 let		
	Energetická hodnota kJ			Energetická hodnota kJ		
	celkem	1 den	Index	celkem	1 den	Index
1.	--	--	--	--	--	--
2.	19 077	681	100	29 176	1 042	100
3.	19 077	681	100	29 176	1 042	100
4.	19 077	681	100	29 176	1 042	100
5.	19 019	679	100	29 122	1 040	100
6.	14 998	536	79	20 871	745	71
7.	14 358	513	75	20 871	745	71
8.	14 358	513	75	20 871	745	71
9.	17 464	624	92	20 871	745	71
10.	15 119	540	79	20 991	749	72
11.	15 081	539	79	20 950	748	72
12.	14 985	535	78	20 854	744	71
13.	14 964	534	78	20 854	744	71
14.	14 998	536	79	20 871	745	71
15.	15 052	537	79	20 921	747	72
16.	15 040	537	79	20 921	747	72
17.	15 056	538	79	20 921	747	72
18.	15 683	560	82	23 366	834	80
19.	19 959	713	105	25 828	922	88
20.	19 959	713	105	25 828	922	88
21.	19 959	713	105	25 828	922	88
22.	19 822	711	104	25 786	920	88
23.	21 473	767	112	25 673	916	88
24.	21 447	766	112	25 519	911	87
25.	23 721	791	124	28 106	936	96
26.	23 859	795	125	28 207	940	97
27.	23 851	785	125	28 207	940	97
28.	23 851	795	125	28 207	940	97
29.	23 788	793	125	28 140	938	96
30.	23 755	792	125	29 958	999	103
31.	23 755	792	125	28 140	938	96
32.	23 721	791	124	31 889	1 063	109
33.	23 721	791	124	31 889	1 063	109
34.	23 721	791	124	31 806	1 060	109
35.	23 721	791	124	31 806	1 060	109
36.	23 721	791	124	31 806	1 060	109
37.	23 721	791	124	31 806	1 060	109
38.	23 629	788	124	31 877	1 062	109
39.	22 568	752	118	31 877	1 062	109
40.	23 726	790	124	31 943	1 065	109
41.	23 734	791	124	31 943	1 065	109
42.	23 671	789	124	31 876	1 062	109
43.	23 671	789	124	34 903	1 163	120
44.	26 752	891	140	38 013	1 267	130
45.	27 340	913	143	38 631	1 288	132

Část 2.

Příděl. Děti 6 - 12 let
období

Energetická hodnota kJ

Děti do 6 let

Energetická hodnota kJ

	celkem	iden	Index	celkem	iden	Index
1.	--	--	--	--	--	--
2.	29 176	1 042	100	15 549	555	100
3.	--	--	--	15 549	555	100
4.	--	--	--	15 549	555	100
5.	--	--	--	15 549	555	100
6.	--	--	--	15 549	555	100
7.	--	--	--	15 549	555	100
8.	--	--	--	15 549	555	100
9.	--	--	--	15 549	555	100
10.	--	--	--	15 549	555	100
11.	--	--	--	15 549	555	100
12.	--	--	--	15 549	555	100
13.	--	--	--	15 549	555	100
14.	--	--	--	15 549	555	100
15.	--	--	--	15 549	555	100
16.	--	--	--	15 549	555	100
17.	--	--	--	15 549	555	100
18.	23 366	834	80	15 549	555	100
19.	25 828	922	88	18 659	666	120
20.	25 828	922	88	18 659	666	120
21.	25 828	922	88	18 659	666	120
22.	25 786	920	88	18 659	666	120
23.	25 673	916	88	18 659	666	120
24.	25 519	911	88	18 659	666	120
25.	29 661	989	102	20 214	673	130
26.	29 762	922	102	20 214	673	130
27.	29 762	922	102	20 214	673	130
28.	29 762	922	102	20 214	673	130
29.	29 695	990	102	20 214	673	130
30.	29 695	990	102	20 214	673	130
31.	29 695	990	102	20 214	673	130
32.	33 444	1 115	115	20 214	673	130
33.	33 444	1 115	115	20 214	673	130
34.	31 806	1 060	109	20 214	673	130
35.	33 402	1 113	114	20 523	684	132
36.	33 402	1 113	114	20 214	673	130
37.	33 444	1 115	115	20 214	673	130
38.	33 432	1 114	115	20 214	673	130
39.	33 432	1 114	115	20 214	673	130
40.	33 498	1 117	115	20 214	673	130
41.	33 498	1 117	115	20 214	673	130
42.	33 432	1 114	115	20 214	673	130
43.	36 458	1 215	125	20 214	684	130
44.	39 568	1 319	136	23 324	777	150
45.	40 186	1 339	138	20 214	684	130